

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XVIII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 3 МАРТА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИК

Д-р АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

СЕКРЕТАР

АНТЕ КОВАЧ

Присутни су сва Г. Г. Министри, сем Министра спољних послова, Министра војске и морнарице и Министра социјалне политике и народног здравља.

Почетак у 9 часова пре подне

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање записника претходног састанка.

2 — Отсуства народних посланика.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу Предлога буџета са Финансиским законом за буџетску 1932/33 годину.

Говорници: Милинко Милутиновић, Љубиша Трифунковић, Омер Кајмаковић, Риста Ђокић, Антон Церер, Ђорђе Парабушки, др. Глигорије Тадић, Алојзиј Павлич, Иван Урек, Милан Живановић, Војислав Теодоровић, др. Стјепан Бачић, Павао Матица, Милан Радовић, др. Милорад Костић, др. Никола Кешељевић, др. Милослав Стојадиновић, Витомир Видаковић, др. Младен Лисавац.

Претседник Др. Коста Кумануди: Отварам XVIII редовни састанак Народне скупштине. Изволите саслушати записник прошле седнице.

Секретар Анте Ковач прочита записник XVII редовног састанка Народне скупштине.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од господе народних посланика какву приметбу на записник? (Нема). Објављујем да је записник примљен.

Изволите чути отсуства господе народних посланика. Имамо свега једну молбу за отсуство господина Др. Шиме Прше.

Секретар Анте Ковач прочита молбу народног посланика г. Др. Шиме Прше, који моли за отсуство са седнице од 3 овог месеца.

Претседник Др. Коста Кумануди: Одобрава ли

Народна скупштина тражено отсуство? (Одобрава). Тражено отсуство је одобрено.

Прелазимо на дневни ред: Наставак претреса у начелу о Предлогу буџета државних прихода и расхода са Предлогом финансиског закона за 1932/33 годину.

Има реч г. Милинко Милутиновић, народни посланик.

Милинко Милутиновић: Господе народни посланици, пред нама је предлог буџета и финансиског закона за 1932/33 годину од динара 11.271.000.000. Према буџету који је важио за прошлу годину и који је износио 13.210.303.954 динара. Овај садањи буџет, господе, и ако је смањен за око 3 милијарде динара, ипак је повелики на овакој кризи и на оваквој циковини. Господе народни посланици, ја хоћу да кажем неколико речи, шта би по моме мишљењу требало учинити у моме срезу. У моме срезу постоји Општина клајанска. Та је општина имала једну школу сасвим малу, која није могла да прихвати све ђаке из те општине. Стога су се грађани решили да подигну другу једну школу и подигли су је у селу Зеоку. За подизање ове школе добили су једну врло малу помоћ, свега око 20.000 динара а сав остали издатак за подизање те школе поднели су сами грађани ове Општине зеочке, који су сами догнали камен, правили песак, пекли креч, ит.д. И та школа готова је већ одавно, али још није отворена, још није прорадила, докле је међутим друга

једна школа, школа у Општини гучкој, а у селу Хртима зидана доцније и читаву годину дана после тога завршена, па је већ орворена и већ су постављени наставници за ту школу и ако грађани те општине и тога села нису за подизање ове школе поднели оне жртве које су поднели грађани села Зеока, јер су они добили помоћ од баповине или од државе око 100.000 динара, док је Општина зеочка као што рекох добила свега 20.000 динара и при томе подигла много лепшу школу. Стога се грађани Општине зеочке у чуду питају како је могло доћи до тога да смо ми пре направили школу и када смо ми поднели много веће жртве него ли ови из Општине гучке, па опет њихова школа да буде отворена, а наша да буде празна. Ја жалим што Г. Министар просвете није овде да чује ово па и да учини што треба овде да се и ова школа што пре отвори, да јој се поставе наставници и да што пре проради.

Господо народни посланици, потребно је да се донесу измене у закону о држању и ношењу оружја. А ево захто, господо. У моме Срезу драгачевском куће су тако раштркане да од једне до друге може да има растојање од 10 до 15 минута, а од фамилије до фамилије по пола сата па и више. Тај је крај потпуно брдеки. Ми имамо стоку која је удаљена на имању где су торови. И грађани ако немају оружја не могу да чувају своју стоку. Има људи који могу да купе оружје и који могу да плате таксу, која је законом прописана за држање и ношење тога оружја, али они не могу ту таксу да плаћају сваке године, као што се то од њих тражи. На пример, један сељак Милан Семичић из Горачића извадио је 1931 године оружни лист и за тај оружни лист платио је 50 динара таксе. Сад међутим у 1932 години општински суд га поново позива и тражи од њега да поново плати таксу од 50 динара. Господо, једна танчица кошта 120 динара и ако ми сваке године будемо плаћали на те танчице или кремљаче по 50 динара, онда ће то за десет година изнети 500 до 1000 динара на пушку. Код нас, господо, има много ситних људи. Лисице упадну ноћу подаве им кокошке, они немају чиме да се бране, кокошке им пропадну и они тако немају чиме да омрсе своју чељад. Има прилика кад курјаци на очи чобана упадну у њихову стоку, дохвате им коју овцу и однесу, јер они не могу батинама да је одбране. И ја сам, господо зато да сваки онај који хоће да држи о носи оружје мора да има оружни лист. Али кад он једанпут плати за то таксу та такса треба да је и за увек плаћена, а не да га власт позива сваке године да је он поново плати. Тек ако би он злоупотребио дату му дозволу за ношење оружја, тек онда да му се може ускратити право да се и даље њиме служи, а не да му се то право ускрати ако не буде поново платио ову таксу од 50 динара. По овом буџету мене као сељака највише интересује смањење пореза на земљиште. Као што сам већ казао наши су крајеви брдеки и живе искључиво од сточарства и воћарства, па су порези које је он досада плаћао били врло велики. Из овога буџета видим да постоји предлог да се изврши смањење за неких 54 милиона динара од порезе на земљиште. Зато ја поздрављам ову намеру Владину да помогне нашем народу. Тако исто видим да постоји предлог и о смањењу такса на пренос имања кад се оно врши по тапијама. Те су таксе досада биле врло велике, и ово смањење које се сада предвиђа знатно ће их умањити.

Оно што мене највише радује то је што видим да се предлаже и издвајање трошарине, али ја се бојим да ми овде не будемо преварени па да изгледа само буџет, а ово питање трошаринско да се не реши. (Министар финансија: Др. Ђорђевић: Кома је, за бога, стало до тога, да некога вара? Како можете тако што да кажете?) Кад смо говорили о трошарини ми смо тражили да се смањи трошарина на шпиритус, док међутим ми овде видимо, да постоји предлог да се смањи ова трошарина. Напоследку да је трошарина 5 динара на десетку ракије од шљивовице а трошарина на један килограм шпиритуса 40 динара ми опет не би код тога губили ништа, а овако ако се скине трошарина на шпиритус то би опет било шкодљиво за нас. Јер један вагон шпиритуса за превоз железницом кошта до Скопља 5.000.— динара, али од једног вагона шпиритуса може се направити 4 вагона ракије, док исти подвоз за ракију кошта по вагону 5.000 динара, а ми имамо само један вагон ракије и не можемо добити 4 вагона као од шпиритуса.

Господине Министре и господо народни посланици, ја ћу нешто да кажем, можда ви то не знате, код нас на овој кризи има људи који нису плаћали порез, нити могу да га лако плате. Пореске власти сваких 10—15 дана шаљу опомене пореским обвезницима. Рецимо, један сељак код мене има да плати 100 динара порезе и он ће у року од 3—4 месеца добити 10 опомена, а то је 100 динара. Место да се њему иде на руку да порез одужи, а како ће он то платити кад нема хлеба да купи и кад му порески чиновник шаље стално опомене и задужује за сваку по 10 динара. Ја бих молио да се овај став укине, или да се једанпут нареди, а не да се сваких 4—5 дана шаљу опомене. Једну ствар можда Г. Министар не зна. Г. Богољуб Лазич у својству шефа среске Пореске управе у Гучи извршио је проневеру државног новца у суми 35.000 динара, па је пре 4 месеца удаљен са дужности. У прво време говорило се да ће дотични отићи дефинитивно с оне стране браве, али од свега тога нема ништа, јер су привилеговане тетке биле јаче од државе. Г. Лазич седи стално у Гучи мртос пијан и исмејава стално државу и њено законодавство. Он сељацима каже: имам имања за 35.000 динара а примам плату месечно 2100 динара. Од тога ми се задржава 800 динара, а ресто све примам уредно, седим у механи и пијем, изјутра спавам до 11 сати пре подне, а док сам на служби био морао сам свако јутро рано на дужност, па ко ти даје ово. То јавно г. Лазич говори пред сељацима у Гучи. Имате један други случај. Радојко Радивојевић из Виче украо је човеку фењер са кола, али каже да није био украо, него му је фењер био потребан и узео је да се послужи па је тако остао код њега. Тај је тужен и осуђен 30 дана затвора и остао је у Гучи. Ако г. Лазичу треба да се задржава само 800 динара месечно, нека се он удаљи и пошаље на друго место, јер се људи питају како је то, да је он покрао толики новац и њега неће нико да затвори. Ја бих молио да се удаљи из Гуче, да то народ не гледа више.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Господине посланиче, време измиче.

Миличко Милутиновић: Одмах ћу завршити. Господине Министре, ја ћу молити да ово прибележите.

Господо, народни посланици мој крај је брдски и ми апсолутно немамо ни мало путева. Имамо свега железницу, која иде у правцу Крушевац—Краљево—Чачак—Пожега—Ужице, а Драгачево је крај који нема железничку пругу. Ми смо у нашим крајевима без и мало путева. Моје је мишљење, а има још народних посланика из тога краја који тако мисле, да би требало пут који води у правцу Младеновац—Аранђеловац—Рудник—Милановац—Чачак—Гуча—Котража—Ивањица и везу за Сеницу прогласити за државни пут, тако, да би имали један добар пут, уређен, којим би могао да саобраћа аутобуски саобраћај пошто нема железнице. У нашим крајевима постоји неколико бановинских путева првог и другог реда, где је почео рад, као што рече јуче један предговорник, али је урађено на једном месту само 100 метара, на другом само 500 метара. То је пут који иде на Тијање, и један који иде преко Дубачке општине. Ту су само дошли, само су нешто чепркнули и тако стоји. Исто тако постоји бановински пут првог реда, који иде од Чачка за Гучу. Пре две године развучен је шодер, али ни до данас није растурен.

Наш крај је, господо, воћарски крај. Ми имамо пругу уског колосека Обреновац—Милановац—Чачак—Сарајево, а другу Крушевац—Краљево—Чачак—Сарајево. Од Крушевца до Чачка има 60 км. Наш крај је воћарски, где рађа јабука и шљива, одакле се годишње транспортује око 2.000—3.000 вагона које јабука, које шљива. Ја мислим да је потребно, и тражим, да се та пруга нормалног колосека продужи од Крушевца до Чачка, јер тамо нема тунела, пут је раван и тамо пруга не би много коштала, а била би од велике користи због извоза воћа, јер је воће нежно, па ако се товари на прузи уског колосека мора да буде претовара или у Сталаћу или у Бољевцу или на другом месту. За то би та пруга била од врло велике користи и по наш народ и по државу.

Тако исто молим Господина Министра пољопривреде да посвети највећу пажњу виноградарству, јер код нас у околини Чачка има и велики број винограда, али како ми изгледа ако се трошарина не скине, имаћемо малу вајду. Господо, народни посланици, ја ћу да кажем нешто и о пшеници. Ми данас у Чачку апсолутно немамо никога да купује пшеницу. Код нас су стали млинови и немају шта да мељу. Ми смо пре неколико дана ишли и говорили Господину Министру трговине и индустрије: зашто не пусти неколицину купаца пшенице у Чачак.

Ја не знам откуда је то. Ја одем тамо и људи кажу: дотерали смо пшеницу, али нико неће да је купи. Зашто сте тамо, што не наредите да се може куповати! Има људи који немају чиме да купе соли, опанака и гаса. Дотерају они пшеницу, али никада не могу да је продаду и остављају је код другог.

Даље, Г. Министар трговине треба да се постара да се нају пијаце нашим производима. Ми апсолутно наше производе не можемо продавати и немамо где. Г. Министра шума и рудника молим за ово. Ја сам пре овде говорио поводом тражења уверења од стране шумских органа. На пример, моје село, управо мој срез, далеко је од вароши Чачка око 4 часа пешице. Сељак ако натовари дрва, треба да проведе 2 дана да та дрва однесе и прода да би купио соли, опанака и гаса. Наш сељак, да би отерао

једна кола дрва на чачанску пијацу, мора да оде у општину да узме уверење од општинске власти да та кола дрва може да посече у своме забрану. Ја сам малочас казао да су наше куће раштркане, да моја општина није груписана, и да један човек док оде до општине треба да пробави 2—3 сата. А кад дође тамо, ако не буде нашао председника и кмета и не буде могао добити уверење, он мора чекати догле док председник и кмет не дођу. Ако пак они тога дана нису дошли, сељак мора стално долазити. А ако је отишао на пијацу да прода дрва без тога уверења, та дрва ће му бити одузета. Видите, господо, ја ћу овде да учиним једно упоређење. Један сељак насече дрва у своме забрану, и док их он извуче са брда, прође му дан, док их је посекао и натоварио, док извади уверење и отера на пијацу прође му дан, па док их прода и кад се врати прође му скоро дан, а то је 3—4 дана, и зато он узме 60 динара. Где је њему што је истрошио пшине на точковима, где му је дангуба? Ја бих молио Г. Министра да нареди да се ова уверења могу узимати једанпут за читаву годину, и то онај сељак чија је шума удаљена за 2 км. од општинске и државне шуме.

Господо, потребно је да се Инвалидски закон измени. Темељи Југославије постављене су на инвалидским костима, и ти темељи заливени су инвалидском крвљу. Ево, господо, зашто је ово потребно. Код нас или у општинским судовима погрешно су тумачили инвалидски закон, који је донесен 1929 год., и код нас има маса личних инвалида и инвалидских породица које су остале без инвалидске потпоре. Ја ћу навести једнога човека, који плаћа порезу преко 20 динара на земљиште, а који се зове Видосав Сјепачић. Он је остао без леве руке, и да ли је право да тај човек нема инвалиду. Ја мислим, да је потребно, да се тај инвалидски закон измени на боље, јер у колико ја знам, има инвалидских породица, које су бољег стања и примају потпору, док има породица инвалидских слабијег стања, а не примају потпору.

Господо, потребно је, ја сам и пре о томе говорио, и стално ћу говорити, да је потребно да се донесе закон о сељачким меничним дуговима. Зашто се је сељак задужио и какве су камате биле тада? Он се задужио зато што је куповао стоку, волове, краве, овце и подизао грађевине. Каква је цена била тада? Цена једном хектару земље била је 20.000 динара, волови су били од 5—10.000 хиљада динара, цена крави била је од 3—5.000 динара, овце од 300—500 динара; једно угојено свињче коштало је од 1200—2000 динара; јахаћи коњ био је 5000—10.000 динара, цена једном теглећем коњу од 8—15.000 динара; цена вагону ракије од 25 степени мила је 80—100.000 динара, а цена вагону вина била је од 50—65000 динара. Међутим, када се сељак задужио, са чиме је мислио да свој дуг одужи. Мислио је да ће цене остати исте како сам напред казао. Али наступио је страхан пад цена наших производима, и сад цена је на пример једном хектару земље од 3—5000 динара; цена воловима који су плаћени 5—10.000 динара сад је 1.000—2.000 динара; крава са телетом продаје се 350—1.000 динара; овца продаје се од 70—100 динара; свиња угојена од 400—600 динара; један јахаћи коњ од 400—1.500 динара; један пар теглећих коња од 1.500—3000 динара; један вагон вина продаје се од 15.000

—20.000 динара и један вагон ракије од 25 степени јачине продаје се за 20—25.000 динара.

Претседник Др. Коста Кумануди: Молим вас, господине посланике, да завршите свој говор, пошто вам је време протекло.

Милићко Милутиновић: Ето видите господо, зашто се наш сељак заглавио у дугове. Ја и моји сви губимо према данашњим ценама од једног вагона ракије чистих 50.000 динара, међутим ми да узмемо за вагон ракије 70—100.000 динара, ми онда не би тражили да се доноси неки нов закон да би се одужили. Ја ћу да наведем за пример једнога човека који је купио имање за 62.000 динара. Тај је човек узео новац у 62.000 динара у пољопривредној задрузи у Гучи и он је кроз три до четири године дао на име отплате 44.000 динара, не узимајући у обзир колико је дао на име интереса, и њему је остало на дугу још 18.000 динара. То исто имање, господо, које је он купио за 62.000 динара продато је за 18.000 динара и поред тог имања отишло му је половина његовог имања, а сва стока продата му је за камату, јер су заводи своје камате попели од 14 на 30 до 40% па и 50.

Ја бих имао још много да говорим, али пошто се нема времена, ја ћу се дотаћи само једне ствари. По моме мишљењу потребно је да се донесе што пре закон о изборима општинских управа. Ја верујем да је Краљевска влада после 6 јануара имала најбоље намере да за чланове општинских управа дођу људи од поверења и ауторитета, од поверења, које уживају у народу, који уживају леп глас и који имају народ иза себе. Али, господо, људи тамо, који су требали то да изврше, као што рекох, и ако је Влада имала најбоље намере, тамо су дошли људи, које народ једва чека да их скине са леђа и да их се отресе.

Ја молим Краљевску владу према свему овоме да учини све што је потребно по овоме, а изјављујем да ћу гласати у начелу за предлог овог буџета. (Аплауз).

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Љубиша Трифуновић.

Љубиша Трифуновић: Господо народни посланици, много је већ говорено са овога места о привредној кризи, довољно су и опширно изложени узроци ове велике светске привредне кризе, довољно је наглашен и светски карактер привредне кризе. С тога не мислим да се дуго задржавам на томе питању. Ипак, пошто је та привредна криза у тесној вези са државним буџетом, са могућностима наплате државних прихода, приморан сам, ма и у најкраћим потезима о томе питању да проговорим и ја неколико речи. У главном узроци привредне кризе могу се свести на два. Један, који је чисто психолошког карактера, и други чисто материјалистички. Узрок психолошког карактера састоји се у узајамном неповерењу између народа и држава, које је дошло као последица рата. Тај узрок, господо народни посланици, не може брзо да изчезне. Али је дужност Краљевске владе и наше спољне политике да у споразуму са нашим страним пријатељима настане на томе, да поново завлада поверење међу народима и државама.

Ја мислим, што се наше спољне политике тиче, да је она у овом питању до сада била на достојној висини, па се надам да ће и од сада у истом таквом положају бити.

Онај други, материјални разлог светске привредне кризе састоји се, господо, у поремећеној равнотежи производње материјалних добара. И он је непосредна последица рата и првих година после рата. Та поремећеност је огромна. Услед тога ми видимо чудне социјалне и економске парадоксе. Док се на другој страни у индустријским земљама виде милијони беспослених радника, који гладују, док се у аграрним земљама аграрни производи, пшеница и друге намирнице продају се у бесцење. Аграрне земље гуше се у својој сопственој производњи. Тај економски и социјални парадокс толико је велики, да се данас поставља питање: Да ли је ова велика криза она, која треба да заврши данашње друштвено уређење засновано на капиталистичком начину производње? То се питање поставља нарочито у другим земљама, нарочито у индустријским земљама.

Поред тога, дошао је још и руски демпинг, као средство политике болшевичке Русије, која је тим средством имала за циљ, да привредну кризу погорша, да искористи у своје циљеве и створи социјалну револуцију у свима земљама. Али, господо, да ли ће ова велика светска криза, заиста, то да значи? Ја мислим да се варају они, који тако мисле. Данашњи друштвени склоп стар је једва стотину година. Ми знамо да је феудални друштвени поредак трајао неколико векова пре но што се истрошио и учинио места новом, данашњем. Капиталистички друштвени систем није тако слаб, а, сем тога ту су и разна средства, да корегирају оштрине и претераности капитализма. И задружни покрет, и синдикалистички покрет и социјално старање државе ту је, да избегне ту велику катастрофу.

Ја сам ово поменуо, господо посланици, због тога, што се овај фактор у свету од извесног броја људи често узима у обзир. Нарочито је капитал према тим гласовима осетљив. И тај фактор, заиста, и ако озбиљно посматран и рашчлањен није озбиљан, ипак је од великог утицаја на погоршавање привредне кризе. Узајамно поверење међу народима и државама мора се постепено повратити. Питање је времена и питање је нашег настојавања, настојавања свих држава света, да се то узајамно поверење и поколебана равнотежа васпостави, а кад то буде учињено, нестале светске кризе и ми о њој нећемо имати више потребе да говоримо. Али док се то не постигне, јер ми не знамо кад ће се то постићи и кад ће према томе, ова криза престати, дужност је Народне скупштине и Краљевске владе да, у овим тешким данима кризе, предузме потребне мере, да се, што лакше и што сношљивије, ови тешки дани преживе.

На првом месту, оно, што може да учини Народна скупштина и Краљевска влада, јесте редуција државног буџета и распоред терета тако, да буду оптерећени више они који су економски јачи. У погледу редуција буџета, Краљевска влада је већ доста учинила. Према предлогу буџета државни расходи се смањују за 1,810.000.000 дин. То је, господо прилична цифра.

Али морам одмах да додам да је цифра значајна у поређењу са претходним буџетом. Но кад се узму у обзир економске моћи народа, ја мислим, да та цифра, у данашњим приликама, и у онима које се даду предвидети није довољно редуцирана. Ја верујем, господо посланици, у високу стручну и општу

спрему Г. Министра финансија, кога и иначе ценим и поштујем, али се бојим да је Г. Министар финансија редуцирајући буџет и ослањајући се само на статистичке податке и на извештаје својих референата ипак оставио државни буџет, државне приходе, већим него што би они стварно могли да буду према економској моћи народа. Ми смо чули из експозеа Г. Министра финансија да су државни приходи за првих 9 месеци прошле године знатно подбацили. Познавајући економске прилике данас у народу и видећи унапред перспективе идуће године, ми смо уверени да приходи у идућој години могу бити само слабији, ни у ком случају јачи. У приватном газдовању, господо народни посланици, сви ми одређујемо своје расходе према својим приходима, јер су приватни приходи релативно утврђени. У државном газдовању по начелу науке о финансијама ради се обротно. Држава најпре утврђује своје нужне неопходне расходе. То се тако ради, јер се сматра у науци о финансијама да су државни приходи релативно неограничени. Господо, ја признајем тачност овога начела науке о финансијама. Ово је тачно али за нормалне прилике. Ова привредна криза толико је велика да је прилике учинила ненормалним и због тога мислим да се не бисмо огрешили нимало о начело науке о финансијама, ако при израђивању буџета у онако изузетним и тешким приликама поступимо онако како ми у нашем приватном газдовању поступамо, онако како сваки добар домаћин у приватном газдовању поступа, т.ј. да се најпре према податцима који се имају, према статистичким податцима и према стварном економском стању, најпре утврди максимум државних прихода. Ја сам ово поменуо због тога што ми се чини да Г. Министар финансија, иако је о овоме факту у неколико водичу рачуна, ипак није до краја истрајао. У својој експозеу Г. Министар финансија је казао да је буџет рачунски акт, да он није ни поезија ни прича, што је тачно, већ да је рачунски акт који мора да региструје стање државне администрације буџета који му претходи.

Несумњиво је тачно, господо, да буџет који долази мора бити у директној вези са претходним буџетом, али је тачно и ово, да је буџет у исто време, и акт предвиђања; да он мора, према томе водити рачуна о економским моћима народа у оном моменту кад се прави, као и економским моћима народа, које ће бити у оно време када буџет буде дошао до примене.

Предлог буџета подељен је, као и ранији буџети, на два дела: буџет опште државне администрације и буџет државних привредних предузећа. Та је подела потребна, да бисмо добили што при приближнију слику правог фискалног оптерећења. И Г. Министар финансија, излажући нам буџет на један веома јасан и лако разумљив начин, објаснио нам је цео буџет. Право фискално оптерећење, по речима Г. Министра финансија, огледало би се само у оном делу буџета који говори о буџетима опште државне администрације. Онај други део буџета, који се односи на државна привредна предузећа, не би био, у ствари, право фискално оптерећење. Господо, и ово је тачно само упола, јер и буџет државних привредних предузећа садржи донекле, једним делом, и фискална оптерећења. Довољно је само поменути монополе, па да се види да у оној цени по коју ми купујемо монополске производе не

добивамо у ствари праву протувредност, већ се у тој цени садржи и једно фискално оптерећење. Па тако је, господо, само у мањој мери, и са железницама. Кад плаћамо карту за возњу, није тачно да смо платили само услугу коју нам држава чини превозом, јер цену и оних монополским производима и цену железничкој карти одређује држава сама. А ми знамо, да су железнице код нас, после Швајцарске, најскупље. Према томе, свакако да би цена могла бити и мања. Константујући да је само буџет опште државне администрације право фискално оптерећење, Г. Министар финансија је извео закључак, да је фискално оптерећење нашег народа ипак врло високо. Ако се дода и ово: да и привредна предузећа државна садрже један део фискалног оптерећења, онда је фискално оптерећење народа још много веће. С тога је баш било потребно, да предлог овогодишњег буџета буде нешто мањи.

Господо, поред општих узрока светске привредне кризе, има и извесних домаћих, који привредну кризу појачавају. Ту, на том пољу, Краљевска влада и Народна скупштина могу много учинити. Ја ћу да поменем само два факта, која су у прошлој години привредну кризу, која нам је дошла са стране, у знатној мери погоршала. То је био Закон о Народној банци и, као последица истога, отказивање кредита банкама и трговцима. Баш пред извозну сезону, трговци су били лишени нужног и неопходног кредита. Они нису били у стању, због тога, да купују земаљске производе и сељак, према томе, није имао коме да их прода. Други један домаћи узрок — то је стабилизација нашег новца, изведена у незгодно време; када није могла да се предвиди ова привредна криза. Истина је, господо, да без једног сталног, утврђеног и сигурног мерила вредности, као што је рекао Г. Министар финансија, нема сигурности ни за приватне, ни за јавне финансије. Али је несумњиво тачно и ово. Количина новца, која се данас налази код нас у оптицају, није довољна за данашње привредне прилике. Пет милијарди, које се данас налазе у оптицају, нису довољне баш за данашње стегнуте економске прилике. Кад је просперитет, када послови иду добро, промет добара је већи, па и циркулација новца бржа. Новац онда брзо прелази из руке у руку и мање може да се осети оскудица новца. Данас, када је промет много слабији, услед привредне кризе, циркулација новца је, тако рећи, застала. Сем тога, рђав обичај код великог дела нашег света; да своје уштеђевине држи у сефовима, приватним касама, или у сламњачама, учинио је, да један велики део тог новца, који треба да буде у оптицају, буде затворен. Улози код банака за последњих неколико месеци знатно су смањени, али су зато сефови по тим истим банкама, који су годинама стајали празни, издати у закуп. Ја мислим, господо, да се Г. Министар финансија и Краљевска влада не би ни мало огрешили о начело стабилности народног новца, ако би се број новчаница у оптицају повећао са једном извесном, одређеном, разумном количином. (Одобравање). Та повећана количина новца у оптицају покрећула би, раздрмала би и онај новац, који лежи тезауриран у сефовима, касама и сламњачама. То не би била инфлација, јер, пре свега, то повећање се чини у једној одређеној и разумној количини; а, сем тога, и Народна банка за ту повећану количину има већ довољно покрића.

Питање је трошарине на вино и ракију, госпо-
дарски посланици, нарочито је било важно у
овој буџетској дискусији.

Ја вас молим, господе, да све нас који ово пи-
тање покрећемо, не сматрате да ово питање покре-
ћемо из неких демагошких, изборних разлога.
Оно је за нас, за наше вођарске крајеве толико важ-
но, да ми морамо у овој буџетској дебати, ма да
ћемо кроз неколико дана имати да о томе говоримо
приликом предлога о измени закона о трошарини,
да морамо и овом приликом нарочито проговорити.

Ја правим овај увод с тога што сам чуо од неке
господе посланика у приватном разговору: Па
зашто ви томе питању толико важности поклањате,
то није велика ствар, ту су у питању свега 90 ми-
лиона динара. Не само велике трошаринске таксе
него и начин наплате у нашем народу јако су омрз-
нути. Систем финансијске контроле са многобројном
зеленом војском финансија јако су омрзнути у нашем
народу, а нарочито у ономе делу где тај систем није
постојао раније. Кад је трошарина уведена обја-
снило се, јер се старо тада тако и мислило, да ће
на пасти на потрошача: ко пије тај нека и плаћа.
То би, господе, било правично кад би тако било.
Формално тако изгледа да јесте, али у ствари тро-
шарину плаћа сељак произвођач, и то на овај на-
чин. Народни посланик г. Метикош у своме го-
вору изнео је цифре о потрошњи алкохолних пића.
Тако се у 1932 години попило алкохолних пића за
8 милијарди динара, а у 1931 години нешто више
од 5 милијарди.

Трошарина на вино и ракију у 1931 години на-
плаћена је свега 90 милиона динара. Према томе
изгледало би да тај терет према 5 милијарди није
велики. Али баш у објашњењу ових цифара лежи
тежиште целога питања. Кад је попивено пића за
5 милијарди а наплаћено трошарине свега 90 ми-
лиона динара на вино и ракију, онда шта је са оном
другом сумом. Ту баш долазимо на оно главно, на оно
болно питање о трошарини. Шпиритус вештачки
направљен од кукуруза и кромпира успешно кон-
курише природној ракији и у томе, господе, лежи
тежиште целога питања. И ако је Г. Министар фи-
нансија поднео предлог о измени закона о троша-
рини, ипак се ово питање односа између ракије и
шпиритуса не решава. Јер се тим пројектом у исто
време и у истој сразмери смањују и трошарине на
шпиритус као и трошарине на ракију. Г. Министар
финансија се на тај начин само лишава једнога
прихода од 30 и неколико милиона динара, али се
питање ни мало не решава. Пошто ће тај предлог
закона бити ускоро на дневном реду, то ћемо о томе
питању тада опширније проговорити.

Сем тога, господе, и питање транспорта, као
што су многи предговорници изнели, иде у прилог
и потпомаже борбу шпиритуса против ракије. Ва-
жан национално економски разлог намеће свакој
Влади да у овој борби између шпиритуса и ракије
буде на страни произвођача ракије. Јер, господе,
читави крајеви наше земље засађени су вођањима,
шљивама и никаква друга култура на том земљишту
не може да успева. Доказано је, да је то земљиште
најгорега квалитета. Један од г. посланика доба-
цио је да шљиву треба прерађивати у пекмеџ. Го-
сподо, познат је факт да наш сељак више воли да
прода шљиву у сировом или сувом стању, јер одмах
дође до новца који му је неопходно потребан, него

да од шљиве пече ракију. Али он није у стању да
сву количину шљиве која му роди прода у оваквом
сировом или сувом стању. Није у стању, јер се то-
лика количина тешко може продати на тржишту.
Сем тога, господе, има и таквих врста шљива које
нису ни за што друго него ли само за ракију. Према
томе, господе, овај приговор је неоправдан.

Са гледишта чувања народног здравља, кад ми
већ писмо Америка да можемо донети прохибици-
они закон, много је корисније сузбијати вештачки
алкохол, вештачки шпиритус него ли алкохол од
природнога воћа. Сем тога, господе, још један ва-
жан специјалан разлог који нас нагони да на овом
питању нарочито инсистирамо. Познато вам је да
је од пре неколико година једна тешка зараза уни-
штила већи део наших вођњака: две трећине наших
вођњака уништено је од штитасте ваши. Она једна
преостала трећина треба да послужи као потстрек
нашем сељаку да на оном искреченом земљишту по-
дигне нове вођњаке. А какав му ми потстрек дајемо
ако његова ракија има тако ниску цену? Њему се
онда не рентира ни да ону преосталу једну трећину
брани од напада штитасте ваши, а још мање да по-
диже нов вођњак. Кад је пре неколико деценија
филоксера уништила винограде, све земље, у којима
је винова лоза гајена, донеле су биле читав низ за-
конских мера и ослобођења и тако омогућиле да
се винова лоза поново подигне. А кад су наши вођ-
њаџи пре неколико година већим делом упропаш-
ћени шта смо ми, господе, учинили да их поново
подигнемо? Ми смо ударили трошарину на ракију
да би и оно мало вођњака што је преостало, доту-
цали.

Претседник Др. Коста Кумануди: Молим вас,
господине посланиче, да завршите.

Љубиша Трифуновић: Сад ћу завршити.

Шта да кажем господе, о шверцу? У то питање
нећу дубље да се упуштам. Довољно је само да вам
поменем, да се шпиритус у Београду продаје по цени
колика је сама трошарина државна, бановинска и
општинска. А где је онда зарада фабрика шпирит-
туса? Свакако у шверцу. То је, господе, онда отво-
рен признат шверц.

Треба поменути још и ово. Вођњаџи су, ма да
засађени на најслабијем земљишту, већ оптерећени
непосредном порезом, као да је то првокласно зем-
љиште. Ударати још и трошарину то онда постаје
један неправичан терет. Ми смо, господе, за житни
режим дали до сада 300 милијона динара, до краја
даћемо још 300 милијона. Тај трибут плаћају сви
крајеви наше земље и ми смо пристали да тај трибут
радо плаћамо, јер солидарност свих крајева наше
Отаџбине то захтева. Био је настао један моменат
кад је изгледало да ће услед светске коњуктуре и
совјетског демпинга житнородни крајеви бити по-
гођени тешко и катастрофално. У тако тешким при-
ликама ми смо радо примили и пристали да подне-
семо један део терета. Кад је штитаста ваш уни-
штила велики део наших вођњака дужност је свих
осталих крајева не да нам помогну, јер то ми не тра-
жимо, него да нас ослободе од једног трибута више.

Господе, само две три речи да проговорим о
једном важном питању. Већ у неколико махова и већ
од пре дужег времена потраже се у Народној скуп-
штини питање сељачких дугова или раздужења
сељака. Од како је то питање покренуто сељак је
изгубио и оно мало кредита што је имао. У овим

тешким економским приликама, кад је сељаку потребно да се минималном сумом задужи за прехрану породице и своје стоке, он није у стању нигде да добије ни прибијене паре. С тога би било потребно да после завршетка ове буџетске дискусије, кад буџет буде дефинитивно изгласан, да се то питање стави на ред.

Са овим напоменама, господо народни посланици, и са надом да ће се приликом дискусије предлога Закона о измени државне трошарине наћи начина да се наши воћарски крајеви заштите од неправичне конкуренције шпиритуса, ја изјављујем да ћу гласати за предлог буџета. (Пљескање).

Претседник Др. Коста Кумауди: Има реч г. Омер Кајмаковић.

Омер Кајмаковић: Господо народни посланици, приликом ове начелне дебате дозволићете ми да изнесем своје погледе на извесна питања.

Државни буџет за 1932-33 годину доноси се под веома тешким приликама. Ја мислим, господо, да су те прилике много теже но што ми можда у први мах и мислимо. Свакако ћемо се сагласити у једном питању: да се до данас ни један државни буџет за време нашег ослобођења и у току 13 година дана није доносио под тежим околностима као данас. Та констатација, та свест, тај осећај одговорности, господо, који ми носимо у себи, провлачи се као црвен конац кроз све наше састанке било у клубу, било у пленуму, било у разним скупштинским одборима. То нарочито вреди за Краљевску владу и за Финансијски одбор, чији ми предлог буџета данас имамо на дневном реду.

Према томе, господо, није тешко извести закључак да се ни пред једном Народном скупштином нису налазили овако тешки задатци, као што се налазе пред данашњом. У пркос тих тешкоћа, а верујући у вредност појединих људи, па ако хоћете верујући и у идеје, које су нас на овоме месту окупиле, ја верујем, да је Народна скупштина дорасла своме времену. Ти задатци, господо, веома су разноврсни и по својој природи врло сложени. У првом реду иставаља се питање сналажења у овако тешким приликама привредне депресије. Кад већ говорим и када сам већ на томе питању да говорим о економској кризи, господо народни посланици, ми не смемо заборавити и мимоћи један фактор, један веома важан чинилац, у нашој целокупној народној привреди — а то је тежак. Не смемо га мимоћи већ и због тога што је он овом економском кризом највише погођен. Ако, господо народни посланици, поделимо мишљење да наше друштво није у оној мери разграђено и рашчлањено, ако поделимо мишљење да односи у нашем друштву нису онако компликовани ни диференцијални, као што је то случај код народа на Западу, па ако томе додамо и чињеницу да наш тежак претставља 80% народа, онда излази, да је наш народ стварно наш тежак и да је наш тежак стварно наш народ. Та кичма господо, државе, та осовина око које се креће читав наш социјални и правни поредак, тежак, посрће под бременом брига свагдашњих. Да га треба спасавати, то је ван сваког спора. У питање сељачких дугова и раздужења нашег сељака нећу да улазим детаљно због тога, што су господа предговорници то питање са свих страна осветлили и што се ја, господо, надам, да наши меродавни фактори, да се Краљевска влада свакодневно са тим проблемом бави, и ја верујем

да ће Народна скупштина у најскоријем времену имати прилике да се позабави тим питањем и конкретно. Али, господо, једно ћу да истакнем. У данашњим тешким временима, у којима ми живимо у недостатку ефикасне самопомоћи, ми господо, можемо да будемо доведени у положај, да се служимо и радикалним мерама. Без обзира, господо, која средства и какве могућности стоје овом законодавном телу на расположењу, наш тежак мора да се раздужи, па чак, и по цену да нам се пребаца да смо се можда удаљили од извесних норми, па употребили изузетак за правило. Ја, господо, верујем да до тога неће доћи, али треба да се зна да наша консолидација унутрашња, да оздрављење наших привредних и социјалних прилика, а ја ћу да кажем и санација морална, зависи од задовољства широких народних слојева. Ја ћу господо, са вашим допуштењем да се овде задржим на социјалном моменту.

Сопственост, ако је правилно нивелисана на страни већине народа, као што је случај код нас, онда може да одигра једну благотворну улогу, а то је често пута довољно у стабилизацији друштвеног поретка, јер је ситан сопственик био елементар, који је тако рећи имунизирао народ од разних социјалних поремећаја.

Наш сељак, као ситан сопственик, он је конзервативац. Шта значи недостатак конзервативног елемента, ја ћу да наведем, како је то код других народа. Немачка у том погледу може да нам служи као школски пример. После рата од 1871 године, после прилива францускога злата познато је свима, да се у Немачкој почела гигантским кораком да развија немачка индустрија. Као последица тог наглог подизања индустрије појавио се и социјалан пролетаријат. После изгубљеног рата, после хаоса и читавог низа револуционарних покрета, дошла је на власт социјална демократија, и та немачка социјална демократија сматрала је за своју прву дужност, као радничка странка, да уништи онај средњи сталеж у Немачкој — буржоазију. То јој је и пошло за руком, и средњи сталеж у Немачкој је ишчезао. И шта ми сад видимо у Немачкој? Данас ми видимо на једној страни огроман пролетаријат — фабричко радништво, а на другој страни видимо тешку немачку индустрију. Ви сад у Немачкој имате оваку ситуацију — исту социјалну структуру као и у Русији: нагомилани капитал, вакуум, а на другој страни пролетаријат. То исто имате, господо, и у Русији, само с том разликом, што у Русији пролетери имају бар неку илузију, а у Немачкој ни тога нема, и баш због тога се у Немачкој и дешавају врло чести сукоби. Дакле та социјална демократија у Немачкој, уништавајући тај средњи сталеж, она је отсекала грану, на којој је и она могла да седи. На тај начин, господо, изгубила је у Немачкој терен у народу друга интернационала, јер се и сувише ангажовала у уништавању те средње класе у Немачкој. У таквој ситуацији немачки прави стручњаци, и људи од науке излазе са интересантним предлозима па кажу: „Ми ни у коме случају не можемо више да подигнемо немачку индустрију, ни да уносимо тај огроман број беспосленог пролетаријата, односно радника, и зато ћемо ми да вратимо незапосленог фабричког радника на село, да ради земљорадњу, те на тај начин да отклонимо ову беду у којој се данас налазимо“. Господо, шта значи радник, а шта значи земљорадник, нећу

о томе да говорим. Хтео сам само да вам укажем на ове прилике, у каквом се тешком стању налази један народ, који је радио са експериментима, који немају успеха. Према овоме немачки народ је увидео, али касно, шта то значи недостатак конзервативног елемента у једној држави. Ја мислим, да смо ми у томе правцу једна врло срећна земља зато, што је наш сељак ситан сопственик, и зато је дужност свих нас, да свима сретствима тога нашег ситног сопственика спасавамо.

Ја мислим, господо, да није излишно враћати се на једну чињеницу. Ново стање код нас, па следствено и ми који то стање представљамо у овој Народној скупштини, дошло је после једног скроз негативног периода у нашој историји од ослобођења. Ми смо дошли, господо, после апсолутног подбацивања у ауторитету и у вредностима, не само код људи који су раније представљали јавни политички живот, него и институција у којима је решавана судбина нашега народа. Према томе, господо, наш је задатак да вратимо веру и у једно и у друго. Због онога што је било и што ми, господо, сматрамо да није ваљало, стицајем прилика, а ја кажем срећним стицајем прилика, ми смо поставили свој живот на једну здравију основу. Оно што ми хоћемо, господо, има своју идејну садржину. Националном идеологијом ми желимо да постигнемо максимум својих националних тежњи. У нашем државном програму ми имамо гаранцију за своју будућност. У томе програму ми видимо могућност свретавања, груписања наших унутрашњих снага. Упоредо са тим послом ми морамо, господо, да формирамо и један други менталитет. Од партикуларизма ми морамо приступити јединству, од племенских тежњи националним тежњама, од подвојености, заједници интереса, јер једино на тај начин ми можемо да правдамо стање, за које смо ми примили одговорност. Према томе, господо, ма какве подвојености међу нама које би могле да нас потсећају на прошлост од 1919—1929 године биле би опасан преседан за наш целокупан рад.

Ја знам, господо, традиције су врло лепе и традиције су потребне да у народу одрже његово самопоудање и његов полет. Али, господо, ми, сем лепих традиција, имамо и врло рђавих успомена. Ако те успомене не избришемо и ако окупљени не приступимо извршењу наше нове мисије, значи да ми у овај посао нисмо улазили са решеношћу да останемо верни оном програму, на коме нам је народ дао поверење.

Ви ћете ми дозволити да на овом месту учиним једну малу дигресију. Мој пријатељ г. Др. Иво Елеговић, човек кога ја неоспорно много ценим, изнео је овде једну критику, по начину и по форми не уобичајену у овом Дому, у толико пре, господо, што међу нама нема никакве подвојености. Оно што је господин Елеговић говорио ја сам то све и у иностранству читао са потписом Перчеца, Павелића и Циглера, и мени је врло жао што нисам био у могућности да чујем од господина Др. Елеговића, да се огради овде јавно пред нама од делања тих елемената у емиграцији.

Господо, и други говорници сем г. Др. Елеговића говорили су слично, и ја овде нећу да се упуштам у све коментаре, али ћу вам навести један разговор који сам имао са једним нашим београдским интелектуалцем, који је веома карактеристичан, како ти говори одјекују ван ове куће.

Тај интелектуалац је, господо, један наш културни радник и неоспорно човек који је својим културним радом много допринео угледу наше средине, — рекао: „Ја сам на београдској калдрми са пером у руци зарађивао свој свакодневни хлебац, док су та господа у нашој земљи заузимала увек најистакнутије и најодговорније положаје и кад се они данас упуштају у ту критику, мени изгледа као кад би један директор каквог индустријског предузећа сишао у радничке масе и држао им фулминантне говоре о интересима пролетаријата.“ — Ја се стварно нећу упуштати у то да испитујем да ли је и у колико та компарација тачна или не, али тврдим да је овај случај карактеристичан, јер се из њега види како критичка публика свиха овакав начин говора наших другова, који, говорећи у овоме Дому, често само мисле на утицај кроз прозор. — Господо, да ћу са вашим допуштењем да се задржим на једном специјалном питању. После, у новоме реду ствари, као што то често воли да каже наш друг Др. Стојадиновић, муслимански део народа показао је и довољно грађанске свести и довољно дужности и патриотске љубави према овој земљи. На овим изборима, господо, муслимански део нашега народа, без икаквих премошљања и икаквих резерви стао је на програм оних идеја, које су загарантоване манифестом Његовог Величанства Краља. — Господо, ја сам дужан овде да кажем истину до краја, дужан сам већ и због тога што се сматрам за носиоца поверења муслиманског елемента. У понеким срезовима, где на другој страни није било великог учешћа у гласању, где није гласало више од 28—30% гласача, у тим срезовима, господо, муслимани су спасли проценат гласања. Било је случајева да је муслимански елемент имао врло рђаво искуство. Преко свега тога се прешло и кад се оставила идеја нашег државног и народног јединства, кад је остављена идеја „држава изнад свега“ онда је муслимански део нашега народа, у масама од 85—92% иступио на биралиште и стао на страну Краља и стајбине. Ја вас, господо, народни посланици, молим да поведете рачуна о овим чињеницама, и ја вас молим да нас, који смо носиоци поверења тога дела нашега народа, помогнете лојално у извршењу наше посланичке дужности и народу задате речи.

Од 6 јануара овамо отпочео је код нас ток ствари који носи у себи све елементе конструктивних снага нашега народа, ток ствари у коме ми имамо могућност да све те конструктивне снаге, да све виталне снаге наше расе доведемо до пуног изражаја. То ново стање, тај нов ток ствари даје нам и у иностраном свету један ранг који до сада нисмо имали. Како је иностранство у нашој ранијој партијској пометености гледало на нашу земљу, довољно вам је познато. И данас наши противници покушавају да искористе сваку ситницу против наше државе. Ако се упустимо у поређења, ми ћемо доћи до врло интересантних појава. Господо, кад смо ми у нашем јавном животу прегонили, кад је код нас владао политички хаос, наши противници на страни мислили су да неће бити потребно да и они од своје стране предузимају ма какве отворене акције, јер су веровали да ће се темељи наше државе пољубљати сами од себе. Ове последње три године лишени су наши противници тих нада којима су се заносили и шта бива? Бива то, да ми имамо данас акцију тих наших противника

много живљу и много жустрију него што је икад раније била. Каквим каналима та акција иде и какви су њени извори, ја мислим да ви то врло добро знате. Али то не значи да ми од своје стране не треба ништа у том правцу да предузимамо. Ја знам да ће их бити међу вама који ће казати па и не треба. Ко нема у цепу ораја не боји се звекe. Међутим то није тачно. Читалачка публика у Европи нема времена да се уноси у ствар и да просуђује, она прима све онако како јој се сервира. Културни народи, као што сам је свима који смо живели на страни, познато, имају врло погрешно схватање о свим оним крајевима који су удаљени од њихових светских метропола. Најзад, ми као земља који имамо право да верујемо у своју будућност, морамо тај страни свет да упознамо са својим напорима, да корачамо напред, морамо да га упознамо са нашим културним тековинама, са нашим привредним напорима и уопште са свим грамама наше јавне делатности и нашег народног живота.

Господо, после рата догодиле су се у свету врло интересантне ствари, догодиле су се чудни поремећаји и измене друштва, који су наметнули потребу једне спољне службе. Ви ћете ми замерити ако будем искрен па кажем, да ја под том спољном службом не разумем наше дипломатско претставништво, које сматрам и који фактично јесте једна бирократизирана репрезентација на страни, која ако хоћете може и да има свој задатак, али који задатак мора апсолутно да се прилагођава своме времену, јер је данас тај део наше службе пасиван и неактиван. (Пљесак). Жалосно је, господо, да шеф наше спољне политике има врло ниске поверљиве кредите, а данашње кредите сиса и троши његов ресор на личне расходе.

И најзад, господо, у време када се сва међународна питања решавају на међународним конференцијама, када постоји Хаг, кад постоји Женева и када се најзад врло важна питања решавају на састанцима министара и експерата, тада штампа долази у домен арбитра са својим огромним утицајем, онда је, господо, та врста службе, — дипломатија, прилично изгубила у свом значају. Ја спољну службу, господо, разумем ону коју смо ми у последње време за ове три године покушали да организујемо, и ти покушаји остали су изгледа и остаће само покушаји, јер се у томе правцу поновно наишло на неразумевање и на недовољно обраћање пажње томе питању. Ми, господо, имамо случај ту скоро у Финансијском одбору. Кад је дошло питање кредита једној таквој институцији која се зове Централни Пресбиро, онда је та институција пред Финансијским одбором била рђаве среће. Та врста спољне службе, кажем, наметнута је временом, изменама прилика у свету и оним што сам малопре рекао — да је штампа ушла у домен арбитра и да данас у сваком погледу и на свима питањима одлучује јавно мишљење. Ту врсту службе наметнуло је време свима државама. И ако би вам изнео статистичке податке, ви бисте се зачудили колико друге земље које су много мање него што је наша држава, троше на ту врсту службе.

Ја ћу, господо, у овом питању бити слободан да узмем учешћа у специјалној дебати када буду дошли на претрес кредити Врховне државне управе. Али за сада ово кажем да Краљевска влада има могућности да потребама ове наше службе удовољи у оквиру оних цифара у којима се креће наш државни

буџет. Г. Министар финансија имаће прилике да одузме неколико милиона и омогући ову нашу спољну службу да функционише и да одузме на оној страни због чега неће бити оштећени никакви правилно схваћени интереси наше државе.

За сада и после свега што сам рекао, ја ћу у овоме питању узети учешћа у специјалној дебати, и изјављујем да ћу гласати за овај државни буџет. (Аплауз и одобравање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Риста Ђокић.

Риста Ђокић: Господо народни посланици, пред нама се налази претрес буџета за 1932/33 год. Г. Министар финансија дао је свој експозе и казао је шта жели и хоће. Причао нам је о свима уштедама, а ја овом приликом хоћу да кажем и добре и рђаве стране тога експозеа Г. Министра финансија. Прва је добра страна што Г. Министар финансија тежи уштедама, али изгледа да те уштеде нису биле добре среће, јер се није штедило на ономе на чему се је требало да штеди. Друга је мана што Г. Министар финансија није изишао пред Скупштину са завршним рачунима, што је Г. Министар финансија прочитао једну лекцију народним посланицима говорећи да буџет није поезија. И ја мислим да и ми сељаци кад знамо шта је општински буџет, знамо шта је и државни буџет и да буџет није поезија.

Друго, господо, у овој нашој дискусији многи су нешто заборавили. Многи су кадили шестоме јануару, кадили Краљевској влади, па, господо, да то кадило не запали одежду самога свештеника.

6 јануар то смо ми. Ми својим доласком у овај Дом благословили смо рад 6 јануара, и нама није потребно нити да га хвалимо нити да га кудимо. Све оно што је било у нашој политичкој историји за ових задњих 10 година што смо се међусобно борили, то смо ми. Давно и давно један српски државник казао је, ако се не варама покојни Ристић: „Какви сте ви Енглези, такав сам вам и ја Гледстон“. (Чује се: То је казао покојни Туцаковић). Историја нашег националног уједињења дугачка је и широка и она је са крвљу и оружјем извојевана, и јединство наше државе сад је ту. Тацпију смо после окрвављеног оружја добили Версаљским, Тријанонским и Нејским уговором, а духовно јединство није и прије стварнога јединства приправљено. Четиристотина година заједнички у ропству живела је Шумадија и Ужичани, а 120 година заједнички су ратовали, па и сад између њих постоји разлика, и постоје чак и данас ругалице чакширама и јанџицима и опанцима, између једних и других, а ми Срби, Хрвати и Словенци да се преко ноћ и преко једнога дана ујединимо и да сви заједнички и исто мислимо, то није могуће, јер су нас векови раздвајали, и ми по свој срећи и злој судбини били смо на једном мосту између истока и запада. Преко нас се тукао исток са западом, запад са истоком. Ми смо на томе мосту између истока и запада били увек под ударцем батина и тукло се преко нас као што каже пословица јетрве преко свекрве. Таква нам је судбина и ја сматрам да је велико чудо и јунаштво наше расе, да смо се могли очувати и одржати.

Господо, народни посланици, поред осталог свега, духовно јединство у тој подвојености где смо живели у ропству у два табора није се могло направити у масама народа и кривља је у томе до наше

интелигенције а не до нашег сељака и нашег народа. (Чује се: Тако јел!)

И господо моја, не треба да заборавимо и то, да ми живимо у кратком времену после уједињења нашега народа и после два победоносна рата где су срушене две царевине, које су господарили Србима, Хрватима и Словенцима. Ропство није никад лепо, али ипак оно, дозволите ми, оставља утисак на менталитет људи који су у ропству и ми смо Срби, Хрвати и Словенци због тога у томе подвојени. Срби имају хајдучки систем друштвене демократије, (Смех) али је хајдучија Србију ослободила, Србију подржавала и она је омела пут — транспорт турске војске за Пешту и Беч, и што Беч није освојен од Турана има да се захвали Србима — Шумадинцима. Господо, демократија у хајдучији одгојена је и створила у Србији онај предратни парламентаризам, који би могао за пример служити. На свету, господо, не постоји више него две врсте слободе: отета слобода и дарована слобода. У Србији је отета слобода, и она је отимана од свакога и за њу су скидане крунисане главе, а друга је дарована или на пола дарована онима који су живели у Аустро-угарској.

Дарована слобода потпуно омета и спутава демократију, какав је случај са неколико нама сусједних држава: Румунија, Бугарска, Грчка и Албанија, или подржава револуцију какав је случај са Бугарском.

Али, господо, систем и одгој народне масе који је био у крајевима под Аустро-Угарском Монархијом, тај је одгој јеванђељем и књигом, књигом по глави и то не само код наших, код католика, него то је и код наших Срба из прека — Лала, који говоре лепо, бело.

И сад, молим вас, између нас постоји та разлика, између оних Југословена, који су робовали Аустро-Угарској монархији и оних Југословена који су робовали Турској царевини. Ниједна држава која је владала није будала; и Турска Османлијска царевина стварала је на свој начин од подређеног народа државотворни елемент. И ту наилазимо на једну разлику. Турска је стварала државотворни елемент од подређених народа јатаганом, а на јатаган била је реакција хајдучија, а Аустро-Угарска стварала је државотворни елемент књигом, молитвама и календарима, и њени поданици живели су у сфери календара и молитвеника. То је чиста рачуница. И кад духовно јединство није на вават стигло, није могло да стигне и прије је јуначко јединство стигло. Онда је ред да се ми међусобно израђујемо, да се међусобно упознамо и напред заједнички гонимо наша државна кола. Има мана, има ствари које не ваљају, и зато смо ми да исправљамо, а зато на крају крајева нисмо дужни да све исправљамо ми; имали смо Балкански рат, имали смо велики светски рат, па привредну кризу, и онда да нешто оставимо и онима млађима за нама. (Аплауз и смех). Такве ствари не иду на врат на нос, и то све не може, и није дужна да изведе једна генерација.

Господо, дакле поред овога малог увода што сам казао (Чује се: Баш је мали!) Настале су после ослобођења и политичко партијска груписања. Истини у очи треба погледати и признати да нас овде има у Скупштини победоца и побеђених, да о Европи не говорим. Право да кажем, ја сам побеђен (Пљесак). Ја сам служио једној војсци, која је изгубила рат,

а мој добар друг Драговић служио је војску која је добила рат. Он се сад поноси и кити цицама и орденима. Дозволите да то психолошки утиче на крајеве где ми цице не смемо да носимо. И онда створити духовно јединство да то потпуно буде ликвидирано у нашој земљи и да се правом браћом осете Срби и Хрвати и Словенци, биће то онда кад у згодној прилици негде сабљом звекнемо да неком главу одсечемо, кад се заједнички у борби окушамо и у крви окушамо. Прочитали сте даље историју Немачке, рат и ратне невоље сјединиле су Немачки народ. Треба заједнички да се окушамо на заједничком пољу. Ми то не тражимо и не волимо, али боље и то него привредна криза. (Смех). Господо, у таквој политичкој атмосфери груписале су се политичке партије племенски, верски и тако да кажем латински партикуларистички, вјерски ћошкасто. Ја не треба да се легитимишем, ја сам припадао једној политичкој партији, којој и сада више добра желим него икојој другој, припадао сам земљорадничкој партији, која је од свога постанка и свога рада са властитом снагом борила се и против великог српства и великог хрватства и великог словенства. И утрли смо пут, ми бивши земљорадници, Југословенству у Босни и Херцеговини потпуно, утрли смо пут, и то чини част мени и моме друштву са којим сам сарађивао. Али било је партија и људи који нису могли окупити друштво око себе без нарочитих гусала.

И те су гусле биле српске, биле хрватске, биле словеначке, католичке, муслиманске и православне. И, дакле, стварани су табори у народу, стварани су табори у Народном претставништву. И, господо, у таквој атмосфери, у таквим приликама, није чудо, што су наш парламентаризам и наша демократија дочекали 20 јуни 1928 г. Господо, лицитирање, како је ишло по племенима, како је ишло по верама, како је ишло по покрајинама, давало је све лошији калибар и све лошији квалитет народних посланика. То се може видети ако се узме један преглед народних посланика од Привременог народног претставништва 1920 године, где је била елита нашега друштва, па, је, затим, за 20% била слабија Уставотворна скупштина, одакле за 25% Скупштина од 1925 г., па Скупштина од 1927 завршила. И, господо, кад је, у онаким политичким приликама, дошло до тога, да су израђени политичари радикалне странке и израђени политичари демократске партије били бачени по страни за време владе пок. Веље Вукићевића да бране политику државе, одбрана државне политике пала је на Стијепу Кобасицу, на Вељка Гргуровића и на Пунишу Рачића, Пернар и Гранђа, који је сматрао то за дужност, као да је на фронту и на стражи и није чудо, што је потегла револвер и пуцао. По избору друштва ишло се на горе. Било што је било, на крају крајева, сваки мора по нешто жртава да да. Слава свима жртвама! Ми сви, који смо прочитали нашу политичку историју, знамо, да је кнез Милош скинуо главу Карађорђу. Кума му навратио да му скине главу. Српски народ онога времена и ако је добро познавао случај погибије био изабрао за вођу кнеза Милоша као најспособнијег. Господо, ми треба да пређемо преко онога, што је наопако урађено, па да даље корачамо и стварамо и кажемо, шта ћемо дати, а не да осуђујемо оно, што је било и како је било раније.

Дакле, господо, политика од 6 јануара до дана имала је својих мана, и те мане су само у толико

што г. Пера Живковић, главни носилац државне власти, није потпуно имао довољан број изабраних људи, који су га помагали у његовом раду. То је само мана. Још једна ствар, једна велика похвала може да служи на част овој нашој благој диктатури од 3 године, а то је, што нико, у нашој земљи, из политичких разлога, није дигнут на вешала. Јест, говорено је о некакој политичкој емиграцији. Господо, сва нам је та емиграција била у томе, што је Прибићевић, који је научио вечито да буде Министар, одшетао у некакав манастир, да се закалуђери! На крају крајева, има брата калуђера, па што не би отишао и он. Па, онда, имамо једну другу емиграцију, што су отишли у иностранство: Перчец, Павелић и други. Господо, у овој беспослици, у овој економској кризи, по оне паре, пошто њих плаћа Италија, хиљаде би нас отишло да ради! (Пљескање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Г. посланиче, ви сте тврдили, да емигранте плаћа Италија. Ви доказа немате, да их баш Италија плаћа.

Риста Ђокић: Имам права то да тврдим, па нека ме туже. Нећу на расправу доћи у Рим. Нека дођу у нашу земљу, да ме туже, Г. Претседниче.

Ми стварно немамо политичке емиграције, имамо политичких шићарџија.

И онда, господо, јуче смо имали прилике да чујемо говор г. Елеговића, који је исто тако у вези са том нашом емиграцијом. Г. Елеговић нарочито се окомио на полицију. Не ваља полиција, па не ваља полиција, па не ваља! То сам ја, господо, увек веровао да не ваља полиција и жандари, али тек кад ми неко нешто украде онда знам да је добро.

Ето и г. Елеговић као образован човек треба да зна да је полиција добар слуга, она служи оног ко јој је газда. Нека се и г. Елеговић потруди да буде Министар и да заповеда полицијом, па ће она онда радити како он хоће. Полиција је, господо, и мене гонила и мало горе и онде седи онај господин, који је заповедао полицијом, г. Сршкић. Ја сам сваких избора по месец два дана ипао у хапс, па сам добијао и позиве да служим као сведок кад сам под истрагом лежао. Полиција није никако лепа, али какве су прилике у Бугарској, нека се са њима г. Елеговић позабави. (Један глас: А у Немачкој?) Па и у Немачкој! Што је цивилизованија полиција то је наказнија. Дакле, полиција, молим вас, нити је певачко друштво, нити калуђерски манастир. (Пљесак). Полиција је једна установа која служи за ред и друштвени поредак у земљи, а служи онога који јој заповеда и који јој ближи. Јашта! Чиста рачуница. (Један глас: Нешто много кадиш полицији!)

Господо народни посланици, нас очекује тежак рад у овом периоду Народне скупштине. Привредна криза која је захватила читав свет, њени таласи ударили су и даље, па су ударили и на наша врата. На онда проблем исхране читавих пасивних крајева. Знамо, господо, да су пасивне крајеве измислили др. Лаза Марковић и Корошец, али ко измисли привредну кризу, Бог га убио! Али она је ту и онда, господо, у ту привредну кризу као једна од најважнијих ствари спада и раздужење сељака. Господо, то су важни проблеми, велике ствари, невоља је. Мора се наћи начина, мора се наћи лека, јер кад разбојник пред кућу дође боље је и дати, него погинути па опет дати. Дакле, сељак је толико задужен да не може одговорати својим обавезама и онда се

у то треба упустити. Али ко је задужен? Задужен је сељак домаћин на коме почива држава. Сељак бескућник није дужан, јер нико му није ни веровао. Е сад упустити сељака домаћина да пропадне, то је упустити нашу земљу да пропадне и ту треба мало дубље засећи, треба засећи у то питање да ли ћемо се ми повратити оном начину, да се мало патраг вратимо, јер је стварно тежиште ту, он се задужио онда кад је динар био око три поена у Швајцарској, у Цириху. Он је онда куповао њиве, куповао ливаде, куповао коње и волове. Према данашњем стабилизаном динару он је дужнији по самом задужењу осим камата за 6 година, три пут је дужнији, а онда господо, према паду цена земљорадничких производа он је опет задуженији три пута, што значи да је сељак осим својих камата за 6 година прошлих дужнији 6 пута него што је стварно задужен. То није пропало, то се налази у неким рукама и стварно је пок. Вељковић казао: „Паре ће доћи у паметне руке“ (Смех). Оне су дошле у нечије паметне руке и сада треба наћи начина да полете у циркулацију. (Један глас: У луде руке!). У луде руке, у оне руке које ће крчити, које ће копати. Тако ће паре опет доћи у паметне руке, само да се пусте да проходају. (Смех).

И, господо, ту имамо људе, које су се водећи ову финансијску политику толико огрешили о народ да би заслужили вешала, а такав један је и бивши Министар финансија Др. Милан Стојановић. И, господо, и ова Влада у томе погледу учинила је једну велику грешку стабилизацијом динара. То је једна велика грешка, а ја вам могу рећи да сам чуо о једног члана овога Дома да је динар наш национални понос! Верујем, кад он има пуну кесу динара да је тако (Смех). Али, господо, наш национални понос су наше границе, границе наше државе Југославије (Пљескање), а динар је само монета, средство које служи за размену добара и ми треба да се манемо тога ћоравог посла кад су и Енглези одустали. Има начина, господо, за решење овог важног питања о раздужењу сељака. Да пођемо путем инфлације па како смо се задужили без икаквог закона да се онако и одужимо (Смех и пљескање). Или пак, ако хоћемо законски, онда да неко преузме то дуговање, па кад имамо толико државних хартија, па кад су куће раскућене и сељацима плаћано хартијама ратне штете нека се и ти сељачки дугови плате неком врстом ратне штете (Смех и пљескање). Не пођемо ли тим путем прескочиће нас време и доћи ћемо до једнога хаоса. Много ће домаћина бити раскућено, а, господо, тешко би било, ако би се то десило, па је најбоље и најпаметније да се на време постарамо да до тога не дође.

Даље, господо, Краљевска влада од 6 јануара на овамо учинила је и једно од највећих својих дела. То је била подела земље на бановине и унификација законодавства, што се мора свакако похвалити. Да ли ти сви закони ваљају или не ваљају, а има их који ништа не ваљају, као што је житни закон, то је друга ствар, али једно је важно и главно, а то је, што су они донесени и што ће се имати времена да се поправе они који се покажу на пракси да нису добри. Али, господо, највеће дело је подела земље на бановине. И, господо, врло је строг закон о партијским организацијама у нашој земљи, али је то и оправдано. Дата је могућност и онима који нису овде, а и ја сам припадао онима, који не би требало да буду овде...

(Смех). Тачно! Али, господо, дакле, једна је ствар, да су се вођи данашње опозиције г. Аца Станојевић, г. Љуба Давидовић, г. Јоца Јовановић, Мачек, Спахо и Коросец помирили и потписали само то да они теже унификацији закона, да признају поделу земље на бановине, овакво стање како постоји сада, — ја бих био у њиховом табору! Без тога, кад се не могу сложити у томе, онда, господо, ја не дозвољавам да ја два пут своју отаџбину браним и ослобођавам, те сам с тога ступио и ја у овај табор. (Бурно пљескање).

Отаџбина преко свега, преко свега, господо!

Дакле, ја сам дошао — као што каже много поштовани наш Васиљ Грђић као члан Друштва добровољних људи. (Буран смех). Хоћу да кажем оно, што треба да кажем:

Докле год се опозиција на тим питањима не сложи, не даје ту никакве могућности, да они организују партију у читавој земљи, нека поделе сфере, али нека ми даду програмски оченаш, — докле неће моћи да организују своју партију. Јер, господо, и ми овде смо у једном кудикамо сложнијем друштву, ми овде благосиљамо 6 јануар, једни хвале а други куде режим и као певачко друштво, које политички програм израђен има, а како ће они, који тога израђеног програма немају?

То је дало овакву врсту парламента. Да су се на томе терену нашли, можда би неко други седео овде у место господина Петра Живковића, али, господо, стаџбина се два пута не брани. То је мене лично одлучило и све нас треба да води тим путем, господо, треба да нас води оно што стаџбина тражи и држава што тражи од нас, оно смо ми дужни да дамо, а поготово два пута смо задужени ми из оних крајева, који нисмо имали прилике да понесемо пушку, да ову велику државу створимо. (Пљескање).

Господо, често се појављује у нашем народу, и то од пријатеља нашега народа страховање за ову државу. Морам да кажем, могу да страхују за ову државу само они, који ништа за ову државу нису дали, а може да страхује и онај, који не мисли ништа да дадне, али стварно је ово: Сви честити Хрвати сви честити Словенци и сви Срби са 100% ни мало не страхују, јер кад смо се курталисали султана и Фрање Јосифа, ми смо у стању, да са сваким ратујемо, ко је против нас. (Веселост, опште одобравање).

Дакле, господо, околико сам хтео да кажем начелно говорећи о раду Краљевске владе од 6 јануара.

Сад бих по реду мало претресао по Министарствима, како се где ради и шта се ради. Хајдемо онако, како је реферисао господин Министар финансија у своме експозеу.

Претседник Др. Коста Кумануди: Ваше време је протекло, можете се јавити за реч у специјалној дебати. (Магор у дворани и узвици: Чујмо говорника! Он симпатично говори!)

Гисто Ђокић: Ово је начелна дебата, ово је врећа, у коју све стаје.

Претседник Др. Коста Кумануди: Кад буде специјална дебата, онда можете говорити.

Гисто Ђокић: Ја ћу да поменем само начелне ствари.

Претседник Др. Коста Кумануди: Добро, али најкраће што можете.

Гисто Ђокић: Бићу врло кратак.

Овде изгледа, господо, да Господа Министри дежурају баш као железнички чиновници на

станици и не може се говорити, што нема овога или онога, али нека господин колега то каже, ако га се тиче! (Буран смех).

Ја ћу ићи по реду, како је Господин Министар финансија прочитао и уврстио по буџету. Господо, правда је у нас прилично скупа. (Гласови: Сувише скупа!) И ја мислим, да ту треба порадити, да се бар до извесне суме укину таксе, а за богателне тужбе укину.

Онда, господо, адвокати. Један поп је говорио јуче против адвоката, — ја ћу мало да тај рат заметнем. То је частан и леп позив, али по провинцијама то мало сличи на разбојнике. (Буран смех и аплауз. Претседник звони).

Господо, дуго би вас заморио, ако би вам износио што све раде. Споменућу само један случај, да је од 30 хиљада динара имање продао један адвокат и сам га купио за 300 динара. Зар то може да буде?

Онда, господо, долази просвета. Основна школа мени је једина школа коју сам учио и морам да кажем, да је садашња основна настава код нас за свако осуђивање. Кад дете сврши основну школу, онда истом не зна ништа. (Смех). Како ће што да знаде, кад мора да учи т, т, па онда та, та? и тата тера терет. Узмимо, да је дете једнога директора банке, како ће оно бити одгојено, кад ће добити увјерење да је велики терет баш директор Банке. Буквар је код нас један шкандал. Код нас практикујемо тако, ако ко хоће да му дете што научи, ми узимамо просветни буквар једнога просветног друштва, па онда кад пролиста тај буквар, пређе на државни буквар.

Средња настава креће се рђавим путем. Изгледа, да се код нас толико полаже на писменост, да се на друго ништа не гледа. Нико не води рачуна о том, да у једној земљи нема горега пролетаријата него интелектуални. (Одобравање). Морало би се водити рачуна и о том, да се стручне школе рашире што више на штету средњих школа. Онда универзитети. Ту се одмах од почетка пошло једним рђавим путем. Не морају бити универзитети у политичком центру, него онде где се могу најбоље развијати и теоријски и практички они који свршавају те високе школе. Отимање је толико настало између појединих градова, да оно што има Београд тражи Загреб, што има Загреб, то исто тражи Београд а Љубљана тражи оно што има Београд и Загреб. Погрешно је, што су Љубљани дали универзитет. (Глас: Зашто?). Дозволите, кад дође ваш инжињер па каже, кај бум, кај знам, кај не знам... (Смех). Дозволите од 14 милијона становника само један милијон говори тим језиком и он са академском насбрајом мора учити српско-хрватски. С тога гледишта мора се гледати на ту ствар. Он може бити и добар Југословен и добар Србин, да сврши школу у Београду или у Загребу. Зашто постоји и коме је био потребан медицински факултет у Београду, кад такав имамо већ у Загребу? Што нас је руководило, да имамо правни факултет у Суботици? Хоћемо ли можда оне Мађаре да научимо читати и писати? (Смех). То је погрешка коју би требао господин Министар просвете да исправи.

Господо, онда спољни послови. Изгледа, да ми у задњих десетак година у спољној политици ништа друго и не радимо него адвоцирамо. Што се ради на страни, што раде два адвоката и њихови органи у спољној политици, то ми не знамо. Ја сам разговарао са пословним светом. Наша конзуларна служба на

страни толико је заподцењена, да се о њој и не води рачуна. Само за једнога претставника нашега на страни може се рећи да нешто ради, а то је Балугџић у Берлину. Само за њега знамо, а за остале не знамо ништа, да ли спавају или дремају. (Чује се глас: Певају песме). Јест, некоји певају песме.

Наша спољна политика адвокатски вођена није ништа до сада учинила да привуче нас нашим суседима или наше суседе нама. Онаква је Албанија према нама, какова је била пре десет година; иста је и Бугарска као што је и пре била, иста је Грчка, иста је Румунија, иста је Мађарска, иста је тако и Аустрија, а Италија још много гора.

Значи, око те спољне десетогодишње политике или смо преспававали или писмо ништа радили.

Господо, онда трговина и индустрија. Трговина и индустрија изгледа ми да је то Министарство ради занимања, да неко буде Министар. То Министарство није ништа учинило да се наша привреда и трговина крене на пут. Чак шта више оно и фаворизира неке картеле који су на штету наше националне привреде. Господо, ми имамо фаворизирани картел пива који спречава извоз нашега пива. (Бурно одобравање), кога барем довољно имамо. Ми имамо неколико пивара у којима неколико људи искоришћују читав околину и читаве покрајине што се не би смело дозволити. (Одобравање). Па ми имамо и картел шећера где наше фабрике шећера, уз помоћ две до три државне фабрике шећера, кога такође фаворизира наше Министарство трговине и индустрије. Ми имамо и неку фабрику за производњу квасца. Та је дата у концесију неким који годишње више узму од самога Министарства војног за скоро милион динара. Ако нећете да то учините ради народа, војске, спасите нас тога, ради издатака по државном буџету.

Па, господо, Министарство трговине и индустрије изгледа да је под врло рђавим експертима донело Закон о жити. Ја разумем да је била добра намера са тим житним режимом, али се он морао ограничити, за које крајеве он важи, за које не важи. Јер шта ћете ви кад има крајева који међу собом могу да живе, на пример срез са срезом, а ипак један другоме не може да прода жито, него морају чекати милост и људи се због тога кажњавају. Тај Закон треба модифицирати а не укинути.

Министарство трговине и индустрије створило је и Извозничко друштво на исти онај начин какав је био и са Аграрном банком, тако да су многи чиновници из пропалих банака навалили у Аграрну банку, а у Извозничком друштву су добили намештења сви пропали трговци жита. (Смех).

Па онда, господо, своју дужност за контролу новчаних завода Министарство трговине и индустрије никада није извело. Један једини изузетак учинио је Др. Спахо као Министар трговине и индустрије. Новчани заводи пропадају и пропало је у њима много државнога новца и новца приватних установа. Држави је пропало око десет милиона динара у Трговачко обртничкој банци у Сарајеву. Један је Министар наредио да се пре неки месец, депонује неколико милиона динара који су пропали пре 15 дана, а који су били својина Уреда за осигурање раденика средишњег уреда у Загребу. Па је пропало и Братимској благајни близу један милион динара од укупне суме од три милиона динара радничког новца за осигурање. Да је Министар трговине и водио контролу, овакви се случајеви не би догађали.

Осећа се и изгледа, да трговина и индустрија запоставља занатство. О њему се мало води рачуна. Чиме је победила Србија? Она је победила јер је имала сељака скромног, али за себе довољно богатог. Ми од фабриканата нећемо дочекати да бране границе ове земље, а занатлија и сељак хоће да је бране.

И онда, господо, Министарство трговине и индустрије није се бринуло да се створи за извоз тип вина и да тај тип рекламира и нађе прођу за њега на светској пијаци. Ја знам да ту смета пиво у Чешкој, али тих сметњи нема на другим странама света. — Што се тиче шума и руда, ту је пропаст свакојака. Ми вечито причамо о националном богатству које претстављају шуме и руде, нарочито оне у Босни и Херцеговини. Међутим, господо, сви комплекси шума у Босни и Херцеговини по дугорочним уговорима налазе се у рукама странаца: ту су Ајзлери и Ортлиби, ту су Грегерсони, ту је Гарибалди и шта ти ја све знам, сва та имена странаца. Њима су шуме дате у дугогодишњи закуп и осим тога што не раде они су у задње две године преварили државу са 150 милијона динара. О свему томе говориће у специјалној дебати наш друг г. Милан Божић, он ће рећи где је отишао сваки милијончић. Ма да се са тим друштвима, у којима су све странци, закључују уговори, ипак се они не нагоне да у овом времену беспослице и социјалне беде раде, у овом времену када би они могли да зараде 20—30%, — они чекају повољније време и згодније прилике, када ће моћи да зарађују и 100%.

Е па, господо, то није политика, то је упропашћење шума. Исти је случај са рудницима. Бивша Аустроугарска монархија имала је две привредне гране, жељезнице и руде, које није давала у туђе руке. Ми смо наследили сав апарат у жељезницама и у рудама од бивше Аустроугарске. Захваљујући приликама персонал у жељезницама је расчишћен од разних Ергера, Бергера, Шварца, Фекета ит.д., али је ресор руда остао и даље у националним рукама. Ту су у већини Швабе, који воде главну реч, а у колико и нису Швабе, они нису национално свесни и не воле ову државу и радове са којима управљају. И тако је, господо, милијардерско богатство и вредности дато у туђе руке, што је, несумњиво велика штета и велики грех. Кад је то државна својина оно би требало да буде у државним рукама и да доноси држави леке и добре приходе. Овако, сва та богатства дају мизерне приходе. Ви ћете, господо, видети, у ставкама за репрезентацију милијонске цифре на тантијеме и друге расходе, али држава великих прихода ту нема, ма да има удела у шумским предузећима са 25%, 50%, па и више процената. Осим тога, у та предузећа намештају се опет партијски заслужни људи. Они из тих предузећа вуку по 4—5000 динара месечно, а те своте вуку због тога што су некада ваљали. Ето, на пример, недавно је Министар г. Прека наместио у једно такво предузеће некаквог геометра. Геометар је намештен у фабрику где се врши дестилација дрвета. Ја не знам шта ће ту геометар и какав је он експерт за дестилацију дрвета, — осим ако не треба да мери фабрику! Поред тога г. Прека је наместио још једнога, чије презиме није на „ик“, а наместио га је за члана управе у жељезари у Варешу. Тај човек вуче 3000 динара месечно и има бесплатну жељезничку карту. Па, господо, ако му и даље хоћемо да поступамо по оној циганској „дај мени и моме

детету“ онда је то, у свему, онај стари режим... (*Министар грађевина Никола Прека*: Види се да сте широкогруд и да сте Југословен!) — Ја сам Југословен, а нисам Арнаутић. (Један узвик: То није тако. Протестујемо. То је увреда.)

Господо, ми смо поред осталог добили и картел железних рудника. Међутим, ми имамо једну прилично развијену железничку индустрију у Варешу и за чудо са том малом железнином индустријом ушли смо у картел тако да и данас од продате робе дајемо 25% у Контролну банку у Прагу, а половина тих пара врати се опет натраг члановима управе картела, а то износи милионске суме. И тако ми стварно штетујемо. Међутим та железара могла би да задовољи не само наше потребе него би могла са успехом да конкурише у Бугарској, Грчкој и осталим суседним источним државама.

Господо, сад ћу нешто да кажем на рачун Министра шума. Ја сам њега упозорио пре месец дана да је у опасности Трговачко обртничка банка у Сарајеву у којој се налази два милиона радничког новца Болесничке радничке благајне. Он ми је обећао да ће предузети све да се тај новац спасе. Међутим пре месец дана та банка је пропала, па су пропала два милиона за осигурање радника, пропало је нешто новца соколског за градњу дома, нешто новца Поштанске штедионице и то ће се сада пред судом свршити.

Господо, што се тиче социјалне политике могу да кажем само толико, да ове берзе рада нису ништа друго него неке комодије, које су створене са добром намером а служе нам само зато да Алберт Тома када дође у нашу земљу види леше кабинете и прочита наше социјалне законе, а у ствари рад њихов се не осећа. И онда оне луксузне палате и оне фотеље у грдној су опреци са мизерним положајем и мизерним платама радничким. (Одобравање). Уреди за осигурање радника постали су смешни. Ако је неко болестан па тражи лекара од уреда кажу му да му тамо помоћи нема да ће га лекар отровати и тако даље. Ти уреди не само што не врше своју функцију како треба, него је ту уведена једна социјалистичка буржоазија. (Смех). Фотеље у тим уредима нису нимало горе од фотеља у Министарству спољних послова. На тај се начин упропашћује радништво, а упропашћује се и онај допринос капиталиста и радника, који су опорезовани за те уреде.

Господо, има још једна ствар. Изгледа да је и Министарство социјалне политике потпуно заборавило на једну класу људе, на инвалиде.

Па још ваљда чекају неколико година док помру, па да их се реше. Ја иначе не знам зашто се тако ради. Вечито неко редуцирање у процентима болести и осакаћења. На пример неко је изгубио још пре 10 година ногу и руку и прогласе га за инвалида са 80% а сада нека комисија нашла да може бити инвалид са свега 30%, а међутим ни мало му није нарасла ни нога ни рука. (Смех).

Имамо, господо, још једно ново Министарство које унапред треба критиковати, а то је Министарство за физичко васпитање. Лепа ствар, господо, можда треба мало и да се играмо. Али мени се чини како је пошло неће дати оних резултата што ми од њега очекујемо. Оно би имало своју дужност да утиче на физичко васпитање наше омладине, на удруживање ит.д. Али међутим, изгледа, да откако је постао југословенски соко да су сви Југословени из њега

побегли. У мојој блиској околини воде га Швабе и Мађари и ко је био соко неће више да буде. О томе г. Министар треба да води рачуна. Да и ово доведе у везу са г. Министром шума и рудника, да се соколски јавни радници прогоне од стране Министра шума и рудника. Такав је случај са инжењером Николом Враголовом који је основао соколске чете у Капљу па је премештен у Књажевац да буде наставник у рударској школи, јер интерес је био да не развија соколство у својој општини. Па у Креки исти случај. Води се анкета зашто је соколству дато неких 10—20.000 цигаља за зидање соколског дома. Има једна наредба која је издата за министровања М. Марковића Министра шума и рудника да се соколство помаже. Три комисије су досада долазиле директору који је покљонио или дао 10.000 цигаља за зидање, а међутим ниједну комисију Министар шума и рудника није послао Карлу Тиболтону који одговара за један и по милион динара и не зна се да ли ће тај човек и одговарати за ове рачуне. Господо, ми смо се много више устручавали да говоримо о војсци, а треба и о томе да се говори. Ја мислим, сви ми знамо да је једанпут дошло време да се војни рок скрати. И коњ би научно за годину дана да игра, па је довољно и војнику да буде годину дана војник. Ако се узме у обзир да је међународна политика таква да смо ми дужни да подржавамо такво стање, хвала Богу, много нас је, онда бар треба корисно да послужимо а не да трошимо паре и онда кад нисмо потребни.

Треба да се овај војни рок нешто редуцира јер овакву велику војску тешко је издржати. То неће ни они који звецкају оружјем.

Војска је неоспорно за ових последњих 10 година учинила више за наше национално уједињење него ма ко други. Али и поред свега тога, господо, ја држим да би се ипак војни рок могао скратити са пола године, што би донело и знатну уштеду у државном буџету.

Још једна ствар, господо. Војска је по својим законима врло исприступачна и укочена. А то је оно што у предатној Србији није никада било. Онај који по њеним законима може бити ослобођен војне обавезе као хранилац породице, тешко да то може да оствари. Јер од њега се зато тражи преко 6 уверења којима треба да доказује да му је кућна заједница подељена још пре 5 година, а код нас у Босни таквих је доказа тешко прибавити, јер је код нас скоро сваки био кмет. Оп такво уверење не може добити ни од уреда, ни од суда, ни од катастра. Зашто се господо не би увела пракса да је за овакве случајеве довољно уверење општинскога суда потврђено од средскога начелства: да је дотична кућна заједница подељена у тој и тој години. Ово је питање, господо, врло важно и ми ћемо приликом специјалне дебате имати прилике да се опет њиме позабавимо.

Дакле, господо, овде сам укратко изнио све што је влада за ове три године учинила, и оно што није ваљало и оно што смо изнели да ваља и лепо се договорили. И ја кад сам већ дошао у ову мобилизацију, изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Пошленик Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Антон Церер.

Anton Cerer: Gospodje narodni poslanci! Govoriti hočem v slovenskem jeziku, kajti rodila me je slovenska mati, in iz spoštovanja do nje in iz ljubezni do

slovenskega jezika, katerega me je ona naučila. Kako ljubijo in spoštujejo naši bratje Srbi in Hrvatje svoj jezik, tako ljubimo in spoštujemo tudi mi Slovenci svoj materni jezik (Burno ploskanje. Medklic g. poslanca Ureka: Gospod predsednik, kakšen semen je to, zakaj se moti govornika z glasnim razgovarjanjem, če govori slovenski? *Potpredsednik Karlo Kovarčević*: Pa niko ne smeta. *Poslanec Urek*: Kako da ne motijo govornika, ako se glasno razgovarjajo). Pozorno in vestno sem zasledoval vsó debato in svakega govornika, ko je govoril bodisi hrvatsko ali srbsko, sem točno razumel vsako besedo in upam, da me bodo tudi g. g. tovariši v mojem maternem slovenskem jeziku razumeli. Pod Triglavom in Karavankami biva slovenski rod, ki je pretrpel mnogo pod tujim jarmom, vsled svoje žilavosti pa je obdržal svoj značaj, narodno svojstvo in narodni jezik, svojo kulturo, ter svojo književnost, in to v borbi z neizprosni tujim narodom, ki je storil v svoji vsemogočnosti vse, da iztrga iz srca našega naroda njegov narodni značaj. Gospodje narodni poslanci, naš tovariš Rista Djokić je omenil, da ni potrebna slovenska univerza v Ljubljani, da je to luksuz, da imamo Slovenci svojo univerzo, in da Slovence ne potrebujejo univerze. Jaz moram tovarišu Djokiću na tem mestu odgovoriti. Izdatki, ki jih doprinyaša celokupni narod za slovensko univerzo v Ljubljani, ni razsipan denar za luksuz, temveč je narodova pravica zahtevati lastno kulturno žarišče, okoli katerega se zbira naša mladina, da dobi svojo naobrazbo v borbi za obstanek slovenstva in v borbi za obstanek jugoslovenstva. (Živahno pritrjevanje in ploskanje). Gospodje poslanci! Kakor so vaši srbski bratje prej morali biti pod tujim — turškim — jarmom, katere je osvobodila hrabra srbska vojska izpod sto in stoletnega jarma — in takrat so Srbi v zaslednem ozemlju pod Turčinom gledali z nekim spoštovanjem in upanjem v center njihovega narodnega ponosa, v Beograd, — istotako tudi naši neosvobojeni bratje v Italiji in Nemški-Avstriji zrejo z nekim upanjem v bodočnost v našo belo Ljubljano, pošiljajo tja svoje sinove, da se na slovenski univerzi navžijejo tistega pravega čuta ljubezni, s katerim gredo med svoj narod in širijo ljubezen in upanje na boljšo bodočnost. (Viharno ploskanje). Besede tovariša Djokića gotovo niso resne, njemu ne morem zameriti, on pač nosi pamet v torbi seboj, mi Slovenci po torbe ne nosimo, a zato nosimo pamet in razum v glavi. Mi moramo iskati obrazovanja v šolah, in zato imamo pravico zahtevati za našo izobrazbo slovenske univerze. Slovenstvo danes ni fraza, ni nikaka negacija jugoslovenstva. Mi se danes ne smemo varati, da danes ni več Srbov, ni več Hrvatov, ni več Slovencev, da smo danes samo Jugoslovenci. Jugoslovenstvo, to je ideologija, ampak to je treba šele izvesti postopoma, ne pa naenkrat odrezati. Ne varajmo sami sebe, temveč pojdimo počasi in stvarno po poti k uedinjenju. Potem bo narod zares jugoslovenski. Gospodje, za to sem primoran glede naše slovenske univerze s tega mesta kot narodni poslanec odgovoriti na napade, moram proti temu protestirati in apelirati na Kraljevska vlado, da opusti svoje namere glede okrnitve slovenske univerze. Slovenska univerza naj ostane neokrnjena kot naše žarišče slovenske kulture. Z isto pravico kot zahtevajo Srbi svojo univerzo v Beogradu, Hrvatje svojo v Zagrebu, zahtevamo tudi mi Slovenci svojo v Ljubljani. Žrtve, katere prinaša naš narod za to, so malenkostne, velikanska škoda

pa bi bila, ako bi se v tej točki ranilo srce slovenskega naroda. (Živahno odobravanje). Zato apeliram na gospodje narodne poslance, da isto tako z nami, Slovenci, javno manifestirajo, da je treba slovensko univerzo neokrnjeno držati kakor tudi ostale univerze. Denar za to se bo pač dobil. Če imamo denar za gledališča in za bogvekake druge luksuzne stvari, če imamo denar, za razne drage komisije, je tembolj potrebno, da ga imamo tudi za našo najvišjo kulturno ustanovo. (Burno odobravanje in ploskanje). Gospodje narodni poslanci, že četrti dan se vrši obširna debata o proračunu, katerega nam je predložil naš finančni minister g. Dr. Milan Djordjević. Več ko 4 dni se debatira o proračunu, debatiralo se je o njem poprej skozi cele tri tedne v finančnem odboru in uverjen sem, da so bili v tem odboru najboljši strokovnjaki iz naše sredine, ki so najbolje uredili to, kar se pač danes urediti da. Prepričan sem tudi, da je g. finančni minister pristal na vse olajšave, in na zmanjšanje bremen, in priznati moram, da ni mogočo napraviti vse kot bi si mi želeli. Zato se v tem odgovoru ne spuščam v podrobnosti. Iz vseh debat in govorov sem pa mogel ugotoviti eno samo konstatacijo, da takih bremen, kot so predvidene, narod sploh ne bo mogel ali vsaj zelo težko mogel prenesti, ter sem uverjen, da je proračun, kot je predložen težko izvesti, in prepričan sem končno, da bo gospod minister financ zelo težko zbral vse prihode, ki so predvideni. Če pogledamo lansko bilanso prihodov v tem času, vidimo, da padajo skoro mesečno, in če opazujemo razvoj privredne krize, vidimo, da še ni na višku in da nas najhujše šele čaka v tekočem letu. Bojim se da se ta višek privredne krize ne bo bolj sigurno stabiliziral, nego je stabiliziran naša nacionalna valuta. Privredna kriza ogroža danes celi svet, ogroža na milijone in milijone ljudi, in onemogoča normalno življenje celim narodom. Po vsek državali so milijoni in milijoni delavcev brezposelni, zemljoradništvo celega sveta doživlja težke čase, obrt in trgovina sta na robu popolnega propada, industrija pa vsled pomanjkanja naročil ustavlja svoje obrate. Vse zre z velikim strahom v bodočnost. Po vsem svetu je nastal izredno težek položaj. Mi vidimo na eni strani nadprodukcijo vsega, vidimo skladišča polna raznih življenskih potrebščin, in po magacinih ležijo ogromne zaloge štofa in živeža. Beremo celo, da v Ameriki s pšenico kurijo parne kotle, v Braziliji pa stresajo ogromne količine kave v morje. Opaža se, da je v splošnem vsega v izobilju, obenem pa vidimo na drugi strani velikansko bedo, velikansko krizo. Mi vidimo ljudi, kako hodijo lačni okrog, raztrgani, razcapani, in nudijo roke za delo, prosijo, a ne najdejo nikjer utehe, nikjer pomoči. Vsega, karkoli si človek poželi, je na eni strani v preizobilju, na drugi strani pa vidimo, da ljudstvo umira v bedi, pomanjkanju in mrazu. Mi vidimo, kadar se peljemo v Slovenijo, cele gore nakopičenega premoga v Trbovljah in Hrastniku, ljudje pa zmrzujejo in umirajo od mraza. Nekaj ljudi ima za kosilo cele pojedine, cele svatbe, drugi pa nimajo niti košček bornega kruha. Mnogo je takih, ki se vprašujejo in razmišljajo, zakaj je temu tako in ali bo res tudi tako ostalo. Gospodje, to je problem, ki žene množice v razmišljenje, v zelo nevarna socialna gibanja. To je problem o katerem moramo razmišljati tudi mi. Danes, ko vidimo, da se kapital koncentrira v rokah nekaj posameznikov, in da ta kapital zavira vsako možnost medsebojne izmenjave življenskih potrebščin, mo-

ramo najti sredstvo, da te ovire odstranimo in da omogočimo tudi onim malim ljudem, ki s svojimi žilavimi rokami ustrajajo te dobrine, da si pribere košček kruha. Gospodje narodni poslanci, danes ljudstvo še čaka, zaupno zre v našo poslansko zbornico s prepričanjem, da bo od tu prišla rešitev. Naš jugoslovenski narod je pošten, uvideven, priden in poln potrpežljivosti. Popolno razumeva, da država ne more razdeljevati podpor, ker nima sredstev za to. Opravičeno pa zahteva dela in kruha. Jaz imam popolno zaupanje v kraljevsko vlado, prepričan sem, da je pripravljena storiti vse, kar se pač storiti more. Gospodarska kriza, ki ogroža svet, zahteva polno in nujno odločnost, zato trdim, da mora naša vlada v svoji odločnosti in v svojih ukrepih biti bolj energična in da mora podvzeti mere, ki bodo omogočile našemu malemu kmetu in delavcu boljše življenje. (Živahno pritrdjevanje in ploskanje). Zapustiti bo pač morala dosedanje metodo zaščite velekapitala. Tudi velekapitalisti sami bodo namreč kmalu uvideli, da jim preti velika opasnost in da jih tudi najtrdnjše barikade ne bo mogle ščititi pred ljudsko revoljjo, ki vidi na eni strani vse polno razkošja, na drugi strani pa samo umira v bedi in pomanjkanju. (Burno ploskanje in medkljci: Tako je).

Uverjen sem, da se gospodarska kriza ne da drugače rešiti kakor na ta način, da se pritegne k sodelovanju veliki kapital. Tudi veliki kapital more pri rešitvi tega prečnega vprašanja doprinesti svoj delež, svojo pomoč. Država pa naj z javnimi deli skrbi za zaposlenje naših delavcev. Stotisoči pridnih rok čakajo na delo, stotisoči pridnih rok ponujajo svojo pridnost kot protivrednost za denar, ali niti za denar, temveč za ubogi kruh. Naš delavec ne potrebuje miloščine, naš delavec noče, da bi mu se dejal denar za brezdelje, naš delavec zahteva samo da mu se da delo, da se mora s poštenim delom pošteno preživljati. (Tako je). Zaslugek naj se da širokim masam naših delavskih slojev, ne pa puščati inozemskim kapitalistom, da jih nesramno izrabljajo, denar pa spravljajo v žepe ali pa pošiljajo domov. Vsa dela naj se izvršujejo pod nadzorstvom domačih strokovnjakov, katerih imamo dovolj na razpolago. Dolžnost merodajnih krogov je, da storijo vse, kar je v njihovi moči, da se ne bo postopalo še nadalje po stari navadi, ki obstoji v tem, da razna inozemska podjetja ponujajo naši državi svoj kapital rekoč: „Mi Vam nudimo kapital, mi Vam dajemo na razpolago posojil, kolikor jih hočete“, poleg tega pa zahtevajo vse mogoče koncesije, dobavljajo material za izpeljavo gradbenih načrtov, iztisnejo visoke pogoje za povračilo posojil, potem pa izžemajo naše bedno ljudstvo in mu ne plačajo niti toliko, za delo, da bi se moglo nasistiti.

V bližini Beograda se nahajo inozemsko podjetje, ki je prevzelo neka gradbena dela. To je neka francoska tvrdka. Ona se je za izkopavanje zemlje pogodila z državo po Din. 28 za m. a delavcem plačuje za m. samo Din. 6. Vzemimo, da znašajo stroški amortizacije za stroje pri kubičnem metru še Din. 4, tako da so njeni izdatki za vsaki m. vsega skupaj samo Din. 10, tako znaša dobiček te firme nad polovico tega denarja. Torej polovico denarja gre v žep onih, ki so dali kapital na razpolago, oni požerejo delavcem polovico zasluga, ter ga potem upravljajo v Nici, Monte Carlu i t. d.

Denar, ki ga daje narod na razpolago, je treba

racionalno izrabiti, od njega naj imajo korist naši ljudje, javna dela, ki se financirajo s tem denarjem, naj se izvedejo v lastni režiji, plače, naj bodo takšne, da bodo v sorazmerju z živlenskimi standardom, potom se bo lahko z manjšimi posojili in z manjšimi stroški izhajalo in gradilo, in denar bo ostal pri nas. Taka posojila ne značijo za našo narodno gospodarstvo nobeno breme, nobeden dolg. Če da naš kapital na razpolago, je to samo prenos, saj kapital zopet cirkulira, ter se po ovinkih, v krogu, kateremu je podvržen promet, zopet steka nazaj v blagajno posojevalca. Danes, v tem težkem momentu, ko svet gine vsled krize, ko kmet in delavec ne veda kaj bi dejala v usta niti opoldne niti zvečer, treba je z vso resnostjo in odločnostjo iskati in najti sredstva, da se reši naš narod, naša država, in posebno pa naš mali človek. In sredstva se morajo najti, in se bodo našla. Saj se vendar dobijo denarna sredstva tudi takrat, kadar pride do objave vojne. Videli smo, na lastne oči, kako je bilo na enkrat povsod vse polno denarja za kanone in za uničevanje človeških življenj, ko je izbruhnila svetovna vojna. Ako je lahko najti sredstva za vojno, potem se morajo tembolj najti sredstva za današnji brezprimerni boj, ki ga bijejo naši nižji sloji za svoj obstanek, ko gre za biti in ne biti našega naroda, živečega v pomanjkanju, v taki bedi, da sme biti srečen, ako si reši golo življenje iz te krize. V takih razmerah, v taki sili ni kompromisa, ni oklevanja. V takih momentih je treba pomagati si iz trenutne zadrege, če treba, tudi s prisilnimi posojili ali kakoržekoli. Vsekakor pa z energičnimi ukrepi, ker, ako se to opusti, bližamo se velikanski katastrofi, ki preti uničiti vso kulturo, civilizacijo in vso organizacijo našega gospodarskega življenja.

Gospodje, mi imamo mnogo brige in skrbi za vse mogoče stvari, vedno imamo pred očmi, kako bi se dalo pomagati enemu ali drugemu. Ravnotako, kakor naš delavec ne potrebuje miloščine, ne potrebuje denarja, da bi ga zlorabljal v brezdelju, temveč hoče samo, da se zaposlijo njegove žuljeve roke, istotako tudi naš poljedelec ne zahteva, da mora svoje proizvode prodajati za višje cene, kakor so danes. On ne zahteva tega, nego se zadovolji včasih tudi z nižjo ceno, z malo ceno, morda še z nižjo kot je današnja, ali na drugi strani mora biti tudi vse ono, kar potrebuje on za svoje življenje, istotako cenejši, in obrestna mera manjša, nadalje zahteva, da so odvetniški tarifi nižji, da so cenejši tudi vožnje po železnici itd. Naj omenim pri tej priliki nekaj o odvetniških tarifih. Ti tarifi so bili napravljeni 1922, l. ko je bilo denarja v izobilju, ko ga je imela deca več kot danes gospodarji, ko ga je bilo takorekoč na koše. Takrat so bili ti tarifi še znosni, danes je pa prilika drugam in oni gospodje-tovariši, ki so odvetniki, mi ne bodo šteli v zlo, češ da pretiravam, seveda, ako so dovolj uvidevni, danes, pravim, je potrebno da se ti tarifi znižajo. Zato prosim gospoda ministra pravde, da pokrene to vprašanje in izda nov tarif za odvetnike in notarje.

Isto velja glede obresti. Obresti, ki jih plačuje naš narod za najeta posojila, so tako visoke, da se vsled njih naš kmet vedno bolj zadolžuje. Posledica tega je — in to je popolnoma ugotovljeno — da naš kmet, naš obrtnik vsled prezadolženosti ne moreta najti izhoda iz današnje težke gospodarske krize, izključeno je, da bi naš mali človek zmogel te visoke obresti, ki jih danes zahtevajo denarni zavodi in zato

je rešitev mogoča samo tedaj, ako se naši mali kmetje in obrtniki razdolže, ali se jim plačilo najetih posojil s primernimi ukrepi olajša. Znano je, da naše banke računajo po 12, 16, po 100% obresti. Oni pa, ki imajo v rokah kapital in ki ga vlagajo v bančne zavode, seveda ne bi utrpeli toliko, ako bi se zmanjšala obrestna mera in bi vsled tega prejeli nanjše dohodke iz svojih vlog. Svoječas je obrestna mera znašala 4 do 5%. Ne zahtevamo, da naj se zniža današnja obrestna mera na isto mero, zadovoljni smo, ako se zniža na 6 do 7% in da ne znaša 12 do 14%. V zvezi s tem treba tudi rešiti vprašanje, na kak način bi se mogla učvrstiti vera vlagateljev denarja v sigurnost njihovih vlog, ako nam je namreč ležeče na tem, da nam imejitelji denarnih sredstev dajo ista na razpolago, kajti samo trdna vera v sigurnost denarnih vlog povzročuje pritek velikih domačih kapitalov. To sigurnost bi mogel dati samo zakon o osiguranju vlog in o odgovornosti tistih oseb in faktorjev, katerim je denar zaupan. Potem razni upravni svetniki in funkcionarji po bankah in drugih denarnih zavodih ne bodo samo vlekli visoke tantijeme, upravne in raznolične druge dohodke, nego se bodo morali zavedati tudi svoje odgovornosti za denar, ki jim ga je poveril narod. (Živahno pritjevanje in ploskanje). Ako se bo dobila ta sigurnost bančnih vlog; bo rastla tudi vera in zaupanje v denarne zavode, potem bo tudi vsak rad pristal na to, da bo zahteval manjše obresti. Zahtevati se pa mora tudi to, da denarni zavodi ne bodo hoteli imeti razmeroma višje obresti nego jih vlagatelji prejema s pribitkom 2% za upravno režijo.

Gospodje narodni poslanci, omenil bi še gotove točke glede naše trgovine. Mi vidimo, da je naša trgovina skoraj popolnoma zaostala, zlasti zunanja trgovina. Govorilo se je mnogo na tem mestu o vinski krizi, ki onemogočuje vsako gospodarstvo našega kmeta v vinorodnih krajih. Nikdo izmed g. g. predgovornikov pa ni omenil, da ni samo vinska kriza, nego da je v šumarskih predelih naše države tudi lesna kriza. A od lesne industrije, od katere živi veliko število naših kmetov in delavcev, ima svoj delež tudi naša obrt, industrija in trgovina. Tudi v tem oziru treba naša vlada izvesti svojo politiko, da poišče na zunanjem trgu preko naših konzulatov novih odjemalcev in da tako dobimo možnost izvoza. Naši konzulati v inozemstvu pač niso tako drago plačani za to, da samo paradirajo z lepimi napisi na tablah „Konzulat Jugoslavije“ nego da pred vsem iščejo stike z zunanjim, posebno pa s trgovinskim svetom. Osobito trgovina z lesom in živino treba da se dvigne potom pametne izvozne politike.

Gospodje narodni poslanci, še nekaj moram poudariti. Če pogledamo okrog nas, vidimo, da so vse države zaprle svoje meje, da bi preprečile uvoz tujega blaga, samo mi odpiramo na široko vrata zunanji trgovini. Če druge države znajo ščititi trgovsko bilanso in v to syrbo ukinjajo uvoz vsega luksuznega blaga, mora naša država istotako ukinuti uvoz vsega, česar ne potrebujemo.

Polpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine govorniče skrenem Vam pažnju na to, da je vreme vašeg govora prošlo.

Včeraj je neki govornik govoril skoro dve uri in mislim, da tudi jaz kot Slovenec smem govoriti vsaj eno uro. Gospodje, ravno-tako me navdaja bojazen, da ne bo dobro za naše gospodarske interese, da je vlada dala v izgraditev našo Jadransko železnico neki francoski firmi. Nimam

sicer v načelu ničesar proti temu, ker bodo pri tem delavci prišli do zaposlenja in kruha, ali pogoji, ki jih je francoska tvrtka stavila so težki; posebno je težek pogoj, ki je že na merodajnem mestu odobren in ki glasi, da sme omenjena firma uvažiti v našo državo za 80 milijonov blaga brez carine, in sicer blaga, kakoršno ona sama hoče uvažati. Postoji toraj nevarnost spekulacije, naperjene proti naši industriji, katero se lahko ubije s tem, ako se preplavi naš trg z gotovimi artikli v vrednosti 80 milijonov. To so stvari, ki se ne morejo razpravljati v javnosti, in prosil bi g. ministra trgovine in g. ministra gradjevine, da posvetita temu vprašanju vso pozornost.

Mi vidimo dalje, da Čehoslovaška, ki uvažava v našo državo blaga za 1,200 milijonov, kupuje od nas blaga samo za 400 milijonov. Gospodje, lepe so besede, s katerimi se velikokrat zatrjuje bratstvo med jugoslovenskim in češkim narodom. Ponavljam in poudarjam: to so lepe besede. Priznam: mi se ljubimo, mi se spoštujemo med seboj in imamo se radi. Samo da imamo mi Čehi malo preveč radi. Tudi oni nas imajo radi, ali ne toliko, da bi oni kupili od nas za 1,200 milijonov mi pa od njih samo za 400 milijonov. Oni so si z brezobzirnimi principi zunanje trgovine ustvarili v centralni Evropi tako gospodarsko stališče, da ekonomske krize sploh ne občutijo. Vse države iščejo posojila samo Čehi ne potrebujejo nikakega posojila, ker njihova vztrajnost in konsekventna skrb za samega sebe je uperjena na to, da si za zunanjo trgovino sami ustvarjajo svoj kapital, tako da tujega ne potrebujejo. (Medklic iz sredine: Takvo bratstvo mi ne trebamo). Tako bratstvo je predrago. Eden brat je lačen, drugi pa sit. Tudi pri bratstvu ne sme biti preveč sentimentalnosti (Živahni klici od vseh strani: Živeo govornik). Zunanja trgovinska politika mora biti dosledno v prid države in naroda. Preidem še na vprašanje naših carin. Carine so pač regulativ, da ščitijo domačo industrijo ali samo v toliko, da ne more zunanja industrija naše domače ubijati, nikakor pa ne smejo carine, biti za to da pomagajo našemu domačemu kapitalu izrabljivati našega kmeta, ne smejo mu pomagati, da spravlja velikanske milje, ki jih pa ne potroši doma in ne vloži v domačo industrijo za domače gradnje, za svojo državo, nego pošilja brezobrestno v švajcarske in francoske in razne druge banke, da tam ginejo in plesnijo v trezorjih. Mi hočemo, da se ščiti naša industrija, hočemo pa tudi, da se omogoči, da pridejo v našo državo po primerni ceni vsi predmeti, ki jih naš kmet potrebuje. Ni dobro, ako dobimo iz tujine robo po nižji ceni, nego je na domačem trgu. Kajti to je samo posledica tega, ker se vsem hoče živeti samo na račun kmeta ker bi vsi hoteli na njegov račun obogateti. Vsled tega pa, ker so industrijski proizvodi predragi, gine in propada naša industrija, ki nima toliko uvidevnosti, da bi znižala svoje cene, kakor to stori kmet, ki da cenejše, ako ne more drago prodati.

Imel bi še mnogo povedati, vendar gospodje, hočem, oziroma moram se omejiti, in upam, da mi bo pri specialni debati dana prilika o tem govoriti podrobno. Rečem samo eno: Lojalno moram priznati, da je g. finančni minister storil vse, kar je mogoče, da uravnovesi proračun. Priznati moram tudi, da je proračun, ki leži pred nami, najrealnejši izmed vseh proračunov po vojni. Skrbna sestava proračuna priča, da je zastavil g. minister vse svoje globoko strokovno znanje v to, da upošteva nujno potrebo dobre državne administracije, na drugi strani pa da po možnosti

zmajša narodu bremena. Polno zaupanje imam tudi v celokupno kraljevsko vlado, o kateri sem uverjen, da hočestoriti vse, kar je v njeni moči, da narodu v tej strašni krizi priskoči na pomoč. Gospoda ministra financ pa prosim, da uvideva tudi potrebe naše slovenske zemlje. Sloves ni navajen veliko nadlegovati. Gotovo je, pritiskajo kljuko na vaših vratih bolj pogosto drugi nego mi slovenski poslanci. Ali kadar pridemo, ne pridemo za sebe, nego za naš narod, ki živi v bedi in pomanjkanju. Zato pa vsaj takrat upoštevajte naše želje. Vi, kakor tudi cela kraljevska vlada, in mi bomo dali državi vse, kar od nas zahteva v zmislu božjega izreka: Daj Bogu kar je božjega, in Kralju, kar je kraljevega, in zato hočem glasovati v načelu za predloženi budget. (Burno ploskanje in odobravanje v celi dvorani).

Поштрејседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Ђорђе Парабућки.

Ђорђе Парабућки: Господо народни посланици, дозволите ми да за тренутак отетупим од обичаја парламентарног, да једну реченицу коју г.г. народни посланици на крају свога говора изговарају одмах у почетку кажем, а то је, да ћу гласати за буџет и то из ових разлога.

Не само што ја имам поверење у рад Краљевске владе, не само што Краљевска влада има високо поверење нашега Врховног Господара, него и зато што држим, да ћу на тај начин бити веран тумач својих бирача, мојих Шајкаша, који су са свога великога и жаркога патриотизма, са своје велике љубави и оданости спрам Краља далеко познати. Ми смо у изборну агитацију ишли са две пароле: за Краља и Отаџину. Моји Шајкаши су са песмом на уснама: „Кад зажели светли Краљ, у смрт скаче граничар“ — с том песмом су ишли у изборе, како они тако и ја с њима. Само тој великој и жаркој љубави спрам Краља може се захвалити, да смо ми у нашем малом крају извели на биралиште велики проценат од 97% бирача.

Господо народни посланици, код нас су били прави избори. Ми смо се борили. Нећу да будем претенциозан и да уписујем све себи у заслугу, него оном расположењу и оној великој љубави онога народа спрам Краља и великом поверењу спрам Краљевске владе, коју има онај народ у мом крају. Немојте се чудити тому патриотизму и тој великој љубави, јер је Доња Шајкашка, срез Тителски, колевка трију великана нашега народа. Наш велики учитељ Светозар Милетић рођен је у оном крају, наш велики песник др. Лаза Костић родио се на неколико километара од мојега места. У Тителу је ходио у школу некадашњу „Математику“ велики песник и владика Лукијан Мушички.

Ево, господо, та три велика мужа тако су одговорила онај народ који, кад што сам рекао: „Кад зажели светли Краљ, у смрт скаче граничар“.

Господо народни посланици, ја сам одлучно да пропустим критиковање односно оцењивање самога буџета далеко стручнијим лицима него што сам ја, али држим да ми се неће замерити ако господи министрима скреном пажњу на неке ствари, јер сматрам да ће свака добронамерна критика бити корисна. Дакле, Шајкашка, односно мој срез Тителски, и ако је у саставу Дунавске бановине и бившој Војводини, за њега би се могло рећи да је номинално у Војводини. Дозволите ми, господо, да изнесем грозне прилике које у моме тителскоме срезу

владају, где суша, перодица, пасивност неумитно косе своје жртве. Ја смело тврдим да и моја Шајкашка спада у пасивне крајеве. (Ишчуђавања: Е, е!) Камо среће да ви имате право, камо среће да кад се повратим у мој срез, да могу певати са мојим бирачима. Али на жалост морам рећи да ћу плакати. А какво је тамо стање, ја ћу Вам изнети податке и молим да ми верујете. Један наш пријатељ у друг рекао ми је ово: Ја верујем да Војводина теже подноси ову привредну кризу, а ја бих је назвао — дозволите ми да употребим црквени израз — васељенском кризом, он ми је казао: ја верујем да ви из Војводине теже подносите ту кризу, јер сте научили на благостање. (Смех). Али моја Шајкашка, односно мој срез, острижен је до годе душе. Господо моја, ви врло добро знате да је Војводина свагда помагала, да је давала, да даје и да ће давати. И нас боли то, и за нас је врло тешко што у овим тешким данима она не може још више да даје. Али не састоји се цела Војводина из оне богате земље која се налази на обали реке Нила. Имате у Војводини богатих крајева, а има и сиромашних крајева, као што је мој тителски срез. Ви ћете видети, господо, каква је неправда учињена тиме што је сва земља у Војводини у једну категорију метнута. Док знате да је једно јутро у Врбасу и Старом Бечеју коштало лане 1500 динара у аренду, догле у моме крају може се наћи једно јутро по 2500 динара на вечито.

Господо, праведно би било то, да ми који смо давали вама кукуруза и брашна, да вам дај Боже и даље дајемо; јер је боље давати него просити. Али право би било да се ти вагони не враћају празни, него пуни камења, да оправимо наше путеве.

Наши путеви су рђави и могу да кажем да је наша држава због наших путева дошла на треће место као чувени потрошач аутомобилских гума.

Даље ћу говорити о порези, пошто су наша браћа из Србије говорила о трошарини. Код нас је порез велики, а код нас трошарина. Порез је неправедно разрезан код нас, јер је узета сва земља да је једне исте категорије, и неправедан је и услед тога што је под капом бивше Војводине метнута сва земља, а међутим по квалитету то не одговара стварности, а поред тога ниске цене и привредна криза много су допринели да се та пореза на земљу не може лако да плаћа, апетрахирајући мере којима се она убира. Први лек је то, да се порески систем измени и земљарина спусти бар још за 40%20%. Ако свака покрајина има свој лек, и наша га покрајина има. Ми Шајкаши који смо до сржи лојални и који смо ушли у изборну борбу весела срца, и са песмом на уснама и ако често пута празна стомака, ми Шајкаши бисмо се задовољили и са мрвицама које падају с државне трпезе, а то би се могло свести на неколико тачака. У Шајкашкој, а то ће рећи у Јужној бившој Бачкој, која се састоји из 14 села има један велики комплекс прилике од 45.000 јутара. Та земља ушла је у легенду, у историју, и ја сам не могу да се начудим том стрњењу нашега народа, јер су политичари савесни и несавесни водили тај народ читавих 70 година од избора до избора, обећавајући да ће му ту ритску земљу поделити. Господо, вама је позната библијска прича како је Мојсије водио 40 година народ кроз пустињу. Дозволите ми да учиним један мали излет у стари завет. Егзегетика је тај пут Мојсијев протумачила на познати начин, као Мојсије није знао пута из пустиње.

Ја сам међутим скромног мишљења да је тешко претпоставити да Мојсије као Божији човек, пророк, није знао пут да изађе из пустиње. Мојсије је и требао и могао знати пут, али је имао једну вишу политику: Хтео је да води тај народ кроз пустињу све докле док не изумре оно поколење које тражи зуб за зуб, главу за главу, па је хтео једно ново поколење да уведе у земљу где тече мед и млеко. Моји Шајкаши тукли су рекорд јер су се дали водити 60 година кроз шајкашки рит.

Ето, господо, то је један еклатантан пример да су Шајкаши добри и стрпљиви и да заслужују већу пажњу и потпору.

С тога ја бих скренуо пажњу Господину Министру пољопривреде и вода — да се не вођамо више кроз пустињу, нити прелазимо преко Црвеног мора, него да нас одведе само од наше куће до грунтовнице.

Ја сам већ у том правцу чинио кораке. Наш народ чека да се у грунтовницама спроведе земља аграрним интересима, али се појавила тешкоћа: потребна је амбулантна комисија. Она треба да утврди ко има право на земљу, па ко има више да му се одузме, а ко има мање да му се дода. Народ очекује ту комисију као озебао сунце. Ви ћете одмах погодити какав сам одговор добио: штедња, нема новца. Ја сам то одговорно мојим пријатељима и они су поздравили Господина Министра говорећи: Ми смо спремни да дамо макар и по 5 динара по јутру само да дође комисија и обави тај посао. Ја ћу у том погледу поднети и писмен предлог и ја се надам да ћете ме помоћи, јер државу то неће ништа коштати. Свет ће радо платити по 2, 3 или 5 динара по јутру, а то чини велику своту и на тај начин ће велики проблем око тога у нашем срезу бити решен. Народ ће бити задовољан и биће коначно поседник оне земље и напослетку неће та земља бити више предмет политичке трговине и неће се тај народ заваравати, него ће један пут смети слободно да каже овога хоћу, овога нећу за народног посланика.

Господо, тај народ у толикој мери је добар да смо ми сви после 6 јануара били задовољни и са том паролом смо ишли и у изборе, да смо ми сви поздравили тај 6 јануар и збацили смо тогу ранијег партизанства. Ми смо приступили отворено и искрена срца новој идеологији, и ја слободно смем да кажем да сам ја један претставник те нове идеологије и да сам сасвим бацио у заборав сва бивша политичка начела и да не само ја, него од 6.500 гласача ко лико има у моме срезу, сигурно још пет до пет и по хиљада то моје мишљење дели. (Одобравање).

Господо, народни посланици, од првог састанка, између четири ока, у већим друштвима па и у овом високом дому ми чујемо само вапај као некад ученици Христови на Генезаретском језеру: „Господе! Спаси нас, погибосмо“. Од чега? Од кризе. Господо, та реч криза, по мом мишљењу, већ се злоупотребљава.

То више није криза него перманентна болест, јер знате да криза код запаљења плућа траје осам до десет дана, а код других болести мало дуже, па се свршава или смрћу или животом, а ово већ није криза него акутна болест. Ја сам читао и слушао разлоге услед чега је поникла криза. По једнима је поникла услед хиперпродукције артикала који не могу да се продају. Све су државе после рата мислиле да ће решити један социјални проблем, који

се зове аграрни проблем тиме, што ће разорати и последње парче шуме и предати земљу земљораднику. И ми смо то учинили. Ја сам уверен да је код нас аграрна реформа спроведена на најширој основи. Али ипак криза нас је погодила, а нарочито индустријске државе као што су Немачка, Белгија, Енглеска ит.д., јер оне не могу да фабрикују поједине ствари и због тога отпуштају раднике, а ми немамо коме да продајемо, наше производе, јер смо пар екселанс земљорадничка земља. Међутим, наши научници тврде да има још један разлог који је у томе да је индустрија јако напредовала, да се данас место дрвеног плуга оре са моторима и на тај начин да се много мање ради и много више продуцира.

Ја не знам да ли је коме од господе пала и та идеја да ми привредну кризу тешко снашамо због тога што ми нисмо штедљиви, да смо ми народ који не уме да штеди. Ја не знам ко би добио утакмицу на једном европском форуму ми или Руси или Мађари што се тиче расипкућства. Ми имамо обичај да се угледамо на Запад, али првенствено на оно чега се сам Запад стиди. Ми се угледамо на Запад у свему, али нећемо да се угледамо на оно што је де факто одлика правог Запада. Ја ћу навести пример Француза, који су само зато богати што су штедљиви. Ја сам читао у једноме листу где се у фигури каже: кад би се скупило сво сребро и злато читавог шара земаљског на три гомиле, једна би припала Французима.

Пошреседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, ваше је време истекло.

Ђорђе Парабућки: Француска је само зато богата по моме мишљењу, што су Французи штедљиви. Ја мислим да ће се ова привредна криза моћи само штедњом да сузбије, а борба против алкохолизма мислим да је завршена, јер је та привредна криза истрезнила људе и испразнила бирцузе.

Ја сам рекао да је поздрав мојих шајкаша овом Високом Дому у томе, да коначно приступимо грунтовничењу те аграрне земље, а други су поздрав послали да се што пре распишу општински избори (Душан Животиновић: То је најважније!) За наше су крајеве важни општински избори, а ево зашто. Ви имате једну општину, ја ћу је цитирати, како је казао мој друг Стеван Кабански у којој од 40 одборника 38 није гласало, апстинирали су, а само су њих двојица гласали, а ипак не можете да их пошаљете кући никако. А кад ме је господин упозорио да пређем на мој срез, ја ћу му изаћи на усрет и рећи, да у мојој општини, у родном месту др. Свето зара Милетића, у Мошорину, где сам добио преко 800 гласова, а мој паралелни кандидат добио тек преко 100 гласова, и данас седи управа само од тих 116. Кад се о политици ради, то није црквена скупштина, по божјем и људском закону право је већине да ова већина од 800 управља општином.

Господо, ја не говорим из политичких и партизанских разлога него баш у корист те нове партије, и у корист саме општине. Општински бележници, који су код нас велика сила и власт, ти су за време овога ванпарламентарног интервала наименовали за одборнике и претставнике општинске већинио аминаше, људе без иметка, људе без кичме, који су све њима одобравали. Ти су изазвали револт богатих, ти су дотерали општину до тешке ситуације, презадужили су је, и сада они сами кажу: ево ви, богати,

кад сте желели власт, примите општину и, разуме се, и дугове. Господо, нити је то политички, нити је то право, да мањина тероризује већину. Ја сам тога принципа, ако смо ми сви једнодушни, а ја отворено и поштено изјављујем, да стојим апсолутно чврсто и непоколебљиво на овој новој идеологији и да пуно поверење дајем Влади и сада, и у свако доба, докле ужива поверење Његовог Величанства Краља, стојим на томе становишту, да је боље ампутирати оно, што је опозиционо, па сачувати оно, што је сигурно за државну идеју и нову странку. Тиме би се и наш нестрпеливи народ задовољно, тиме народ не би имао права да криви ни бановине, ни Министарства, ни нас, него би му могли одговорити: е па сад сте, ваистину, ковачи среће, како сте изабрали тако и нека вам буде. (Пљескање).

Господо, нису сви одборници сентиментални, и то они знају, нити хоће да носе конвенције кад остану у мањини, они изјављују: „истерajte нас, а дотле нећемо да идемо“. Ако се на томе становишту стоји, онда ја не бих што више ту ствар компликовао, ја бих повратио бановима то право, да постављају општинске поглаваре, да постављају општинске кнезове и претседнике, докле не дође општински закон и докле не изаберемо оне управе, које ће имати потпуно поверење у народу.

Господо, нећу вас замарати дуго, хоћу да се вратим на чиновнички кадар.

Почиврејседник Карло Ковачевић: Г. посланиче, време је истекло.

Душан Живојиновић: Важно је питање о општинским изборима и има права о томе да говори.

Нарабуђски: Господо, кад каже чика Душан Живојиновић, да му се допада ова тема, ја ћу му наставити. Општинско чиновништво се често пута за време ванпарламентарног интервала залетало и на тај начин створило два фронта за и против себе. Често пута су баш они сметња, да се спроведе једна јака организација ове нове странке, чији смо ми сви апостоли. Ти чиновници могу често пута у другој средини бити врло добри и одлични, али у тој средини они су камен спотицања и сметња. Ја бих стога замолио Краљевску владу, да се овим питањем чиновничким и општинским озбиљно позабави и ја вам кажем, да ће то унети веру и љубав у народу и оно поверење које ми прижељкујемо и очекујемо.

Господо моја, будите уверени, да је читава држава упрла очи у нас, и она очекује, шта ћемо ми овде урадити, и знајте, кад се ми вратимо празних шака, наши изборни срезови ће нас покосити, а не оросити, а ја желим да се ово друго нама догоди. (Пљескање и бурно одобравање).

Почиврејседник Карло Ковачевић: Господо, прекидамо данашњу седницу, и наставићемо је у 3¹/₂ часа по подне.

Седница је прекинута у 12,45 часова по подне.

(Наставак у 3.30 часова по подне)

Почиврејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Настављамо, господо, данашњу седницу са наставком дневног реда: претрес буџета у начелу. Реч има народни посланик Г. Др. Глигорије Тадић.

Др. Глигорије Тадић: Господо народни посланици, претресајући пројект буџета у прилици смо да рашчланимо сву политику Влади, јер гласајући буџет ми стварно и дајемо одобрење за политику Влади. Краљевска влада није својевремено пред нас изишла ни с каквом декларацијом, па би се

према томе чинило, да нам није позната њена политика. Ја не знам који су разлози руководили Краљевску владу да пред Народно претставништво није изишла са посебном декларацијом и што није изложила основна начела своје политике у подручју и спољне политике, и унутрашње и финансијске, привредне и културне. Ја држим да би то био врло користан посао, да је Краљевска влада била то учинила.

У декларацији о политици Владе изнела би се сва начела, по којима ће се водити народни живот. Јер, господо, владати није само то: имати власт у рукама и материјалном прирудом грађане држати у покорности. Владати значи бити на челу еволуције народног живота, руководити народним прогресом и усавршавањем и приближавати народ врховном циљу, то јест стварању што интимније и што дубље солидарности народа.

У једној декларацији о политици Влада би уједно по казала јединство мисли и јединство воље о ономе што мисли да ради и што хоће да ради. Та политика у једном документу систематизована побудила би наду и уздање народа, побудила би веру и наду, сјединила би морално Владу и Народно претставништво са целокупним народом и нема сумње да би услед тога било много допринесено оној политици коју Краљевска влада води.

Ја не знам разлоге због којих Краљевска влада није с том декларацијом изишла пред Народно претставништво, али држим да би било неправедно тумачити то тако да у Краљевској влади постоји отсуство јединства мисли и јединства воље. Ја наиме држим да јединство мисли и јединство воље у Краљевској влади постоји, па држим да је било потребно да је та Влатина политика била и нацртана у једној формалној декларацији.

Овде је било говорника, који су говорили да је политика Влатина Југословенство. Господо, идеја Југословенства сувише је општа, и њоме није исцрпљена сва политика, бар нису назначени и они помоћни појмови о унутрашњој, спољној, привредној, финансијској, просветној и културној политици, који би имали да служе и да остварују идеју Југословенства. Идеја Југословенства за сад је првенствено политички појам. Она није потпуно ни реализована. Реализована је политички у Уставу који је један за цео народ; подељена је држава на бановине, врховни законодавни органи фиксирани су, и тако је политички та идеја организована. Може се рећи, да је већим делом и правно организована та идеја: изједначено је законодавство, али не потпуно. Општине сеоске и градске још нису законодавно изједначене, а има још и других правних подручја неизједначених. Тако идеја Југословенска није још правно потпуно организована. Укратко та идеја јесте један део солидарности народне и са њоме није исцрпљена сва Влатина политика. Нас би интересовало, да нам је Влада казала, какву ће политику водити просветну, какву културну, какву ће политику да води привредно-финансијску, па да нам је нацртала та начела добро и дубоко промишљена, и да их је прокламовала „урби ет орби“, и да је на тај начин говорила у Народно претставништву тако да се цео народ солидаризује са том политиком. Како сам већ казао таква једна декларација много би служила стварању међусобног поверења, много би служила политици Влатиној,

и pokazala bi, da Vlada raspolazhe sa jedinom mislju, sa jedinom voljom. Ali uz sve to ne možemo reći, gospodo, da ne postoji jedna volja i jedna misao politička, koja Vladu rukovodi. Danas Vladi ne može se nikako poreći, da ne vodi Jugoslovensku politiku. Već napred istaknuti politički zakoni, i pravne uredbe, jasno pokazuju da je politička ideologija Vlade potpuno Jugoslovenska.

Jedan od predgovornika, vrlo poštovani g. Dr. Lončar, viñ xteo je donekle da dovede u sumnju jugoslovensku politiku Vlade. On je kazao da Hrvati u Vladi zauzimaju sporadan položaj i sporredna ministarstva. Gospodo, politika Jugoslovenstva ni u kom slučaju nije neakva personalna politika. Ukazati na činjenicu: da hrvatski ministri imaju sporadne resore u Vladi, ne znači dokazati da Vlada ne vodi jugoslovensku politiku. Moгуће, da je ovo i slučajno. A za voђење једне југословенске политике није ни одлучно да ли је води Србин или је води Хрват. Да се доведе у сумњу југословенска политика Vlade било би потребно доказати чињеницама и делима да су извесни акти, извесни поступци, извесне мере Владине против југословенске. Мене г. Dr. Lončar, viñ ни мало није уверио о томе да чињеница слабијег заступања Хрвата у Влади значи не југословенску политику. Јер ни један хрватски сељак неће питати и не пита ко води политику: да ли је то Хрват или Србин, него пита, каква се политика води, да ли је она југословенска или није. Исто, тако, gospodo, други предговорници који су наводили извесна факта из којих би излазило да су Хрвати били donekle у подређеном положају, стварно ни та факта немају моћи да докажу намеру Vlade, да се са овога места води једна политика антијугословенска, политика антихрватска или политика искључиво у српском смислу. Мисао југословенска је објективну и стварна, она је факат, објективни услови солидарности југословенске постоје. Али субјективну свест о југословенској солидарности треба још усавршавати. Са објективне тачке гледишта све појаве стоје у једној природној солидарности. Не само у држави једној, него и сва васпона, свет, стоји у једној природној солидарности. Задатак развитка историје и смисао историје јесте у томе да та природна солидарност, та објективна солидарност постане и субјективна, свесна и вољна. Наша југословенска солидарност као природан факт постоји ту, и дужност је наша да је претворимо да буде и субјективна, да буде све више свесна, све више вољна, да буде личан факат. То је дужност и државних власти и слободнога друштва и науке и уметности, јер тиме не само да остварујемо мисао политичку, него, служећи једној интимнијој и дубљој солидарности, дижемо дух и морал нашег народног друштва.

Па, код таквог стања ствари, јасно је да у нашем народном друштву има још много елемената који нису израсли из уске идеологије племенске, који још реагују са неповерењем и мржњом племенском једни према другима. И јасно је код такве ситуације, да ће бити још много вреда и бола нанесено појединим припадницима наших племена. И тако ја тумачим она гравина, која су била са хрватске стране овде изнесена. Али, gospodo, политика Владина није солидарна с тим појединачним појавама. Те појединачне појаве јесу болна тачка наше заосталости и неразвијености духовне и мо-

ралне, али то не треба да нас узнемирује и унепокојава. Ми морамо имати веру и поуздање, да се са највишег места води истинска југословенска политика, коју ми хоћемо да подупиремо свом снагом. (Одобравање.) Господо, баш ово што сам малочас говорио о одсуству Владине декларације, као једног видљивог документа једне политике, разматрајући ту политику Владину можемо бити доведени у забуну. Тако, у унутрашњој политици, ја лично за себе не могу да погодим смисао Владине политике. Слобода личности, збора и договора и слобода штампе, то су Уставом загарантоване слободе. Не може се замислити, gospodo, развитак ни појединца, ни друштва, без слободе. Појединац је динамична сила, а друштво је статична, мртва сила. Друштва се не могу развијати без слободе личности. Никада неслободни људи нису могли дати никаква импулса развитку друштвеном, развитку народном. И зато је, gospodo, слобода личности, збора и договора и слобода штампе један кључовити постулат за сваки напредак. Због тога се апсолутно не може ни замислити икакво хармонијско, органско развијање и усавршавање људи и друштва. И ако су те слободе могле бити ограничене кроз извесно време, ради разлога виших интереса; и ако ми то можемо да разумемо, — али, gospodo, сада, када је уставни режим повраћен, сада политика Владина мора ићи на то, да се те уставне слободе, Уставом предвиђене и загарантоване, полагамо потпуно у живот уведу.

Министар унутрашњих послова, г. Dr. Милаш Сришкић није нам те наде дао, када је овде говорио. Из његових речи излази: као да је Владина политика за то, да се те слободе неће реализовати, неће конкретизирати. И ако би то била политика Владина, gospodo, ми бисмо, или бар ја, за себе лично, морао бих рећи: да је не бих могао одобравати. По, држим да је та изјава Г. Министра унутрашњих послова дана у једном моменту, али да се тиме не искључује да ће следовати и друга изјава, која мора ићи у том правцу, да се закони који су уведени пре садашњег Устава, и који су сувише ограничили личну слободу и слободу штампе, укину, односно модификују и доведу у склад с Уставом. Изјава Г. Министра унутрашњих послова: да се у том погледу неће и не може ништа мењати делује пустошно на душу нашу и наше јавности; јер, gospodo, сви ми који гледамо отворених очију, осећамо да је увођење наведених слобода постулат времена, да се то тражи, да се то жели, да се одсуство тих слобода осећа као тежина једна, која притискује нашу јавну савест и нашу душу.

Критика рада Владиног, критика рада Народног претставништва мора бити потпуно дозвољена. Нема разлога да ми свој рад ограђујемо уметним мерама. Нема разлога за то, јер би то значило да немамо вере у снагу и животност оних начела која ми заступамо. Ми желимо да јавно изађу на бојно поље сви они који су противници ове и овакве идеологије, да се огледамо очи у очи, и да будемо присиљени да употребимо сву своју духовну и моралну снагу, да бранимо ову политику.

Господо, ја сам мотрио ово Народно претставништво дуго времена, и констатовао сам, да се овде располаже са прекрасним силама моралним и духовним претставника народних, који су овде у Народној скупштини, и то великим делом лежи неискоришћено. Нема потицаја, нема моћи, нема снаге, нема

прилике за развој; нема напада и прилике за одбрану. Ја држим да критика Владина рада, критика рада Народна претставништва мора бити потпуно осигурана. Увођењем грађанских слобода не помишља се да се уведе анархистична слобода, она и онаква каква је можда постојала пре, раније. Законима се то да све уредити и регулисати, и кривци повреде, било приватних интереса, било крупних јавних интереса, могу одговарати за своја дела.

Ја држим да Владина политика у овој тачци треба да буде таква, која буди наде и ствара поверење између Владе и Народног претставништва с једне стране, и целокупног народа с друге стране; а не да она искључује могућност напретка у овоме правцу. Из вођења спољне политике, коју води наша Краљевска влада, може се јасно да дегажира политички принцип који она заступа. Краљевска влада води политику међународне солидарности. Не само да ми чинимо једну солидарност народну, него и човечанство чини солидарност свечовечанску. Поједини народи нису него само један део, тако да кажем, универзалног бића човечанства и као део морају се осећати, па се као таква и политика мора водити. Наша Влада то чини и ми то морамо да поздравио.

Нашој Влади морамо да уишемо у заслугу и потпис Келовог Пакта, којим је рат проглашен као протуправно сретство националне политике, којим је изречено да народи своје спорове имају да решавају арбитражом, судом добрих и поштених људи. Ратови јесу једна ружна ствар, која човечанство баца у подручје чистог животињства и отсуства сваког разума. Дај Боже, да једном дође време да се човечанство узмогне уздићи изнад тога срамотног положаја, у који оно често пута буде бацано да као дивљи вукови, као дивља зверад, као тигрови и лавови решава своје међународне спорове. У томе погледу Владина је политика јасна и ми је можемо без икаквих резерви потпуно да одобримо.

Господо, у просветној политици такође није познато који су руководни принципи, који Владу руководе водећи тако важан ресор народног просвећивања. Наша просвета треба доста реформама, а што је најглавније, наша просветна политика мора да почива на јасним принципима. Принцип наше просветне политике треба да буде духовно начело, насупрот материјалистичком начелу, које је особито после рата у знатној мери постало начело друштвеног живота. По духовном начелу појединци, као део друштва, имају да положе највећу вредност и важност на солидарност друштвену, да прошире своју личност индивидуалну у велику личност народну и свечовечанску.

Ја држим, господо, да се таква просветна политика и води и да не само наука него и уметност, која је доста заступљена у просвети, да мора у том правцу да ради. Не задовољење инстиката и страсти, него одрицање од тих страсти и инстиката и духовно пречишћавање и сједињавање појединца са целином народном и човечанском. То је тај основни смер ваљане добре просветне политике. Начело материјалистичко дезорганизује, разара, уништава не само душу него и тело. Већ стари Платон јасно је то и лепо оцртао у оном дивном „Федону“ или „Разговору о бесмртности душе“ где је рекао, да човекова душа има што више да се оде-

љује од телесности и материјалности, јер ако је телесношћу прожета постаје непрозирна и тешка и кад се одели од тела лебди над гробом и не може да се уздигне. То духовно начело мора да се обнови не само у нашем народном животу, просвети и култури, него то је императив времена и за Европу и цео свет трпи данас због последица жртвовања материјалистичком начелу. Жртвовали су и жртвују много Баху и Венери, и зато имадемо ту тешку ситуацију, борбу свакога противу свију, борбу о материјално добро и уживање, борбу ниских страсти и инстиката, имамо ситуацију потпуног дезорганизовања и човека и друштва.

Ја држим да наша народна политика нарочито просветна у том правцу треба јасну линију да погуче. Ништа ново нећемо ми ту ни унети ни увести, ми ћемо се само повратити нашем народном духу, нашем народном животу. Наш народ високо држи то духовно начело. Ја вам скрећем пажњу, господо, на ону дивну народну песму, где се цар Лазар има да приволи небеском или земаљском царству и он се приволева небеском царству, јер је земаљско царство за малено царство, а небеско увек и до века. Очеvidно је дакле да је ту духовно начело јасно изражено, јер је ето цар Лазар као претставник живог организованог народа у одлучном једном часу у име целог једног народа изјавио и рекао, да он служи духовном принципу.

Ја држим, господо, да ће наша привредна криза наћи знатно своје ублажење, ако наше народно друштво прими ту политику, ако се са ових места одавде буде таква политика водила, ако се буде више полагало на душу, образ, и морал и поштење и на солидарност народну него ако се буде полагало на материјално уживање и ниски инстикат страсти. Моја је жеља да се таква политика води.

Поштрејседник Авдо Хасанбеговић: Г. посланиче, време је да завршите и молим вас, да скратите.

Глиша Тадић: Скратићу. Нарочито у том погледу треба решити питање уметничког образовања као и образовања у другим гранама народног живота. Прелазим преко тога, јер морам да скраћујем.

Господо, морам да пређем и на политику финансијско-економску, па да и ту кажем нешто. Ни у овоме домену нисмо чули принципе политике Владине и ако сам ја врло радознао био и желео да то чујем.

Господо, ја ћу једну тему да начнем и мало побоље да образложим, коју су овде већ многи говорници наговештавали, — идеју народне солидарности. Како сам већ рекао, објективно је солидарно све психичко и све материјално, али се тражи свесна воља солидарности, лична солидарност, а солидарност значи да појединац мисли и осећа и ради онако, како то одговара интересу заједнице, целине, општем добру. Господо, ја хоћу да из ове основне идеје извучем помоћне идеје за нашу политику народну и државну. Из идеје народне солидарности, дакле, излази, да у свакој општој ствари, у свакој ствари, која се тиче заједнице и целине, има да одлучује само мерило заједничко, мерило општег добра. Према томе груб егоизам, који би вређао ту солидарност, мора да буде спречен у својој реализацији. То је неминовна последица и мисли народне солидарности и општег добра.

Привредни живот једног народа очевидно је ствар заједничка, општа. Сваки привредни рад није посао чисто приватни, него је он посао који се тиче целине и на њега има да се примени начело народне солидарности и општег добра. Вама је позната тако звана либерална школа у економији, која је поставила начело: *Laissez faire, laissez passer*, т.ј. привредни живот није ствар која се тиче заједнице и целине, то је ствар најперсоналнија; као на пр. то какву ћу ја књигу да читам, какву ћу слику да гледам, тако је и привредни живот ствар најперсоналнија и према томе има се пустити да се развија како ко хоће. Наравно, да је то једна огромна заблуда, а осим тога том се политиком хтело да се грубом егоизму даде пуна моћ и власт и неограничено жарење и палење на домену привредног живота. Само у лешини имамо слободну игру хемијских елемената; у организму немамо слободне игре хемијских и физичких елемената, јер су они подређени вишем животном принципу. Тако исто и у људском друштву не може бити слободне игре економских факата и закона, јер би то значило лешину друштвеног живота. И у привредном животу има виша организирајућа морална сила која има да влада и на овом подручју. Зато, господо, из тога јасно излази конзеквенција, да се мисао народне солидарности, да се мисао општег интереса има у потпуности применити и на привредни живот. Сваку појаву грубог егоизма, који тешко вређа општи интерес, интерес заједнице, треба сузбити сретствима права. Из ове теоријске поставке излази, да се и финансијском капиталу ограничи неограничено његово господарење, да се ограничи каматњак, како су то већ многи предговорници овде истакли, јер је у истину тешко допустити да приватни капитал узима толики део у каматима и тиме вређа мисао солидарности и остварује груб егоизам тако далеко и дубоко, да то вређа напу савест. Ако хоћемо дубље да размишљамо о ствари каматњака, могли бисмо поставити питање, да ли је уопште оправдано узимати камате. То је истина једна стара теорија, коју је Св. Тома Аквински заступао и бранио, али која се чини потпуно истинита. Нема разлога да за потрошну ствар коју предајем другоме да ми је иза тога врати, у истом бојитету и квантитету, да још узимам и економску наплату.

Друга је ствар ако дам ствар непотрошну; ако дам сто на употребу, употребом се смањи вредност; ту разумем економску накнаду. Али дати пшеницу или кукуруз, или сто динара, да ми врати десетак дана исте такве, та накнада не може се економски разумети, осим као накнада за евентуални ризик. Но, господо, да не улазим у та теоријска филозофирања, без обзира на ову или ону теорију у сваком случају камата која се узима превише је висока је. Просечна камата у нашој земљи јесте 20%. То је једна груба повреда општег интереса, груба повреда опште солидарности народне и чудно је да наше законодавство, да наша земља може да гледа, да трпи, тако рећи законом заштићену пљачку зајмотражилаца. Господо, не би приватна иницијатива ништа трпила од тога, не би се начело приватне иницијативе скршило, ако би држава са гаранцијом и грађанско-правном и кривичном поставила максимум камате на 8%. (Један глас: по закону је 8%.) Али није гарантовано, иако код нас

има закон да је 8% камата по закону, узима се већа камата; него треба ставити под санкцију грађанско-правну и кривично-правну, одређени износ камата, то значи ако се и добровољно плати више, да се може тражити натраг што је против закона дано. Господо, будите уверени, да би наша привредна криза била знатно ублажена и такав један закон јест диктат нужде и захтев моралне и народне солидарности. А не само то, него и иначе у свима подручјима економске делатности треба поставити брану грубом егоизму. Не скршити приватну иницијативу, дати сваком раду његову плату, јер је радник плате достојан, али пљачку искоренити. То се може учинити и да без повреде основног начела капиталистичке економије, т.ј. без повреде начела слободне иницијативе. Ваљало би с тога и индустријском капиталу спречити исисавање радника ниским надницама, — минимум наднице би требало одредити. Исто тако код капитала у форми најамнине. Кад су то учиниле и напредније државе, несумњиво је да би и ми требали то учинити. Не само то, него и другим подручјима приватном егоизму, приватном интересу ставити ограничења, нормирати таксе лекара, адвоката, марвених лекара, свуда где се то може. Време је да ми пређемо на морализирање нашега друштва, да држава унесе начело моралности, начело народне солидарности и општег добра у међусобне друштвене односе.

Господо, овде је много говорено о заштити индустрије, говорено је много о т.зв. картелима и о диспаритету цена индустријских артикала и пољопривредних артикала. Говорници су махом утврдили да су трошници знатно општењени услед овог диспаритета цена индустријских и пољопривредних продуката, те да су општењени трошници а нарочито земљорадници који уза то не могу наћи ни у иностранству повољниог тржишта услед реторзије, коју врши иностранство због високих заштитних царина наше државе.

Краљевска влада ни у овој тачци није своју политику јасно формулисала пред Народним представништвом, те ми стварно у овој тачци не знамо шта мисли Краљевска влада. Ја ћу, господо, да кажем неколико мисли у томе подручју и да истакнем тако звану индустријоманију у нашем јавном животу.

Хоће се пошто пото и свима сретствима да се створи брзо индустрија, и ако се нигде на свету индустрија преко ноћи не може створити. Није доста имати само капитал за то. Треба за то и навике и других моралних фактора. Као што су предговорници истакли у својим говорима, садашња индустрија јесте једно капиталистичко гнездо које стварно исисава наше народно друштво. Индустрија се не може преко ноћи створити. За то треба деценија и као што сам рекао, најосновнији су морални фактори који стварају јаку индустрију. За то је потребно индустријску заштиту укинута или бар снизити, те на тај начин омогућити налаз тржишта за пољопривредне продукте нашег сељаштва, а господо, том ћемо мером такође бити у знатној мери у могућности да ублажимо привредну кризу. Такву једну политику тражи идеја народне солидарности. Не можемо ми једну групу капиталиста, индустријалаца, из неких заблуда индустријоманских помагати и чинити да она трајно исисава широке сло-

јеве народа. Захтев народне солидарности тражи да се једнаком мером подупире радиност не само индустрије него и пољопривреде и да се у томе подручју постигне потребна равнотежа.

Када је и наше меродавне кругове занела идеја привредне аутархије, коју је предговорник г. Вошњак заговарао и за њу пледирао. Привредна аутархија, господо, јесте једна илузија и, господо, водити привредну политику на тој заблуди привредне аутархије, значи правити експерименте на подручју финансијско-привредном. Може се разумети само мера одбране као мера реторзије против политике других држава, али идеја аутархије, изграђивања на привредно-финансијском пољу очевидна је заблуда па већ видимо и плодове те заблуде јер индустријска заштита као полип сиса животне сокове широких потрошачких и земљорадничких маса.

Крајње је дакле време да се у томе подручју вратимо једној здравој политици солидаритета народа, па да се не само индустрија штити и подупире него и пољска привреда и да се води рачуна и обзира о свима слојевима нашег народа. Господо, да се тако звана привредна криза ублажи, осим мера које сам наговестио, потребно је подупирати свом снагом задругарство. Задруге се у своме пословању руководе више моралним начелима, задругари међусобно не узимају један од другог Шајлокову фунту меса него се уче штедети и радити. За то држим, да задругарство као једну привредну и моралну установу треба свом енергијом подупирати. Међутим нужда и привредна криза која притискује све наше друштво неминуовно сили на унутрашњу интеграцију нашег друштва. Друштво се било исувише расуло, било је самовољно, разишло се а сад, ова спољна нужда сили га да се окупи, да нађе унутрашњу једну интеграциону тачку. Та политика подупирања задругарства треба да буде жива, енергична и да не жали труда. Господо, у буџету који нам је предложен, ошажа се тенденција штеђења. Али, као што су говорници то јасно показали, још се може много штедети. Број чиновника од 177.000 исувише је велики. Ја разумем да се та штедња не може једним потезом пера извршити, али очекујем од Краљевске владе да ће у својој политици непрестајно имати на уму штеђење, па да ће проводити штеђење што више буде могла. Све што је сувишно, све што не даје никакав рад за заједницу, за целину, треба да буде уклоњено. Само раду треба дати награду, а све што је сувишно уклонити.

Поштрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Господине посланиче, не можете више говорити. Сад је други говорник на реду. (Глиша Тадић: Одмах ћу завршити.) Има реч г. Алојз Павлич. Кад нисте имали обзира према договору у Клубу, а говорите читав сат, не можете више говорити. (Глиша Тадић: Ја ћу завршити за 5 минута.) Не можете ни 5 минута говорити. (Глиша Тадић: Хоћете ли ми дозволити 2 минута?) Не можете ни два минута. (Глиша Тадић: Па могли сте ми још мало пре скренути пажњу да завршим. Ја протестујем против овог начина којим ми се одузима реч.)

Алојз Павлич: Господо Министри и народни посланици: У Матушкој Русији заузимао је више од 10 година до бољшевичке револуције на царском двору обичан сељак, пешколдовац и сугестивац сибирјански Репућин велику улогу. Као нечувен,

интуитиван психолог, добро је познао све грешке Царске Русије, добро је познао нарав Руса, Сибирјана сељака и грађана, који су га славили као богомољца, свеца и спаситеља неуређене и корумпиране Царске Русије. А место свеца био је дегенерисана пропалица, а место спаситеља постао је зли дух и рушитељ свете Матушке Русије.

Због њега и његовог утицаја на владу је царска руска породица на такав нечувено бруталан начин погинула. Због неморала и корупције се је највећа словенска држава бољшевизирала и сада је својом комунистичком пропагандом највећа опасност за поједине народе, државе и читаво право и вековну културу.

У свима земљама и у свакоме веку живе генерије, добри духови, и демони, зли духови. Па тако и у нашој генерацији, имамо геније уметнике, песнике и филозофе. Да овде напоменем наше велике идеологе Штросмајера, Мештровића, Теслу, Пупина и друге. Наша генерација има такође и демоне, зле духове, који мисле да су песници, који хоће да су државници и вође, а нису. И такав зли дух и демон у нашој држави био је један Министар, који је био више пута Министар просвете и унутрашњих дела, који је крив да је дошло до 6 јануара, а тај Министар то је избеглица Светозар Прибићевић.

Дозволите, господо народни посланици, да се ја у име младе југословенске, националне и социјалистичке генерације, осврнем на брошуру г. Министра Светозара Прибићевића, коју је он издао у Паризу на 29 страна уз цену од 10 франака, а под насловом: „Првобитно стање у Југославији и њезина будућност“. Та брошура је један памфлет без идеја. Једини циљ те брошуре јесте оклеветати садашњу Владу и њезине претставнике. Та је брошура недостојан памфлет за некадашњег Министра просвете и унутрашњих дела. У тој брошури посве криво се приказује политичко стање у читавој држави, она индиректно напада Краља, поједине Министре и читаво Народно претставништво. Чудим се да га нико до сада јавно није побео, а сада се тај уводицац насилних метода у наш политички живот, осоколно наврати реакционарном државом и тврдити да је стање у нашој земљи недостојно слободног човека и слободног народа. Ко је увео код нас политичка убиства, ко је крив што је на тако нечувен начин погинуо Министар Драшковић, ко је био идејни вођа оних, који су убили Факшина и његове другове у Трбовљама, Љубљани и на другим местима, ко је хапсио Хрвате и пок. Стјепана Радића бацио у затвор, ко је такође морално крив за смрт Радића, Басаричека и осталих, 20 јуна 1928 године? И тај човек говори сада на такав начин о нашим садашњим приликама! Није лепо како он блати садашњег Министра трговине и индустрије Д-р Крамера и садашњег Министра унутрашњих дела Д-р Сршкића, није лепо да он клевета Министра Шибеника, Деметровића, Преку, посланика и опомоћеног министра у Прагу Поповића и народног посланика, Најдорфера, Метикоша и мога доброг пријатеља и друга Душана Иванчевића, које зове одметницима.

Није лепо од Светозара Прибићевића да каже за нашу Народну скупштину, да је мамелучка комора Наполеона III и Дума Николе II узор слободе и парламентаризма према жандармској скуп-

штини Пере Живковића. Тај човек каже да без задовољних Хрвата нема Југославија будућности, а он је Хрвате учинио незадовољнима, он је под плаштом југословенства инспирисао велико-српство, он је проузроковао велико-хрватство. Он даље тврди да су Срби пречани грађани десетог реда а он је крив да је дошло до 6 јануара. Зар он који је мислио да су дозвољени атентати по узору Тринајстића и Аписа, који је говорио да у државном животу није потребан морал; тврди у својој брошури, да је потребна етика у спољној као и у унутрашњој политици, у јавном као и приватном животу. Тиме ја завршавам о брошури Светозара Прибићевића.

Господо посланици, већ су многи предговорници са разних гледишта критиковали овогодишњи буџет, са гледишта економског, трговинског, техничког, социјалног и са осталих гледишта, а мени нека буде дозвољено да тај буџет рентгенизирам са гледишта етичког и социјалног. Многи говорници приказивали су нашу као и светску привредну кризу. Постоји привредна криза, али постоји још јача етичка и морална криза, криза у душама свих народа и појединаца у данашњем свету. У целом свету опада морал упркос великог броја школа, универзитета и гимназија, упркос великог броја просветних друштава и просветних организација. Наша статистика показује, да имамо сада више злочинаца, да су наши казнени заводи пунији него раније кад нисмо имали толико гимназија и универзитета. Господо, потребно је да свако врши своју дужност према своме декалогу, који је глас Божији и то не само за служитеља и нижег чиновника, него и за Министра, као што и вера је прошле за све нас. Без оздрављења моралне кризе нема побољшања привредне ни социјалне кризе. Први закон је наша савест. Дobar државник треба да pazi на морално васпитање грађана, чиновника и наше омладине. Када буде нама наша савест врховни судија, то ће више вредити него дивизија детектива и жандарма. Морал је потребан и у нашој спољној политици. Наша држава је пацифистичка, ми нећемо да ратујемо. Пуно смо ми губили у рату балканском и светском. Ми смо за мир и наш Краљ велики ујединитељ је носитељ пацифизма и ја кажем, господо, да све конференције у Женеви, ако не буду основане на гледишту етичком, не буду уродиле никаквим плодом. И ту је требало рећи државницима у Женеви, потребан је такође морал у међународном животу. Макијавелизам занео је Европу да пропада; да сада имамо само остатке праве културе.

Господо, за нашу државу је потребно да ми живимо у добрим одношајима са суседним државама и то најпре са нашом пријатељицом државом Румунијом, а такођер и са суседном државом Бугарском, и ја се радујем, господо, да је доласком господина бана Жике Лавића у Скопље уз сарадњу његових чиновника дошло у Вардарској бановини до смирења тако да данас немамо толико качака и одметника, као што смо их имали, за режима пријашњих партијских влада. Исто тако, желим, да би дошло до Подунавског блока а и такођер да се одношаји са нашом суседном државом Италијом смире и то на основу морала и етике. И ту се ја, не као свештеник, него као приватно лице хоћу да осврнем на Ватикан и кажем, да ми Словени нисмо задовољни са политиком Ватикана. (Пљесак и гласи:

Живео!) Зашто не? Случај Јеглића, Седеја, Кордаца и још неки сведоче, да Ватикан води једну политику која није поступно у складу наших интереса. (Одобравање и пљесак). Ми тражимо да имамо у Београду човека који је наше крви, Југословена као заступника Ватикана, или барем једног Француза или Чеха или Пољака. (Гласови: Тако јел!) Тако ће доћи до конкордата, јер ако имамо конкордат, онда сигурно буде решено питање хрватско и наша држава буде постављена на здраву и солидну базу. А ту ја кажем, да сам ја веран син оне цркве у којој сам се родио, само ја кажем, да треба да се ми Словенци и у Риму афирмирамо. Кривиња је на нама, зашто не тражимо своја права. И католичка црква није латинска, није талијанска она је универзална. И ја вам кажем, господо, био сам прошле године у Сарајеву и дошао сам у православу богословију, где сам држао предавање као католички свештеник. Ја дођем онамо, а мени каже господин ректор, како да дођете ви у православну богословију као католички свештеник, а ја му речем, ја хоћу да говорим, како је лепа наша Словеначка, какови смо ми млади Словенци и свештеници. (Одобравање и пљесак).

Такође сам ишао у муслиманско трезвеначко друштво и тамо сам држао предавање, како смо ми толерантни, и ми који смо тако толерантни, тражимо, да наш политички живот буде основан на етици. Јер без етике нема решитве економске кризе и социјалне кризе. Етика је нама потребна, и ја се обраћам на г. Министра просвете и г. Министра правде да ово узму у обзир.

Такође треба да се осврнем и на неке изреке које је употребио мој драги пријатељ из Дравске бановине и који је казао да су тамо сеператисте у Дравској бановини, јер нису ишли на изборе. Ја то одвраћам, нема ни једнога становника у Дравској бановини, који не би био за нашега Краља, који не би био за нашу Отаџбину, који не би био за наше југословенство и државно јединство. (Бурау аплауз). Ја нисам Павелић, који је у Бечу, ја сам то изјавио по жељи г. д-р Лоскича да га браним и да браним бана д-р Марушића у Љубљани, кер поступате објективно у смислу Законов.

Овде такође благодарим и претседнику наше владе г. Живковићу за његово дело на кодификацији нашег законодавства која је донела Влада од 6 јануара. То је један трајан споменик. Исто онако како је велики Наполеон донео познати кодекс, тако ће и рад Владе г. Петра Живковића остати вечити. Министар г. Петар Живковић јесте живи ковач нашег уједињења и наше велике Југославије. Исто тако највећу благодарност дугујемо нашем узвишеном владару, који је учинио један гест, који заслужује највећу пажњу. Кратким једним писмом извештен је г. Претседник Министарског савета, да је Њ. В. Краљ у жељи да Краљевски Дом допринесе смањењу државних расхода, благоизволео наредити да се расходи по цивилној листи Њ. Вел. Краља исплаћују са 4 милиона динара мање. Овај колико државнички мудар, толико и етички узвишен гест Краљев нема и не може да има неки велики материјални значај, јер су расходи за Краљевски Дом у сразмери према осталим државним расходима и онако управо незнатно мали, али зато има управо огроман начелни, морални значај. (Аплауз).

Право је, господо посланици, да и директори предузећа, банака и картела, који имају по 100.000 дин. месечне плате, такође даду од своје плате. (Аплауз). Ако су они прави Југословени, треба да смањују радоволно своје плате, а ако нису, ако су странци, нека иду напоље. (Аплауз).

За време светскога рата браћа Срби допринели су велике жртве јер је милион Срба пало у рату и нема примера у светској историји, да је један народ дао толике жртве за своју отаџбину као Србима, који је сваки од њих бранио свету српску југословенску земљу и даровао на олтар отаџбине свој живот. И сад ако је привредна и економска криза потребно је да наш буржуа и капиталисте нешто жртвују на олтар наше домовине (Бураи аплауз), и да не буду само национални на језику него и срцем.

Сад ћу да пређем на универзитет. Као професору моја је дужност да браним просвету, пошто су неки говорници као г. Риста Ђокић приказали их хумористично, тако да смо се сви смејали и хвала Богу да дође мало хумора у нашу Скупштину. Али ја г. Ђокићу морам да кажем да он не зна шта је универзитет (Смех). Он мисли да се тамо школују: судије, професори, лекари и други, међутим значај универзитета је сасвим други. Универзитет је зато да се ту проведе методичан знанствени рад. То је наставна установа и за нашу државу потребно је да имамо још један универзитет. Ја, господо говорим како ми је на срцу. Ми смо последња држава у просветном погледу, јер сте сви несумњиво читали да у просветном погледу долазимо на задње место. И нисмо гори само од Албаније која нема универзитете, и сад ако се у Љубљани укида универзитет то је погрешка, јер то није племенски универзитет као што у Загребу универзитет није хрватски, и као што Универзитет београдски није српски, него су сви универзитети Југословенски. И господа, која наступају против Љубљанског универзитета, они наступају против нашег Краља, јер је Краљ протектор Љубљанског универзитета. Ко наступа против Љубљанског универзитета непријатељ је нашега савезника Француске, јер је Љубљански универзитет најстарији у нашој држави. Он је француска институција, јер га је Наполеон I основао у години 1810, и јер је велики песник Водник казао: Илирија Наполеон рече, Илирија устани. И господо, кој дира у Љубљански универзитет он дира у зеницу нашега ока. Љубљански универзитет је симбол наше слободе и уједињења, и ја господо народни посланици, молим, да сви, кад ово питање дође на дневни ред, да тражимо, да сви универзитети остану неокупљени, јер сви универзитети су потребни како онај у Београду, тако факултет у Скопљу, и Суботици, а кад буде време нека се образује и у Сарајеву.

Друго је питање да ли је потребно да Београдски универзитет има 790 намештеника. Ако је потребно да Загребачки универзитет има 780 намештеника а Љубљански само 209, то је друго питање. Исто тако друго је питање и то, је ли потребно да на Љубљанском теолошком факултету имате 5 професора само за догматику. Љубљански универзитет треба, да остане потпуно неокупљен.

Ја сам велики противник § 28 предлога Финансијског закона са изменама и допунама, који каже да се имају смањити за 20% материјални и лични расходи Љубљанског и Загребачког универзитета.

Међутим, према овој прорачуну на Београдском универзитету нема мање намештеника, него још 82 више. Овај буџет треба студирати. Он је тако састављен да је све лепо у цифрама, али кад га човек дубље простудира, онда види да о Љубљанском универзитету није вођено довољно рачуна. Ако се лични и материјални расходи Љубљанског универзитета смање за 20%, према прорачуну, онда се може рећи да се укидају на том универзитету јуридикски, теолошки и медицински факултет. То је потпуно тачно. Ако то није истина, нека ме Г. Министар просвете демантује. Материјални расходи Београдског универзитета износе 9,127.200.— динара. Ја сам читаву ноћ то студирао. Материјални расходи Загребачког универзитета износе 7,752.398.— динара, а Љубљанског универзитета само 1,613.000.— динара. Шта је то, господо? Ја кажем да Љубљански универзитет није само словеначки. Тамо има и Срба. Ако смо Југословени, ја мислим да би било сасвим правилно и праведно да и ми Словенци као професори можемо доћи на Београдски универзитет. Ми волимо Србе. Нека дођу Срби за професоре Љубљанског универзитета, а Словенци нека дођу у Загреб и у Београд. Потребно је да се сви мало измењамо. И у Београду и у Загребу постоји једна клика која доводи људе на универзитете. Ја сам противан томе, јер треба за професоре универзитета да долазе они који су најспособнији. То би било и правично и оправдано. Исто тако је неправедно да у Министарство спољних послова долазе само синови београдских породица, а не и Словенци и Хрвати. То је свеједно: Словенац, Хрват или Србин, само ако је способан. На та места треба да долазе најспособнији људи, без обзира на то да ли је он Србин, Хрват или Словенац, јер та места нису никаква синекура бивших србијанских напредњака.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Треба да завршите говор, г. посланиче.

Алојзиј Павлич наставља: Ја се покоравам г. Претседнику и завршићу свој говор. По железничарском и радничком питању, о просвети и грађанским школама ја могу многе ствари цифрама утврдити, али ћу о томе говорити у специјалној дебати. Говорићу тада и о трошарини. Ја сам за то да се трошарина на вино укине, а на ракију нека остане. (Смех).

Ја ћу ставити један упит на Г. Министра финансија, који је отсутан, поводом једне ствари која се десила у Љубљани. Тамо је један кријумчар био осуђен на пола милиона динара новчане казне 27 септембра 1930 године. Кад ја дођем код Г. Министра финансија, у Министарство финансија, код начелника Одељења за порезе, питам где је акт, а он ми каже, нестало га је. Ја као народни посланик питам како то да може да нестане акт. Ишао сам претседнику Владе и он је наредно врховном инспектору г. Дуњићу да извиди ствар, и сада ја чекам да видим како ће се ова ствар свршити, какав ћу одговор добити.

Ја сам, господо, за то, да се казне сви они винарски трговци, који израђују и продају покварено вино у својим творницама. Ја сам за то да се укине трошарина на вино, да ми трошимо наше природно смедеревско вино, а да се винарски трговци, као што су Вајферт, Теслић и други, који трују наш народ алкохолом, да се они казне.

Живела трезвена Југославија, живела етнички препорођена наша омладина, која с нашим Краљевском владом и с нашим Министром Претседником спасава нашу државу од свих оних одметника, који су у иностранству, као што су Павелић, Перчец, Прибићевић, који је зао дух наше државе.

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има г. Иван Урек.

Иван Урек: Господо народни посланици, пошто ме је мој друг и уважени пријатељ г. Павлич именован у своме говору, да сам казао ту у овој Скупштини, да су неки свештеници у Дравској бановини изостали од избора, јер су противници Југославије и сепаратисте, ја, господо, морам да изјавим да ја то нисам рекао ни овде нити нигде другде. Ја се позивам на све оне народне посланике, који су били присутни за време мога говора, а позивам се и на стенографски записник, па ће се видети да ја то нисам изнео. Ја не замерам г. Павличу, што је он то рекао, јер он онда кад сам ја говорио није био ту. Ја знам да он и није читао стенографски записник. Где је он добио ове податке, ја не знам, ја мислим да је сањао (смех). Зато му ја то опраштам. Међутим, ја сам му врло захвалан у исто време, јер је он, кад је бранио Г. Министра Сркића од мога напада, њега и хвалио, па одмах иза тога и признао, да га не брани из своје сопствене иницијативе, него због тога, јер му је то наручио Г. Министар Сркић. (Пљескање.)

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има г. Милан Живановић.

Милан Живановић: Господо народни посланици, Пажљиво сам прочитао предлог буџета за 1932-33 годину и видим да је његов износ од 11.400.000.000 динара. Овај буџет, господо, није мали, специјално за нас као земљорадничку земљу и за данашње време. Он је мањи од прошлогodiшњег за 2.750.000.000.— динара, од које је суме Финансијски одбор још смањио 120.000.000.— динара. А Њ. В. Краљ изволео је наредити да се из буџета и његова цивилна листа смањи за 4.000.000.— динара. Дакле, трудио се и Г. Министар финансија, трудила се и Краљевска влада те се колико је било могуће у свима ресорима спровела штедња.

Ја се бојим да Г. Министар финансија неће моћи прикупити предвиђене приходе у овоме буџету, а то зато, што је огромна разлика између прошле и ове године.

Буџетом је предвиђен приход: од непосредне порезе динара 1.322.000.000.—, посебне порезе 303 милиона динара и дуговање динара 50.000.000.—. Ни земљорадник, па ни трговац и занатлија, неће моћи да плате порезу ако ово стање остане овакво какво је данас. Сељак све своје производе продаде у бесцење, а ова година Бог зна шта му носи! Код трговца и занатлија стање је такође рђаво. Узмите за пример београдске трговце који раде 40 година у чаршији и претстављали су прве куће, данас траже равнање, јер су дошли у немогућности да одговоре својим обвезама. Шта пак да кажем за трговце у унутрашњости који живе поглавито од сељака јер му је он једини потрошач. Услед пада цене пољопривредним производима куповна моћ нашег народа сведена је на најмању меру, те се тако цео живот укучио. Не чује се више песма нашег вредног ковача, нити се чује наковањ, сељак ништа не поручује и не прави! Сви су занати стали и не раде.

Трговац се као и занатлија преоптерећује порезом. Примера ради прочитаћу вам један акт трговачког удружења из Паталинаца, како се оптерећују порески обвезници, који неће моћи да плате ту порезу. Ја мислим, да је ово за ситничаре у једној малој варошници много и превисше. Уместо да им се пореза смањује због слабог посла, они се оптерећују, и тако ће пореске власти просто изгнати ове трговце и занатлије, да одјаве своје радње — и онда да се питамо ко губи?

Буџет предвиђа приход од трошарине. Овде је разуме се и трошарина на вино и ракију укупно динара 890 милиона, — и овај приход подбаћиће. Што се тиче трошарине на вино и ракију, ја сам за њено потпуно укидање. Неће се баш отворити велика празнина у буџету ако се она укине а може да се са друге стране попуни, јер има начина. На пример: да се сви казани за пециво ракије оптерете таксом — порезом — јер ови казани раде на ушур, па имућнији имају и по два, често пута сопственик прикупи ушур по 4—5 хиљада кгр. ракије, а то је већ посао, нека радња, која треба да плати порезу.

Начин на који се наплаћује ова трошарина веома је незгодан. Не верујем да држава овде може да има неке користи, већ сем што плаћа трошаринско особље, а када се узме да се овом особљу доцније мора и пензија давати, онда сигурна штета, а није се ништа учинило. Ми имамо око 7.600 трошаринских службеника. Господо, ми ћемо нашег вредног и поштеног сељака за љубав 70—80 милиона динара прихода од трошарине направити кријумчарем-лоповом. А ово чини за то, да би свој производ знојем и великим трудом стечен продао, по скупој цени. Сви ми овде говоримо: да се сељаку помогне, јер су му производи јефтини, па не може да живи, ако бар штогод не уновчи. Сељак упро очи у Скупштини и тражи да га некако спасемо. Како да му помогнемо? Краљевска влада и Г. Министар финансија знају, да је ово најосетљивије питање нашег сељака са ове стране Саве и Дунава. Он никада није имао ту трошарину, нити је може подносити. Пристаје да га опорезујете на све друго, само да му је ракија и вино слободно од трошарине. Влада и ова Скупштина прославиће се у народу ако ово укине. Ова трошарина доноси по моме мишљењу велике користи акционарима фабрике шпиритуса и пивара, те они и ако су већ богати, праве милионе. Сељак не може да прода своју ракију, јер је шпиритус много јефтинији, а народ се трује и пије оно што је јефтиније. Пивари плаћају трошарину, али је наплаћују од потрошача који пије. Чашу пива шили сте за три динара, када је јечам плаћан 300 динара 100 кгр. Данас је јечам 130.— па опет плаћате чашу пива по три динара. Да пустимо, господо, царину на страном пиву, па да видите купце за наше вино и ракију. Веће би користи држава и народ видели када би ми све вино продали, него што има користи од трошарине на пиво. Чехословаци би, верујем, половину нашег вина купили, кад би продали своје пиво. Није истина, да потрошач плаћа трошарину на ракију, он је плаћа али зато у пола цене купује од произвођача. Верујем, да ће Краљевска влада учинити све у интересу сељака и омогућити му да 50% ублажи кризу укидањем трошарине.

Приход је предвиђен од царине и споредне царинске таксе динара 1 милијарда сто милиона и овде ће много да подбаћи, јер се све мање и мање увози

и извози. Нека се види колико је декларација на царинарници оцаринијено за ова два месеца ове године, па упоредите је са прошлом годином у ове месеце, па ћете видети разлику и то осетну за 50% и више. Штедња је проведена, али се може још уште дети и олакшати буџет. Узмите само шта држава изда годишње на огрев својих надлештва у држави, а колико би се уштедело када би своја дрва горела из сопствених шума. Држава продаје трговцима дрво по Дин. 20 м³, ако се не варам, а ови секу, дотерују и то исто дрво продају држави за њене потребе по 160.— м³ на некад и више. Затим треба додатке на скупоћу чиновницима и пензионерима по новом закону сматрати: за 40% вишим па онда смањивати по групама поступно тако, да најмањој смање 5%. Ово зато, господо, што више нема скупоће, све су потребе за које је овај додатак даван, 70% јефтиније. Овде се мора учинити нека разлика за чиновнике: у престоници, Загребу, Љубљани и бановинским седиштима; писам за редукцију чиновништва, (сем онога ко нема квалификације,) — нека остану на својим положајима. Само им смањити додатке. У народу преовлађује мишљење, да данас најбоље живи чиновник, јер је добро плаћен и осигуран, нема да брине, дође први у месецу, њему је сигурно. Сада, када треба олакшати буџет и помоћи државу, нека се и то наше чиновништво за ову нашу заједничку кућу жртвује и помогне.

Ми, господо, пролеће не треба да дочекамо овако и ишчекујемо некога. Ми треба да оживимо некако наше грађане, да у нашој земљи створимо потрошача; а да створимо потрошача потребно је да имамо новаца. Дакле треба створити новац и бацити се на јавне радове: оправке путева, израду нових железница, зидање зграда и т.д. Само ћемо на тај начин унети живот у народ и државу. Потребно је, господо, да видамо болнице среске, сваки срез треба да има своју болницу. Ово је насушна потреба нашег народа, потребнија је од свега, јер наш народ пропада и умире само зато што су нам болнице удаљене. Бановинске су болнице у окружним местима често удаљене од села по 50—60 километара, и када се болесник у тако удаљеном селу разболи, дође до среског лекара за помоћ, и ако је нека компликованија ствар, лекар га упућује у Бановинску болницу, док болесник вољујским колима цео дан путује и када тамо стигне, фамилија га често пута враћа у сандуку кући, јер је одоцнио! Ове среске болнице треба да имају и по једног хирурга лекара за мање операције. Са мало новаца можемо врло брзо и лако доћи до среских болница. Сваки срез има свој срески расадник и у њему лепе зграде за чиновнике и канцеларије. Ово би требало претворити у болнице. Срески расадници данас народу не дају оно, што су некада давали. То данас нису угледна добра, — некада су била. Негде можда још и дају. Економи су потребни народу да држе предавања и курсеве и то да иду из села у село. У сваком селу годишње да дају омладини курсеве и предавање из пољопривреде по месец дана. То да буду путујући учитељи.

И тамо у селу стварати угледна добра на имању сељака. Овакви би економи много више користили народу. Не требају нам канцеларски економи. Као што рекох, болнице су потребније среским местима од свега и о овоме би требао неко од г. лекара да говори пре него ја као трговац. Код мене у Шума-

дији још врачаре и бајалице лече народ а то је само зато, што нема болница.

Државни приходи у опште предвиђени овим буџетом подбациће и ако је разлика скоро за једну милијарду од прошле године. Ово је моје мишљење и; дај Боже, да се преварим.

Узмите господо приход Државне фабрике шећера, који је буџетом предвиђен за ову годину у 5,874.800 док су расходи 43,955.200.— дин. Држим, да би овде на сваки начин требало смањити расходе у овом предузећу. Многи се грабе, да у ово предузеће уђу као чланови Управног одбора, а то је зато, што су им награде позамашне, иначе не разумем зашто би се грабили. Ово државно индустријско предузеће треба продати, јер је бирократско и веће би користи имала држава, јер би само на обртну порезу према приходу наплатила 5,000.000 дин., а толико и остале порезе и приресе. Дакле овде се губи.

На државним набавкама много би се могло уштедети, када се неби одређивале оне силне комисије за пријем и куповину, чије су дијурне позамашне! Треба упростити ове формалности и администрацију од које патимо. Држава има путем надметања све своје потребе да купи, и да постави услове, па онда када се испоручује образовати комисију за пријем у месту и ако роба не одговара условима одбаци је, а не да се шаље комисија од три члана у местима где је роба купљена, седи се тамо неколико дана док се испоручи и троши, те се тако праве непотребни трошкови.

Не знам, господо, зашто Министарство војно искључиво од Савеза земљорадничких задруга купује пшеницу за исхрану војске; зашто само од Савеза, од тог трговачког повлашћеног друштва, које је ослобођено свих државних дажбина, и то да плаћа пшеницу увек по 2.000.— динара по вагону скупље, па некад и више? Зашто плаћати пшеницу више но што је цена одређена од стране Министарства трговине и индустрије? Господо, трговац-извозник је подвлашћен, од њега се бежи и ништа не купује, и ако он ту пшеницу од произвођача купује. Зашто плаћати Савезу земљорадничких задруга за посредништво 2.000.— динара по вагону а извознику не дати 500.— динара! Ја ову рачуницу не знам, сем ако се гледа да утерује нека зарада у касе овог „повлашћеног“ Савеза, под видом да се сељак произвођач помогне! У овај Савез земљорадничких задруга нашли су ухљебије многи, који су напустили државну службу, јер им та повлашћена трговина добро напредује и добро се наплаћују платама. Овај Савез је велетрговина, коју држава фаворизира у доброј намери, да задругама и задругарству помогне, али то није тако. Ја мислим, да је ово добро смишљено друштво, које тргује и зарађује са лепо „сроченим“ именом. У овај Савез треба мало меродавни да завире и да се заинтересују, нека се прегледа рад, књиге и магацини од стручњака, па ћете видети шта се све тамо ради. Сељаку се неуредно исплаћује пшеница од стране житарских задруга а ово обрачунавање и наплата иде све преко Савеза земљорадничких задруга.

Меродавне молим, да се у будуће и од извозника купује пшеница за исхрану наше војске и не плаћати веће цене, но што су предвиђене и прописане, те да се и ту уштеди неколико десетина милиона.

Господо, после државног буџета, чим будемо завршили дебату и послали Сенату на даљи рад, одмах да тражимо од Владе и молимо да се прво донесе један савремени Закон о општинама. Овај је закон потребан како би после месец дана извршили нове изборе за општинске часнике. Овај предлог треба да се огласи за хитан. Сви ви знате како данас стојимо са општинским управама, да су оне омрзнуте од народа, јер су дуго остале на тим положајима, па су се већ и убјавиле, те их народ не може да трпи. Има и таквих који су морално и материјално пропали, па се још на положајима држе. Треба да знате, да су политичке партије често друштвени талог на тим положајима доводиле не бирајући људе ни средстава само да се победи. Сада таква места и општине пате од тих људи, али никако да их се курталишу!

Да се дотакнем мало и порезе на земљарину. Господо, ова је пореза за ово време и прилике у којима се налази наш земљорадник висока, јер су му производи за 60% па и више јефтинији. Данас је принос од земљишта минималан, те једва плаћа и ону радну снагу за њену обраду, те би још за ову годину требало смањити порез на земљарину бар за 40% од прошлога. Код мене, у моме срезу, врло је рђаво класирана земља; жалио се народ па му ништа није помогло. Несавесни људи вршили су ово класирање. У I класу уврстили су њиве плавне, долином реке, од којих сељак, ако је мало кишна година, врло мало користи види.

О раздужењу сељака многи су говорници говорили, како је ко разумео, али ово је веома крушно и компликовано питање. Оно се не може онако преко колена и напречац решити. Овде сада говорити о сељаку повериоцу и сељаку дужнику. Ви знате, господо, да сељак дугује малим заводима по унутрашњости. Ти су заводи акционарска друштва која примају и улоге на штедњу; тамо су улагачи све сами сељаци и ако има неког трговца или занатлије, али то је ретко. Па како ви сада мислите, када тражите то раздужење, ко ће да финансира и одакле? Заводи у унутрашњости већином су са капиталом од 1.000.000.— динара, а имају улоге од 5 до 25.000.000. Има штедиша улагача, који је спремио мираз својој деци, па када му устреба, он ће то подићи. Једни из те уштеђевине школују своју децу, други су оставили да им се пађе у случају болести или смрти ит.д. Како сада да лишимо својине људи, који су надничили па уштедили?

Ако би се могло, то би једино могла Аграрна Банка да раздужи, да она буде нека врста ликвидационог завода за земљорадничке дугове и то да искупи све земљорадничке менице од 5.000.— динара па на више, па ма били они и хипотекарни дугови код завода, јер су они најтежи сељаку. За овај искуп требала би Аграрна банка да даде своју обавезу повериоцу да за 5 или колико било година овај дуг исплати уз камату бар 5% и то да сваких 6 месеци даје отплате, како би се постепено и улагачима исплаћивао улог. Само, господо, ово би било решење ако би некако могло да се уради, иначе ја не видим други начин раздужења. Ово је само преношење дугова а не раздужење.

Сељака од малих завода, господо, не можете да одбијете, јер му они чине ситне услуге; често пута сељак се задужи за 5—600.— динара, па је боље да се задужи у банци него код зеленаша. Можемо

да донесемо закон по коме камата не сме бити већа од 12% са свима провизијама, а ко би се ухватио да скупље наплаћује, њему треба одузети концесију. Да има сељак две кредитне задруге у селу, радије ће се задужити у банци, јер је он на то просто навикао. Банке нису толико опасне, али су опасне банкарске радње које се у последње време отварају. Код мене, господо, у моме месту добио је одобрење од Трговачке коморе у Београду један пилићарски трговац да може обављати банкарску радњу. Овај протоколише ту радњу код првостепеног Крагујевачког суда и отпочне посао, остави његове пилиће и ћурке те почне давати народу новац на менице. Народ као народ одлазио тамо, узимао и плаћао камату по 50—60% и тако улао у канџе тога зеленаша. Тужен је Министру трговине и индустрије, Министру финансија па ништа од тога. Он је данас постао велики газда и вишеструки милионар па обавља и данас још ову банкарско-зеленашку радњу. Шта ће, господо, банкарска радња у једној варошици од 2.000 становника? Кад тамо има два завода, и какав банкарски посао у селу једном може да се обавља. Ово је знала и Трговачка комора и Првостепени суд који су одобрили ову радњу, да само може да зеленаши, јер нема никакве контроле, није друштво за јавно полагање рачуна нити акционарско, да се ко интересује и контролише рад. Овакве радње одмах треба заборити и забранити. У местима где нема Берзе, ја не знам шта ће банкарске радње, треба им забранити да дају новац на менице, забранити им есконт ако се мисли добро сељаку.

Господо, исто тако, како су дужни сељаци дужни су и трговци и занатлије, како мислимо са овом класом људи; како ћемо њима да олакшамо терете? Ја мислим, да Аграрна банка за сељачке дугове смањи каматну стопу на 6% тако исто Занатска банка као и Народна банка. Уз ово, да Народна банка измени члан у својим Правилима, те да стварно помогне трговцу, индустријалцу и извознику, у овоме да учини измену; да дужник даје једну петину отплате сваких три месеца до исплате дуга, јер начин који се данас практикује није добар и није користан. Ја када дугујем Народној банци 200.000.— динара, морам на дан мога плаћања да исплатим меницу сву, па онда поднесем нову на есконт, да ми се одобри и исплати. Ово је господо, незгодан начин, када се зна, да је тромесечни рок кратак и да морам увек да чувам по нешто новаца у каси, онда какве стварне користи може трговац да има од тог кредита? Још ако је извозник, па продао жито и свиње које је за тај новац купио, а не добије га на време, онда трчи од завода до завода, плаћа скупу камату, само да би регулисао плаћање код Народне банке у року и сачува кредит од кога слабе вајде види, јер тај кредит није искористио. Ово би и за Народну банку било боље, и дужници би лако давали отплате и више би се користили у овом добу кризе.

О житном режиму да кажем коју. Ја мислим да овај потпуно треба укинути до прве жетве. Монопол за унутрашњу продају одмах треба смањити за 50%, јер су већина млинова већи а неки и мањи обуставили посао, а то је велика штета за државу, јер се повећао и број незапослених раденика у најгоре доба године. Млинови немају рачуна да раде, јер се са 70% смањила потрошња брашна. Ово долази отуда, што мали ушурни млинови међу просту

мељаву брашна и продају је слободно и то много јефтиније, јер ко би могао те силне млинове контролирати и колико би то број контролора требало за овакав посао.

Краљевској влади верујем као и господину Министру финансија, да ће они бити добри домаћини наше заједничке куће, за то ћу гласати у начелу за овај државни буџет. (Бурно одобравање и аплауз)

Председник Др. Кошта Кумануди: Реч има г. посланик Тодоровић.

Војислав Тодоровић: Господо посланици, тек сада у овој великој светској кризи и сакупљени на овом месту као претставници народа можемо видети колико је велики и значајан у историји нашега народа акт од 6 јануара, колико је снажна, велика и чврста воља Његовог Величанства Краља и Краљевске владе да у овим тешким временима сачувају не само апсолутно политичко јединство, већ и своју земљу да извуку из ове велике економске кризе са што мањим озледама.

Захваљујући томе што је наша земља у главном земљорадничка а наша валута у поређењу са валутама других земаља стабилна, наш народ ће ову економску кризу много боље издржати и преживети него ма која друга земља. Један од првих услова за решење кризе јесте штедња, велика и крајња штедња и идући за великим примером самога Његовог Величанства Краља, који је својом вољом смањно себи своје доходе са четири милиона динара, и Краљевска влада и Народно претставништво учиниће, ја сам уверен, крајње уштеде у овом буџету, о коме сада начелно дебатујемо. Али за решење кризе у нашој земљи није важно само смањење буџетских расхода, већ је по моме мишљењу много важније смањење намета, који и ако смањени, имају да буду још увек неподношљив терет за нашега сељака, чија је куповна моћ услед општих прилика сведена на минимум.

И поред тога што је у овоме предлогу буџета учињено смањење од 2 милијарде динара, ипак је буџет веома велики и ми се морамо старати да постигнемо и даље уштеде, пошто буџет овакав какав је не одговара данашњој привредној моћи сељака и земљорадника, који су језгро нашега народа и чије нам благостање прво мора лежати на срцу.

Ја сам претставник среза у чисто земљорадничком крају и зато прво морам да видим и да се осврнем на живот нашега сељака, који данас преживљује без икакве своје кривице, тешке дане, а ко ће му пре помоћи него сама држава. А ми сви добро знамо, да је нама свима добро ако је нашем сељаку добро.

Краљевска влада је показала велико старање да се нашем сељаку помогне и у предлогу буџета смањила земљарину за 20%. То је похвално, али није довољно. Земљарина је главни намет за нашега сељака и према њеној величини наш сељак управља свој живот и свој рад. Та земљарина не сме никада бити толико велика да је он не може платити из вишка свога прихода пошто покрије све трошкове производње и трошкове свога издржавања. Али, упоређујући пад цена продуката са смањењем земљарине, види се да су цене пале преко 60%, а земљарина смањена са 20%. Овај буџет сличан је оном из 1926-27 године. Међутим у тој години метарска цента пшенице плаћана је 300, кукуруза 200, а пар волова 10.000.— динара. Килограм дебелих свиња продаван је за 12 динара, итд. Данас се за

пшеницу добија 165, за кукуруз 70—80 дин. Пар добрих волова стаје 4—5000, а килограм дебелих свиња 4—5 динара. Дакле као база смањења земљарине имала је да послужити данашња разлика у ценама производа, тим пре што се у току идуће буџетске године може очекивати и даљи пад цена. А нарочито ако се, не дај Боже, укине житни режим. Шта ће радити наш сељак ако за пшеницу не буде могао добити више од 70—80 динара? Одакле ће онда да плаћа порез и друге дажбине? А сме ли се од сељака тражити да своју главницу даје за порез. Можемо ли ми желети и ићи на то да нашем сељаку упропастимо целу његову имовину да би одговорно својим обавезама? Порезе су дакле према данашњој економској моћи сељака огромне и неће их бити могуће наплатити без упропаштења главнице којом располажу наши земљорадници. А то не сме бити, јер би то створило још већу беду на и револт у нашем народу.

Има још једна невоља која је задесила нашега сељака. Заостали порези имају данас да се плаћају из ниских цена, тако да има много случајева где наши сељаци морају да продају у бесцење своје производе па и земљу да би само могли платити заостале порезе. А из чега ће да плати тек нова задужења. Зато ја молим Краљевску владу да накнадно унесе у Фин. закон одредбу по којој ће се заостали порези, тамо где је могуће наплатити их, наплаћују у року од 10—15 година, а не како је предвиђено у року од 5 година. А у случајевима где се мора сељаку продати имање да би се пореза могла наплатити, да се у таквим случајевима дужна пореза потпуно отпише и да се уопште не наплаћује.

Влада је, као што видимо, имала све то у виду када је учинила потребне олакшице у плаћању и извршила смањења у пореској стопи, али све је то још мало па да се може сељак извући из тешке ситуације у којој се данас налази.

Поред свих тих великих дажбина, 80% наших земљорадника је задужено. Сељак се морао задужити да одговори својим обавезама и да може живети, јер није могао продати своје продукте, или и ако их је продао, продавао је по врло ниској цени. То задужење износи 2—5000 динара по јутру, то значи има само камате од 15% до 20% да плати 4—600 динара, поред тога има да плати порез око 200 динара, значи 6—800 динара. Значи да његова земља има да донесе 12 метарских центи пшенице по јутру, па да може платити порез, камату и инвестицију. А од чега ће живети? А када се реално рачуна да наш сељак има просечно 5—7 како у којем крају метарских центи по јутру, шта ће онда да ради? Дунавска бановина је најбогатија, али у њој 50% земљорадника већ нису господари своје земље услед тога што су били приморани да се задужују.

Сазнао сам да постоји већ више предлога о раздужењу сељака и да те предлоге Влада проучава. Не треба сумњати да ће Влада усвојити најбољи предлог, али с тиме треба хитати, јер ће брза помоћ бити двострука.

Постоји још једна опасност. Говори се да ће Влада укинути житни режим. По моме мишљењу то се не би требало учинити. Житни закон је велика заштита нашега сељака и из овогодишњег искуства примена тога закона се може исправити и изменити, тако да сељак збиља види користи које закон предвиђа и које су потпуно могуће добром применом.

Сељаку се за жито може издати 40—50% у боновима, али тим боновима има да се да пуна вредност у промету, т.ј. да се њима може плаћати државни порез и дуг Аграрној банци, да се не би десило да банка не примајући бонове, одказује зајмове.

Четири су дакле ствари које ја сматрам у данашње време као најхитније и неопходно потребне: 1) обуставу егзекуције да се не би имања нашег сељака продавала у бесцење, у том случају ни поверилац ни дужник немају никакве фајде и тиме стварати непотребан пролетаријат. 2) Смањење земљарине за 50%; 3) одржавање житнога режима, под условом да бонлови имају прометну моћ и моћ плаћања код Аграрне банке и државног пореза; 4) Закон о раздужењу сељака.

Треба знати праве потребе нашега сељака и ући у његов интиман живот, па видети од коликих би користи биле ове 4 ствари. Ја сам уверен да ће Влада настојати да сељаку што пре помогне, па ћу зато и гласати за буџет у начелу.

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Др. Стјепан Бачић.

Др. Стјепан Бачић: Господо, у генералној дебати не би узео реч кад не бих имао шта да кажем, јер држим да је завлачење дебате непотребно, и господо једно исто расправљају и о њему говоре. Дебата буџета државног је једна политичка дебата, јер као што је државни буџет огледало целокупне државне политике тако је и оцена њега политичко питање и стога гледишта треба посматрати овај проваљачу. Морамо код тога имати у виду да је гласање о буџету с једне стране гласање о државним потребама а са друге стране гласање поверења Влади. Кад се овако исправно постави питање, онда је лако дати одговор на питање, дали да гласамо за буџет или да не гласамо. Пре но што се одговори на то питање морамо констатирати извесне чињенице и логиком тих чињеница одредити се за једно или друго. Прва чињеница од тих јесте, да је буџет, како сам рекао, државна потреба. Друга, да је гласање о буџету гласање о поверењу људима који тај буџет проваљају у живот, дакле Краљевској влади. Треће чињеница је та, да у овом високом дому постоји само једна странка, само један клуб и да та странка има надам се један политички програм. Према томе, држим да у погледу буџета и гласања о њему као државној потреби не може бити двојбе и не може никога бити од нас који би критикујући буџет могао да помисли да неко од нас изјављујући се против буџета изјашњава се против државе.

Јер, против државе као целине и против државних потреба нико паметан не може имати ништа и ја мислим да није оправдано да се против буџета као целине може гласати. То је могло бити у Парламентима који су имали више странака и где је терет државне администрације и терет подуширања Владе лежао само на владиној већини. Опозиција, под таквим приликама, а уз цркос гласања против буџета није снашла никакву одговорност. Тога не може бити под приликама под којима постоји само један политички клуб и једна странка, која снаша сву одговорност за свој рад. — Друго је питање поверења. Слушајући поједине посланике у начелној дебати ми смо видели да су пали многи приговори из којих би се могло закључити да поједини говорници немају поверења у Краљевску владу. Ја, господо, мислим да би проблем требало поставити другојачије.

Баш зато што ми имамо пуно поверење у Краљевску владу, баш зато ми износимо своје приговоре, јер онога тренутка кад не би имали поверење у исправност и вођење политике Краљевске владе не би било резона ни логичне потребе да приговарамо. Ако би било друго т.ј. ако не би имали поверења онда ту не би било места ни да се обраћамо на онога за кога знамо да по тим нашим приговорима неће да поступи. Ми до сада нисмо имали прилике да сарађујемо са Краљевском владом. Данашњи Парламенат и уведен је из тога разлога да би смо могли са Владом да сарађујемо. Наша сарадња састоји се у отвореној речи у иницијативи, у извесним сугестијама на Владу, а не у егзекутиви. И кад ми извесне критике вршимо, ми их вршимо са том намером да сугерирамо Краљевској влади извесне иницијативе које она треба да прими и изврши. До данас, за ова три прошла месеца, ми нисмо имали времена да саопштиме све тежње, па нисмо ни сазнали да ли би те тежње и иницијативе биле примљене и усвојене. Наша је дужност да критикујемо и да сугерирамо извесна иницијатива, — и господо ми би имали моралног оправдања да изразимо наше неповерење само у томе случају ако би се Краљевска влада о то оглушила. У томе случају ми би имали да повучемо конвенције, и у томе случају дошло би до питања поверења или неповерења. Све докле питање поверења или неповерења било би преурањено. Све докле ми смо дужни и позвани да показујемо добру вољу и да сарађујемо са Владом на исправљању грехова који су заостали од прошлих режима. И ако је та добронамерна критика и за кога тешка, она је тешка за нас посланике из Хрватских крајева.

Јер ми смо баш они који смо позвани да југословенску политику у душама нашега народа приближимо, да је учинимо популарном. Јер морамо знати, без обзира на правац којим се наш део хрватскога народа одредило за ову политику, без обзира рекох на то, има велики део нашег сељаштва и интелигенције који стоје у ставу очекивања, у најмању руку, а има их и у ставу критицизма. Те људе придобити за ову политику неће бити лака ствар. Ти људи пазе на сваку нашу реч, њихове се очи управљају на нас и гледају шта ћемо говорити, хоћемо ли бити искрени и мушки иступити, и указати на тешкоће, на оно што чини у нашем народу незадовољство да се то одстрани или неће. Господо, стога гледишта ми смо позвани и морамо да кажемо: ми нисмо позвани зато да одстрањујемо непосредно те запреке сами, него непосредно, једном поштенном и правичном критиком и отвореним говором. Према томе, господо, има се проматрати став и говор извесних посланика из наших хрватских крајева. Ја држим да и они ставивши се на страну нашу, лојално приступивши на изборе нису се удаљили од тога програма само зато што су изнели извесне замерке, можда преоштре, али у ствари њихова критика је била нужан постулат нашег положаја у овом високом Дому. И с тога гледишта не сме им се замерити него уважити чињенице које су ту пресудне, а не да се осуђују људи који су их изнели. Ви ми, господо, нећете замерити да са своје стране изјавим да ћу ја, имајући поверење у ову Владу гласати за овај буџет, да и ја са своје стране изнесем нешто што ће и ако не за овај буџет, јер је сада доцкан да се при доношењу овога буџета могу примити замерке које ми данас овде износимо, него да

за будуће буџете узме у претрес и у расматрање оно што ћемо ми сваки појединац изнети. Кад се проматра буџет само за једну годину, не може се правилно ценити. Треба га расматрати у органској вези са целим низом пређашњих буџета и с тога гледишта установити шта му недостаје, затим у каквој се фази налази данас и како и у чему треба да га исправљамо. У томе правцу констатовао сам да је тај буџет донекле несигуран у своме извршењу, да је у неку руку болестан. Јер од ослобођења до данас ми смо стално имали извесну инфлацију буџета од године до године. Не базирајући се на економску снагу народа тај је буџет био систематски повишаван. Сва Министарства тражила су све веће и веће кредите личне и материјалне тако да је тај буџет прошле године отишао тако далеко. Рачунајући с тим фактичким стањем економским наше државе и народа, ми смо били у страху, да ли ћемо моћи саставити крај с крајем, да ли нећемо доћи до застоја у државним исплатама и да ли неће бити нових зајмова да се приведе крај с крајем. Установивши дакле, господо, да је и овај буџет у том погледу несигуран, јер се не зна да ли ће ова економска криза поћи другим правцима, да ли се неће погоршати, да ли неће и овај буџет, који значи један преокрет у државном прорачуну, да ли неће бити у том положају да се неће извршити и да ли ће моћи због тешких материјалних жртава да се његова равнотежа успостави. Буџет је као неки болесник и треба прво установити симптоме болести, па тек онда приступити лечењу.

Шта је од утицаја у томе прорачуну? Од утицаја је цела политика, у првом реду вањска политика. Ја морам са радошћу констатовати чињеницу: да у патраг неколико година наша држава провађа једну такву вањску политику која нас у међународном животу доводи у положај оних народа који стоје на гледишту пацифизма, мира, спољности и одржавања међународних обавеза. Том политиком постигла је наша држава велики углед у Лиги народа и преко своје фактичке моћи. И ми, водећи и даље ову политику, бићемо у стању да учинимо извесне уштеде у нашој вањској политици. Ви знате да је са нашим међународним поможајем у вези и наша унутарња одбрана и да од међународне политике зависи да ли ћемо и у тој нашој унутрашњој одбрани моћи да учинимо извесне уштеде или нећемо.

Господо, политика пацифизма доводи сасвим прилика до извесног разоружања и тако ћемо ми, исправним вођењем међународне политике, доћи до тога да ћемо моћи учинити извесне уштеде и у самом ресору Мин. спољних послова а преко њега и у ресору Мин. војске и морнарице — уштеде, које ће знатно растеретити наш буџет. Познато ми је, на пример, да данас у свима државама где је наша емиграција била некада јака, где је наше радништво некад у великом броју одлазило, да је сада та емиграција знатно опала али да су конзулати остали тамо онако исто бројни као што су и раније били. Међутим у другим крајевима где емиграција није обустављена, као што је на пример случај са Канадом, куда наше радништво сада доста више одлази него раније, конзулати су остали у истом броју у којима су и раније били. Ја мислим да би у оним првим државама требало известан број конзулата редуцирати па их отворити овамо где се сада показује већа потреба за њима. Ја мислим да би се и тим

начином постигла извесна уштеда у прорачуну Мин. спољних послова.

Уповорио бих, господо, још на нешто што је потребно да се репарира, а то се тиче постављања наших конзуларних чиновника. Познато ми је из годишњака овога Министарства да од свих чиновника, виших и нижих, има више од 70% Срба Шумадинаца, специјално Београђана, док код осталих чиновника има само нешто Словенаца и Хрвата, нешто из Далмације а нешто пречанских Срба. Најмање их има, мислим свега 2%, из бивше Краљевине Хрватске. Ја стављам на срце Краљевској влади да у току времена исправи овај однос јер се не може допустити да има грађана првога и другог реда. Ја држим да смо и ми исто тако државотворни и да и међу нама има способних људи да ступе у конзуларну службу, па молим Краљевску владу да о томе поведе рачуна.

У погледу унутрашње политике, господо, најважније је за решење нашег националног проблема исправно схватање народнога јединства. У томе погледу се греша, и слушајући говоре народних посланика, видео сам да ни у овоме Дому нема јединство у схватању тога јединства. Објективни услови јесу јединство расе, језика, државе итд. Има више таквих објективних услова. Али по социјалним знаностима, довољно је да кажем чињеницу да ти објективни услови још нису довољни за јединство национално, и у томе лежи најтежи проблем Југословена. Јер када би један национални осећај, једна нација зависила само од објективних услова, који би могли довести до јединства националног, онда бисмо и ми дошли до интегралног јединства. Али ми можемо констатовати да смо добили југословенску државу, а да нисмо имали Југословена; да су само појединци осетили се потпуно једноставним Југословенима, дачим велика маса није била зато припремна, и да код дефиниције народа мањка субјективни осећај. Јер једна нација није ништа јединство територије, није јединство расе и јединство државе, него осећај једне заједнице, осећај заједнице интереса садашњости и будућности. Тога заједничког осећаја није било, а не можемо рећи да он и данас постоји. До тога осећаја долази се извесним методама. 1918 год. кад је формирана наша нова држава, био је проблем Југословенства, један управни проблем. Радило се само о томе да се једнакоправно поступа са свима члановима наше нације. Али су ту прављене толике грешке, јер је постало од управног питања политичко питање. Јер многи наши људи, многи политичари, кад су се уверили да се никако то не може постићи услед страховите борбе за једнакоправност и правичност и једнаког третирања свију држављана, дошли су на идеју да се оградe против овакве једне државе, и тако је ово постао један политички проблем. Стога гледишта идемо и ми, па ми смо овде у овоме Дому зато, остајући једнако са свима, са браћом Словенцима и Србима, ми смо уверени да имамо извршити један велики задатак и да тај народ приведемо потпуној једнакости и равноправности — осећају југословенства, те да он зна да га ништа не дели од Срба и Словенаца. Али он међутим не осећа да се третира једнако. И због тога неједнаког третирања, ми морамо ограду која постоји да порушимо, ако хоћемо тај проблем једнакости и равноправности да решимо.

Било је господо који су казали да је све једно ко ужива државне бенефиције, јер ако смо јединстве-

на нација, то је исто да ли је то Србин, Хрват или Словенац. Ја прихваћам ту тезу, кад не би садржала у себи софизам. Ја ћу један пример рећи: Зар није софизам кад се за једним столом сервира ручак и стално се прво сервира једнима а онима на другом делу стола на послетку, тако да им остају само кости, и кад они приговоре кажу, да смо ми једно друштво, јер сви седимо код једног стола, зар то господо није софизам. Онда зашто по разним друштвеним установама, свуда по комисијама и у свима Министарствима онде где држава поред дужности даје и неке бенефиције, зашто не би ту били заступљени и Хрвати. И кад би тако било, зар се ви не би онда бунили и позивали на равноправност. Мораћете разумети ову нашу осетљивост, јер ми желимо оно за чим сви иду, да се једанпут оствари наше народно јединство, а можемо га остварити у Хрватском делу народа ако пазимо на своје поступке и на оно што може увредити његове осећаје и његову традицију. Јер ми Хрвати, ми смо тако настројени да не тражимо само равноправност у третирању материјалних питања него и у осећају. Није то празна фраза кад се казало да смо ми робовали Аустрији. (Чује се: Ко је то казао?) То је господо, нетачно, али је уједно нешто што пречи политику коју ми желимо провести, и с тога гледишта ми што вршимо критике, нека нам се не узима то за зло, јер оне полазе и иду из чистог срца и иду за истим циљем, и треба све то да се узме у озбиљан претрес и да на основу тога установимо објективну истину. Ја не кажем да су сви примери објективна истина, али код једног проблема као што је Хрватско питање. (Чује се: Не постоји Хрватско питање!) Оно постоји, и ми не можемо турити главу као кој у песак. То питање постоји и ми га имамо да решимо (Чује се: То је питање решено). А ми ћемо га решити само тако ако узмемо у озбиљно разматрање оно што смо рекли и изнашали, и ништа неће бити ако би било можда и необјективне истине, јер и народ може бити у заблуди; али треба о томе размислити. И кад се наш народ — хрватске масе, осведоче да ти приговори не стоје, онда ће они бити први који ће из своје душе извући тај жалац који је у њиховом осећању остављен. Да се до тога дође по требно је да се врши слободна критика у овоме Дому, и потребно је да се врши слободна критика и у јавности. Да се та критика врши, то захтева и дух времена и потреба је и државна. Пропагирање националног јединства слободом штампе. Ја не кажем, да ту слободу морамо преко ноћи завести. Она има и својих злих страна. Али узмимо то у претрес и да видимо докле можемо ићи. То питање слободе штампе оно је саврело и ми осећамо то свуда, па и у овоме Дому, а и народ осећа да је потребно да се о нашим чинима и Краљевске владе поведе дискусија, јер смо увенени да проводећи политику Владину не смемо се бојати ако имамо слободу штампе.

Има пута и начина да законодавством ограничимо и спречимо да та штампа не буде раснојасана и да не пише са намером раздраживања или да штети државне интересе. Зато има довољно средстава и та сретства треба осигурати. То је питање које се мора покренути са мртве тачке. Ја се чудим господо, да се тако узрујавате кад се то питање набаца.

Међутим даљим приговорима где треба извршити извесне реформе које ће то народно јединство у еволуцији пожури, јесте питање извесних поступака полиције. Ја са овога места, живећи у народу,

морам дати искрену захвалност оним властима, које су нашу жандармерију, специјално у Хрватској, довели до тога да више код народа нема жалби на њу. Али ако се тако могла дисциплинирати жандармерија и довести до тога да тако поступа, она која нема толико наобразбе и школа као полиција (Гласови: Има, има) зашто се не би могло полицију у том смислу дисциплинирати да не врши оно што врши данас у многим хрватским градовима, а нарочито у центру свега хрватства, а то је у Загребу (Одобравање и гласови: Тако јел) Загреб значи за нас, за хрватски део народа оно што значи Београд, а у своје време и Нови Сад, за браћу Србе. То је душа и срце свега нашег народа и све очи упрте су у њега и пред тим не можете затворити очи и казати да у том Загребу има слободе и сигурности живота и да ту полиција управо није свемоћна. (Настаје граја: Претседнички звони).

Ја нећу улазити даље у то, биће времена и прилике да ми овде који смо интересовани тим питањем у интересу наше заједничке политике, изнесемо документована факта, где ћете се ви згрозити и никако неће бити који би могао заговорити овакве поступке, који значе културну срамоту. Те методе заповишту овај процес сједињавања и нашег зближавања, који ми хоћемо да постигнемо. Ја ћу да додирнем још у кратко нека питања.

Питање правосуђа у првом реду; треба мислити на то да је у нашем народу без разлике његових делова, како у српском и словеначком тако и у хрватском делу осећај правде и правичности ванредно јак. Тај осећај је у свакој правној и културној држави једно културно добро, народни понос и такав један осећај треба гајити, а не разним мерама угушивати. Правосуђе мора бити бесплатно. Краљевска влада треба да мисли на то да по мало одтерети правосуђе. Оно треба да буде бесплатно. Истина увеле су се једним законом сведочење сиромаштва, али се другим полицијским мерама онемогућило да се тиме служе људи. Ја као практични адвокат могу рећи да је то у пракси готово онемогућено, јер ко жели да добије такву сведочење, мора доказати да је платио порез, да је извршио ово или оно и ту има толико много шикања, а често нема за то потребних тиканица и зато се не могу издати сведочење сиромаштва. Оваквим ситуацијама огорчава се народ који каже: Ви сте народни посланици на учините нешто у том погледу. За мене као интелегентног човека није проблем народно јединство, али не ради се о мени него о народу који заступа и који желим привести у ово коло. Оно што се приговара: Београд је крив, ја знам да то није истина, ја знам да постоји извесни протекционизам, али то отворено кажем, јер у ствари је тако, ва они који су заузели високе положаје у Министарствима раде по свом нахођењу и ту је заправо Министарство немоћан, да они повуку свога кума, свога рођака, свога пријатеља ит.д. Ја знам да ми не можемо пребацити Краљевској влади, да је то нешто природно, али то природно огорчава наше народне масе, и о томе треба повести рачуна. Ја као интелегентан човек, који то разуме, треба да кажем: — гледајте људи чим смо проговорили о том, да је Краљевска влада, односно да је Министарство удовољило и ако је Србин. То је један аргуменат, то је вешта реална политика.

Треба да се додирне и чиновничко питање.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Ваше је време протекло, господице посланиче!

Др. Бачић: Јоште један час. Ја држим лично да се у том правцу редукцијом чиновничких плата пошло погрешним путем. Ја држим да у неким надлештвима премало чиновника, али да је у многим надлештвима превише. Жели се снижавање плата најнижим чиновницима, који немају egzистенцини минимум због чега се долази дотле да то чиновништво мора пасти у корупцију, па би имали веће зло. Један од мојих предговорника је рекао: ми ћемо морати провести извесном анкетом ревизију целог чиновничког кадра, оно што је неваљало, оно што је лоше и протекцијом ушло да се елиминира и ту ћемо постићи веће уштеде него овако.

Ја бих имао да се осврнем на проблем самоуправа, а ово друго ћу изоставити. Проблем самоуправа је врло важан проблем и ванредно упливише на оптерећење државног буџета. Наш народ не пита коме плаћа, него колико плаћа и у том погледу, господо могу смело устврдити да овај прорачун и ако је добрим путем пошао неће постићи свога резултата, јер су ту уведени самоуправни прирези, порези и намети, који у количини сума далеко премашују оно оптерећење које је предвиђено прошлих година. Ја ћу вам навести и пример. У мојој општини, у једној сеоској општини 1924 године у доба просперитета прорачун је изнашао 300.000 динара, а данас изнаша 1,500.000 динара. Зашто? Јер је држава сукоцесивно преваливала своје терете на општине извесним законима (Чује се: Није тачно!). Тачно је. У погледу школства, управе ит.д. у погледу убирања порезе, то је питање које ћемо третирати. Коначно смо добили нове терете — бановински прирез. Бановине су као политичко питање решено, ја признајем, али оне онакве какве су немају резона зато, јер су само прелазне станице, један голем апарат, на који се троше големе своте; ништа друго него једне непотребне станице централних Министарстава. Док немамо Општинског закона, Закон о формирању аутономија бановина, — где ће се свршавати послови у задњој инстанцији нема смисла оптерећивање оваквим бановинама. Ја се надам да ће Краљевска влада, како је Његово Величанство Краљ у Престоној Беседи и како смо ми рекли у својој Адреси и како је речено у програму Владе, да ће се у скоро време извршити законом ограничење државне власти од бановинских. Сад је, господо, настао један хаос, да поставе једног учитеља и учитељицу, Бановина муку мучи, решава срески инспектор, решава општинско заступство, па бановински референт док се коначно сврши у централном Министарству. То је један апарат чиновника, то је бирократија потпуно непотребна и први акт, прва задаћа Краљевске владе морао би да одтерети буџет централних министарстава што ће извесне послове препустити самоуправама.

Имадо би и других проблема, али с обзиром на истекло време ја ћу да завршим.

Још нешто да споменем. У почетку мога говора назвао сам буџет извесним реконвалесцентом. Господо, ми сви треба да гледамо, да се враћамо нормалном времену, где ће се водити више рачуна о могућности оздрављења тога нашег реконвалесцента. Господо, гласати против буџета, значило би, одрубити главу реконвалесценту. Реконвалесценту, као болеснику, приступа се са исправном дијагнозом,

коју треба, пре свега, да поставимо, са љубављу, нежношћу. И на тај начин договорно, поверењем, са Краљевском владом, ми ћемо тога болесника, тај наш буџет, који преставља државни живот наше миле и драге домовине не само гласањем за њега, али и вршењем дужности исправне критике, оздравити. У то име, ја ћу гласати за буџет. (Пљескање).

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Крета Стрезовић.

Крета Стрезовић: Господо народни посланици, у дискусији, која је сада на дневном реду, при расправљању прорачуна за идућу буџетску годину, која се већ приближује, нама, народним претставницима, даје се могућност да стварно, објективно, и стручно претресемо основ, по коме ћемо се развијати у току идуће године. Јер, нема сумње, да је годишњи државни буџет, основа, по којој ће се народни политички, културни и економски живот имати да креће. Он треба да буде једногодишњи план рада у свим правцима народног и државног живота и, као такав, један део општег нашег државног и националног програма сазиданог на основима позитивне југословенске националне политике. Прилика, која нам се тиме пружа, пуна је части и тешке одговорности, части, мислим по томе, што су очи целог југословенског народа упрте у овај високи дом. Одговорности, и то веома велике по томе, што не смемо дозволити, да се те очи разочарају у нама, у нашем знању, добрим жељама и умењу, да државни живот идуће и осталих година ушутимо правцем који је истовестан са народним жељама и потребама. Буџетска дебата има да буде наш разговор и наше одлучивање о томе, како ћемо каналисати народне и државне интересе и потребе, довести у склад и решити многа питања, која већ одавно чекају на решења, а сам буџет треба да буде огледало наших политичких, економских и у опште социјалних настојања. Улазећи, у истини, у ову дебату а са обзиром на позитивно стање ствари, које је створено за последње три године напорног рада, ја и многи моји другови овде очекивали смо да ће се дискусија кретати само једино у овоме правцу, очекивали смо, да ће се јасно манифестовати, да је нов буџет дело свих нас, нашег споразума и нашег познавања народних потреба. Очекивали смо и са пуним правом, да ће сва наша пажња бити упућена искључиво у правцу оних фактора, који су од пресудне и искључиве важности за наш народни живот у правцу оних чинилаца, који праве социјалну структуру и условљавају добар друштвени поредак, онакав по редак, какав одговара времену у коме сада живимо и делу света, на коме се налази ова наша земља. Напоследку, да кажем, очекивали смо да из уста свих посланика чујемо мисли и предлоге како да сачувамо земљу, њезино спокојство и напредак у овим тешким данима, када се у свету и не ради ништа друго него се расправља како да се реши ова огромна економска криза и уклоне њезине катастрофалне последице.

У место тога и у место да државни буџет буде огледало свих наших заједничких потреба и напора, неколико мојих другова предговорника нису хтели да се послуже својим буџетским правом у његовом истинском смислу, него су у дискусију унели и оне елементе који у њу не спадају, него су, у место да дискутују једну добру и најважнију ствар, почели да у национални и државни програм путем ове

дискусије уносе и оне елементе који су одавна из њега испали као преживели, па чак и оне који никада нису спадали у ред питања која су интересовала здрави југословенски народ, његову идеологију и његову живу силу. (Пљескање и узвици: Живео!). Ти и такви говорници потсетили су нас на једно преживело доба, на дане мучних племенских борби које су нас у очима целог културног света претставиле као неорганизовану и полуцивилизовану балканску масу, која нема ничега заједничког сем балканске територије. Потсетили су нас на оне пркосне језичке и папирне борбе чији и најбољи аргументи нису никада могли да привуку народне масе; потсетили су нас на један ружан период наше политичке историје који је одлучно и мушки, са правом од Бога и народа датим, прекинуо наш јуначки владар, Његово Величанство Краљ Александар, историјским актом својим од 6 јануара. (Пљескање и узвици: Живео Краљу!). За 4 последњих дана, ни више ни мање, већ смо са овога места чули од предговорника да у земљи нема једнакости и равноправности, да је још увек у употреби регионални и племенски кључ, који се, тобоже, употребљава при решавању свих важнијих питања, другим речима да се интереси српског дела нашег народа претпостављају интересима хрватског дела народа. Замерило се Краљевској влади као да су, тобоже, у њој запостављени интереси Хрвата; ради тога што случајно седи у коме ресору Министар Србин а не Хрват. Замерило се Влади, као да она не води једнолинијску југословенску политику него да грађане дели на два табора, на оглашене и неоглашене. И све у свему, када се изврши анализа тих и таквих говора, а нарочито баш са обзиром на лица која су их износила, долази се до закључка да се, са извесне стране, поново намерава да покрене један већ давно ликвидовани елемент народне неслоге, и да се поново баци семе раздора у широке народне слојеве. (Пљескање). Као да се још једном жели покушати да се овоме красном и намученом југословенском народу натура борба коју он неће, борба племенског разрачунавања и обрачунавања, борба која никада није имала ни смисла ни разлога. (Пљескање). На силу се хоће да се поново покрене, тако звано хрватско питање, и за кога би се по истој логици могло доћи на ред како словеначко, па босанско, па црногорско, па македонско или које друго слично „питање“ које, руку на срце, није никада ни постојало ни у облику како је раније постављано, ни у облику у коме се сада жели да постави. Не постоји, господо, нити је икада постојало какво било хрватско питање у оквиру југословенске заједнице; у историји се не зна за случај да су се Хрвати и Срби свађали око каквог питања, нити су икада, колико ми моје скромно познавање наше националне историје казује, Хрвати и Срби укрестили оружје око неког питања, и ако их је судбина раздвајала тако да никада, пре до сада, нису били везани уском државном заједницом, иако их је делила и вера и политичка историја. Тукли су се Хрвати са Мађарима, Турцима, Татарима, Немцима па чак и са Бугарима, али са Србима никада! а Срби са истим тим непријатељима, и са Византијом, и са алом и враном, али са својом једнокрвном браћом Хрватима никада. То је најбољи знак, господо, да међу њима никада није ни било питања која је требало решавати којим било средствима, него су одувек

њихова срца куцала заједнички, истоветним пулсом, а њихове жеље и потребе биле су исте. На тај начин провиђење је сачувало Србе и Хрвате да изграде своју државу и кад је то тако, кад се историјска нужност испунила, кад треба да се пређе на конструктиван рад, ми конструишемо да кажем правим речима, измишљамо нека питања и њима развијамо главу било ради тога што смо лично незадовољни или што нећемо, или не можемо да схватимо истину.

Господо народни посланици, не постоји никаква така силом конструирана питања, питање етничких група југословенских, него постоје извесна питања, факта чисто социјалног карактера, која могу више мање да интересује поједине племенске групе и цео југословенски народ. Постоји на пример врло крушно питање: како да се олакша стање нашег сељака и радника, како да се олакша стање оних 5—6 хиљада породица из бив. банске Хрватске који се рађају, раде, развијају на имању испод пола хектара, а како стање породица којих има 10 хиљада а које живе на имањима која износе по 1 хектар. То је оно истинско питање које је у централном интересу, а о коме господо која конструишу питања не рекоше у овоме високом дому ни једну једину реч, и као што не рекоше како да се помогне босанском, далматинском, херцеговачком и јужносрбијанском сељаку. Ми из Јужне Србије, у којој је осигурана јавна безбедност скоро до савршенства, на овај начин посматрамо та питања и желимо да се за њих нађе повољна решења. Ми налазимо да су сва таква и слична питања која господо покрећу ликвидирана актом од 6 јануара једном за свагда и да би било несмислено на њих се враћати. Сматрамо да ће свако племе и свака етничка група наћи места и изражаја у великом југословенском идеалу и у оној животодавној сили из које се она искристалисала. И ради тога је позив Њ. В. Краља Александра у нашим јужним крајевима наишао на највећи одзив и на потпуно одазивање и на потпуно разумевање. Ја мислим да могу бити веран тумач осећаја мога народа и нећу се преварити ако овде у овом дому кажем, да смо ми тај позив примили са чврстом вером да ће стечене народне тековине најбоље бити очуване једино ако сви слојеве из свих крајева помогнемо напоре нашег узвишеног Краља и Господара и његове намере и жеље које нам је изразио у манифесту од 6 јануара и које су до данас консеквентно спровођена.

Господо народни посланици, треба да будемо свесни да ова држава није једна случајна творевина, случајан производ догађаја, већ резултат великих искомских тежњи свих племена Југославије, а нарочито српског дела нашег народа, који је деценијама васпитавао себе и свој подмладак за дело које је по својој историјској удолзи имао да изврши. Деценија за деценијом се низала а све што је било најбоље у овој земљи радило је у томе правцу жртвујући све, али потпуно све, за част и образ српски и за ускре Југословенства. Ако је требало још од Карађорђевићких почетака да се потрчи у помоћ морално и материјално, Срби су били ти који су то чинили, са пуно самоодрицања. Ако је требало дићи устанак и ослобођавати рају, ако је требало злата или пушака, Срби су били ти који су откидали од својих уста и давали. Преко стотину година српски народ одрекао се свих материјалних добара, он се одрекао злата, који је имао или могао имати,

а селачке жуљаве руке подносиле су три пута веће терете само да би се часно извршила мисија. Каже се, да је српски народ нешто заостао и приговара се да је његова материјална култура слаба.

Али, господо, заборавља се да је и он могао имати врло високе моралне културе, факултете, палате, да он све своје моралне и материјалне могућности није давао за више националне циљеве. (Пљескање.) Питам, колико је српскога блага, господо, отишло за слободу поробљене браће, а слобода се није могла извојевати без материјалне спреме и без великих жртава! Српски део нашега народа, напуштајући отаџбину, вођен својим узвишеним Краљем, војска, жене, деца, старци, све је радо пошло на пут Голготе само да се не окаља национална част, да се осигура победа, да се пре стотину година започето дело ослобођења и уједињења заврши са пуним успехом.

Истину да вам кажем, нема у свету овако сличног и дивног примера, да један народ напушта своју отаџбину са жељом и са уверењем да се рат неће свршити док се сва југословенска племена не ослободе и не уједине у једну јединствену државу, као што је формално закључила знаменита српска Народна скупштина у Нишу у јесен 1915 године. (Пљескање.) И кад се то заиста догодило, кад је освануо дан победе и кад је историјска правда била задовољена ни једном Србину не паде на памет да се упита: како је то да је г. Др. Анте Трумбић могао постати Министар спољних послова, кад је пред мировном конференцијом требало бранити оно што је стечено жртвама, крвљу највише српског дела нашега народа. (Узвици: Тако је и пљескање.)

Видите, господо, да се таква питања код нас нису никада постављала па чак ни онда кад би се то по логици ствари могло очекивати. Ми, господо, не правимо питање и онде где је највише потребно, кад се ради о парама. Ако се погледа у Народну банку, Хипотекарну банку, видећете каква је ту пропорција у погледу дигнутих пара за Савску бановину, а какве су паре дате за Вардарску бановину. Ради тога је мени необично жао што се могао наћи и један посланик, друг, који је поставио питање о томе зашто је Министар унутрашњих дела г. Др. Милан Сришкић, дакле Србин а не Хрват. Једно овакво питање спада у ред оних питања која не постоје, па их не би требало ни постављати, ако се у овај дом дошло са циљем да се народу и држави потпуно и искрено послужу.

Тако ми, господо, људи из Јужне Србије посматрамо ствари и догађаје и молим вас да ме криво не разумете, јер ми није ни на крају памети било да кога прекоравам. Једино ми је била жеља, да ми овде у Народном Претставништву искрено, братски и са разумевањем заједнички поразговарам и покушам да сваку ствар поставимо на своје место. Нама овде није циљ да лицитирамо и конкуришемо са неодговорном опозицијом, већ кад смо ту, кад смо се примили те високе части да будемо народни претставници, онда ми треба да сви заједнички подносимо и добро и зло. (Узвици: Тако је.) Једино на тај начин ћемо оправдати поверење нашега народа и пружити стварну помоћ и Краљу и Његовој влади да се са успехом спроведу оне високе замисли, које тачно одговарају потребама нашега народа. Ми из Јужне Србије позивамо вас, браћо, на заједнички рад баш зато, што најбоље осећамо благодети данашње слободе. (Пљескање.) Та, колико до јуче бејасмо у

црном ропству у коме смо најбоље осетили потребу постојања наше велике државе.

Господо народни посланици, ја сам посланик најјужнијег дела наше државе, са обала Преспанског језера, а на тремоји грчке и албанске државе, са оног лепог краја, који је некада био колевка наше славне прошлости, наших краљева, наших царева, наших светитеља и учитеља онога краја у који је поникла наша култура и писменост и у коме се на свакоме кораку могу видети остаци велике цивилизоване државе, где је српски народ у великим и страшним ратовима бранио своју слободу и слободу осталих балканских народа. Та колевка је прастара наша домовина, у којој су рођене генерације и генерације југословенског апостола. Зато је, господо, Македонија наша и не може Југославије бити без Македоније. (Бурно одобравање.) Ми смо тек јуче постали слободни, али вас могу уверити да смо само за ово неколико година толико напредовали, да ће ако се и даље овако настави радити, ускоро доћи време, када ће се избрисати и последњи траг дуговечног ропства. И ако нас је економска криза стегла, као и све остале крајеве, ми смо стигли да уредимо јавну безбедност, поправимо и уредимо прилично села и градове, направимо путеве и комуникације, које ће још више оживети привреду и саобраћај. Таквим радом ми смо доказали не само да смо способни за живот и развој, него смо доказали и то, да су наше исконске тежње биле оправдане, да нам је место једино у овој и оваквој држави, да код нас такође не постоје никаква силом конструкција и брањена питања, као што је на пример македонско, како га претстављају наши нежељени и криво запамћени тутори. (Бурно пљескање.)

Варају се сви они наши непријатељи који мисле да ће наићи код нас у Јужној Србији на друго мишљење сем за Краља и Отаџбину. (Бурно пљескање.) Нека исто тако буду свесни и гледају своје унутрашње муке, нека гледају своју беду, која им стоји пред очима, а са нашим питањем нека се не занимају, јер ми не желимо туђе tutorство, као што се и ми не мешамо у њихове унутрашње ствари. (Бурно пљескање.) Народ Јужне Србије има своје претставнике и никоме не допуштамо да у име народа Јужне Србије говори. (Бурно одобравање.) Најбоље би било када би данашњи бугарски политичари, по примеру њихових старих партиота и политичара као Љубена Каравелова, Раковског и др. не одавали онако као што данас траже јагоде у Риму и Анкари, јер је данас зима, већ би најбоље било да долазе овде у Београд, као што су долазили они стари њихови патриоте, да овде, у Београду, са Карађорђем разговарају о својој слободи, о опстанку бугарског народа. (Бурно одобравање.)

Господо, у име народа који заступама, ја вас молим да се у овоме тешком времену најемемо сви на једној линији, да примимо једнаку одговорност у уложимо једнаки труд, за напредак наше Југославије. А све што треба да се поправи, догради или направи, да то учинимо заједнички, руковођени јединим циљем: за добро Краља и Отаџбине.

Верујући да ће Краљевска влада и даље проводити програм који је поставио Њ. В. Краљ и који народ у истину жели, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет. (Бурно одобравање и увизици: Живео!)

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Павао Матица.

Павао Матица: Господо, народни посланици, сматрам да од времена нашег уједињења па до дана данашњег преживели све епохе у нашем политичком животу. Прва епоха је од Вивдоданског Устава и она је епоха патриотских и племенских борби коли у Народној скупштини толи и изван ње, у народу. Та епоха како је била незгодна и несретна, тако је и несретно свршила. Друга епоха нашег политичког живота од уједињења на овамо јесте инаугурисана манифестом Њ. В. Краља од 6 јануара 1929 године. Та епоха узима за задатак најпре смиривање свих странчарских страсти, које су нас водиле више раздору него сједињавању. А за доказ да је Краљевска влада успела да смири те странчарске страсти, и да донекле све те странчарске страсти потпуно елиминира, а то је елиминирање тих странчарских страсти и борби довело је оваком јединству Народне скупштине и целог Народног представништва заједно.

Друго, што нам ова епоха доноси је конструктивни рад на консолидацији државе. Тај конструктивни рад састоји се у првом реду у уређењу управе која је била страначким борбама растрована. Целокупна управа почевши од 6 јануара почела је да функционира посве друкчије и да се равна по принципима Закона праведности, да се равна са сусретљивошћу према народу, и у томе можемо рећи да је ова Краљевска влада успела. А осим преуређења управе доноси Краљевска влада Законе који су из године у годину чекали да се оживотворе. У ове три године више је добрих закона донешено него ли у 10 година бесплодне страначке борбе. (Гласови: Тако је)

Господо моја народни посланици, то су факта то су чињенице, то су дела која су све нас сакупила да ми тој Краљевској влади такође помогнемо у њезином великом раду, у њезином раду конструктивном за консолидацију наше Словенске државе. И ради тога и они који су били могуће у прошлости и политички противници и који су били расцепани страциним страстима долазе да сарађују на том конструктивном раду, кога је предузела Краљевска влада од 6 јануара на овамо.

Осим ове ствари коју сам споменуо, та епоха доноси нам и остале добре ствари. Ми видимо да се од тога времена уређују цесте и путеви, железнице, поморски саобраћај и остали промет, који путеви имају да служе да оживе међународни саобраћај и који имају служити за што боље трговачке везе уз то и економски напредак народа.

Господо, ова епоха осим ових ствари што сам их споменуо, доноси још и стабилизацију нашег народног новца, те тако грађанин ове државе може данас потпуно тачно рачунати колико његово добро, његово имање, колико нека ствар вреди.

Ова епоха носи Југословенство као националну и државну мисао. Југословенство као национална мисао није ништа ново. Југословенство као национална мисао водила се је већ пре сто година са Људевитом Гајем, који је то Југословенство настојао коли међу Хрватима толи међу Србима, толи међу Словенцима, да подупре и скупио их је све скупа и заједно, тако да су се нашли у том југословенском покрету заједно и Срби и Хрвати и Словенци.

И ако промотримо те прве песнике и писце нашег народног препорода, видимо да су они и Срби и Хрвати и Словенци. Југославенска народна мисао

спојила је године 1948 Србе и Хрвате под Јелачићем и Рајићем у заједничку борбу против Мађара и њихове најезде. Југославенска мисао и даље у политичкој борби води заједно и држи Србе и Хрвате да се бране у покојној Монархији против најезде и Немаца и Мађара. Та југословенска мисао потакла је и чланове Народне скупштине у Нишу 1915 год., да створе онај важни закључак, да неће обуставити борбе док не буде ослобођен и уједињен цели југословенски народ. Та идеја која доживљује своју кулминацију у нашем мудрој владоцу, који је нашу државу назвао јединственим именом Југославија, који јој је дао југословенску заставу и сам властитом руком предао нашим пуковима југославенску заставу као драгоцен аманет. Југословенством постаје у овој другој епохи не само национална него и државна идеја. Југословенство има да нас води напредку и благостању. На челу свега овог конструктивног рада који се развио у овој другој епохи нашег политичког живота од уједињења овамо, јесте сам наш мудри и узвишени владалац Њ. В. Краљ са својим првим сарадником г. Петром Живковићем. Ја сматрам да ми преживљујемо једну историјску епоху која ће бити златним словима записана на страницама историје нашег народа. Влада на челу са данашњим Г. Председником, кад је извела овакво дело, може да има пуно поверење наше и ми можемо са пуним поверењем да тој Влади гласамо овај прорачун.

Господо, било је овде говора који има легитимацију, да говори у име народа. Ја мислим да после 6 јануара не може нико да има легитимацију да говори само у име Хрвата или само у име Срба или Словенаца, него у име свих Југословена (Буранићесак.) и у интересу целе Југославије. Ја сматрам да процват наше југославенске државе овиси од трпељивости, љубави и међусобног поверења свих делова нашег народа.

А ако не буде тога дубоког уверења једног према другом, ако не буде те трпељивости, ако не буде те сносљивости, онда не може ни наш народ ни наша Отаџбина, наша држава Југославија да иде правом процвату. Господо народни посланици, ово поверење, ова трпељивост и ова сносљивост треба да се одрази у чиновничкој хијерархији, у дипломатској служби, у просвети, у народној одбрани и на свим пољима нашег народног живота. (Одобравање и гласови: Тако јел!) Док буде тога поверења, док буде те трпељивости, наш јавни живот биће здрав, биће без жући и без онога трна, који се неколико пута показао и у овој Народној скупштини за време ове буџетске дебате. За време Адресне дебате показало се такво расположење и јединство свих говорника и свију осталих, док је ово у овој дебати било баш ради тога, јер нема те трпељивости, нема те сносљивости и тога поверења једнога према другоме, поверења свих делова нашег народа, ради тога и долазимо до различитих изјава.

За чиновничко питање мислим да се може поставити само на базу личног права појединих држављана. Сваки држављанин има право да у оквиру законских граница суделује као чиновник у државној управи. Једини је то критериј по коме се може сматрати, проматрати и просуђивати његова вредност и квалификација. Несме ту бити запостављања ни индивидуалнога а још мање племенскога или верскога. Појединачно решавање чиновничког пи-

тања са становишта личног права њиховог једино је здраво решење. Ја сам, господо, министарске положаје увек сматрао као дужност, и то као велику и одговорну дужност пред целим народом, а не као право или привилегију, или као врело части и власти. Упоредивати успех целе политике по томе колико ће се добити министарских фотеља и ко ће седети на њима, то би доиста значило враћати се на старо. Господо народни посланици, и ја сматрам да југословенство мора да нас сједињује а не разједињује. Југословенство мора да даје а ништа да одузима. Оно не одузима ништа ни Србину, ни Хрвату, ни Словенцу, него му потенцирано враћа оно што је унутра унео. Здравом и искрено југословенство не прави разлике између чистих и нечистих Југословена, јер има довољно снаге да асимилира све. Оно југословенство, које се сепарира и боји за своје савршенство, слабо је и труло. Југословенство мора бити широкогрудо и имати снагу привлачења а не одбијања. Оно мора бити демократско а не аристократско. Не треба нам југословенских аристократа ни аристократског југословенства. (Бурно одобравање).

Ако будемо овако схватили наш проблем у право поверење једнога према другоме и у поверење народа свих племена наше југословенске Отаџбине, онда ћемо ми сви скупа, цели наш народ доћи до напретка и благостања и до процвата целе наше југословенске Отаџбине.

О самом прорачуну говорио бих тек само мало. Сам прорачун је израз јакости и снаге економске и финансијалне нашег народа. За наш прорачун неки говоре да је превелик, а неким се опет чини да је премалик. Ја мислим да је Краљевска влада како у свим другим питањима тако и у овом питању погодила једну златну средину, и да је погодила заједно са Господином Министром и са Финансијским одбором економску снагу народа и према томе учинила овај прорачун.

Господо, ако би се тецајем године и догодило, да тај прорачун не може бити реалан, да тај прорачун не може бити стваран, т.ј. да се не може оживотворити, Краљевска влада заједно са народним претставништвом има вавда могућности и прилике и згоде, па да саобрази тај прорачун приликама економским, као што је то начињено и прошле године, када су биле ускраћене репарације, па си је Краљевска влада знала помоћи и учинити, да је онај прорачун постао реалан, редуциравши све оно што није било од преке потребе. Ради тога господо, мислим, да могу како ја тако и сваки од вас да с пуно поверења и вере у Краљевску владу, која је извела толико великих чина у ове три године у овој новој епохи наше државе, да свако овој Влади може са пуно поверења гласовати овај прорачун и гласовати јој поверење, као што гласујем и ја. (Одобравање и плесак).

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Милан Радоњић.

Милан Радоњић: Господо народни посланици, са овога места као свештеник народни из срца Шумадије, морам да се осврнем у почетку свога говора на једну ствар, о којој је важно проговорити неколико речи, али молим господу другове моје посланике, да ми не замере, јер то што будем у почетку рекао, биће само искрено и од срца.

Српски народ, господо, дао је за стварање ове велике и моћне државе крв своју, крв својих синова, дао је своје благо, српски народ за ову велику државу и за њезино стварање дао је овенчано име своје као хероја и јунака; српски народ за ову моћну и велику Југославију положио је у арсенал своје славом овенчане заставе; српски народ дао је своје динаре за круне; српски народ, као што рекох, дао је и свој календар, дао је све што је могао, да докаже, да је Југословен, да југословенски мисли и да жели, да Југославија цвета и напредује.

Али на жалост, господо, видим, да се у овим данима од извесне господе посланичких другова не признају српском народу толике жртве које је он дао за наше јединство, него се ипак налази људи, који хоће да замењу стару кавгу, стару свађу и стару омраву.

Ја господо, смело тврдим као човек из народа, да нема ни једнога шумадијскога сељака, који не воли Хрвата као рођепога брата и смело тврдим, ако би се из хрватских села избацили хушкачи, ако би се избацили издајници, ако би се избацила интелигенција која гледа на рачун грешних и сиромашних маса да живи и да се рехабилитује, хрватскога и српскога питања не би било.

У почетку свога говора морам одмах да изјавим као човек кога је народ послао да ради са Краљевском владом да ћу гласати за овај буџет. Гласаћу, господо, за овај буџет зато што ја као паметан човек знам, да не могу слати човека у дрва а не дати му секиру којом ће дрва сећи; ја знам да не могу слати човека по дрва а не дати му кола на којима ће дрва довући; ја ћу, господо, гласати за овај буџет за то што сви ми тражимо свакодневно од Краљевске владе позитиван рад и резултате, а међутим, извесна господа хтела би да Влади спутају и ноге и руке. — Буџет расхода, господо, велики је. Није буџет расхода велики према величини наше земље, буџет расхода је велики данас кад је збиља платежна моћ нашег народа мала. Нарочито су, господо, велики издаци на плате, на пензије, на породичне додатке, — и с тога ја морам замолити одмах Г. Министра финансија да буде добар оператор и да те издатке сведе на најмању меру. Али, ти издаци не могу се сводити редуцијом чиновништва, већ само смањењем плата, и то почев од највећих, са великим постотком, па спуштајући тај постотак до најмањих плата, где ће и постотак бити најмањи. — Био би грех, господо, а и срамота вршити данас редуцију и избацити ни криве ни дужне на улицу, у понор смрти од више и глади, невинне чиновнике и њихове породице. И за то је Г. Министар финансија дужан да путем редуције плата, коју редуцију треба да изведе, омогући да свако живи скромно. За све то је најбољи пример дао и наш Узвишени Господар кад је учинио са своје стране поступак какав је учинио.

И државну службу треба збиља прочистити, али из ње треба опустити само оне који имају од чега да живе и који могу да буду без државне службе. Из државне службе треба уклонити онога из чије куће има по два три члана у државној служби, — таквих случајева има много. На тај начин државни би се буџет знатно растеретио. Треба молити, желети и тражити од Г. Министра финансија да пензионерима, који имају више од 2000,— динара пензије, онемогући, да у државној служби имају ма какве хонораре, нарочито ако немају деце. Треба путем

закон, или путем Уредбе — ја не знам правне прописе — регулисати ствар тако да нико не може у државној служби имати већу пензију од 6.000.— динара. Господин Министар финансија признао је у овоме дому да је државна администрација рђава. Јесте, господо, државна је администрација рђава, јер ми имамо велики број чиновника који не раде како треба.

Једни не раде из лењости, други из комодитета, а трећи, на жалост, воде пасивну резистенцију и намерно ометају правилан ток државних послова. Нужно је да се о овоме поведе рачуна, јер данас мора свако да буде на своме месту, јер смо ми данас војници у економском рату. Нужно је, опет, да умолимо господу Министре, да сваки у свом ресору будним оком прати рад свих својих чиновника и да их упути на посао, да га врше онако како то треба да буде. Јер, сва наша приватна предузећа би пропала, кад се не би водила јака контрола над радом запослених у том предузећу. Ја морам да будем доследан себи. Ја сам и сад на истом становишту, као и увек, да се женско чиновништво сведе на најмању меру, и да буде чиновник само она жена која има диплому у рукама. Иначе, да жену вратимо кући, да је вратимо материнству, јер, на жалост, данас велики број жена служи само да проводи луксуз и да сеје моду.

Ја морам да будем необично благодаран Краљевској влади, што је поднела Закон о смањењу пореза на земљиште, али, како мени изгледа, то смањење пореза је врло мало, јер би требало да буде много веће. Иако се смањи порез на земљиште, може да се нађе пута и начина, да се попуни та празнина у државном буџету.

Читајући ово дана новине, интересују ме биланси појединих наших новчаних завода, акционарских друштава, индустријских предузећа. Тамо се види, да је њихова зарада баш данас, у ово најтеже и најкритичније време, 15, 20 и 25%. Ето пореског објекта, који има да допуни смањени порез на земљиште. Па не би било чак ни штетно ни рђаво, ударити какву малу државну таксу и на онолике силне огласе по новинама, сем огласа којима се тражи рад, којима се тражи служба. Не би било, исто тако, неуцутно и рђаво опорезовати и карте за приређивање спортских утакмица, где се увек појављује по хиљаду, две, три, па и пет хиљада гледалаца. Да би могао народ, а и чиновништво са тако смањеним платама, а народ са тако смањеним ценама својих производа да опстане, нужно је да се максимирају цене свију производа, и у том случају и народ би био задовољан, јер би могао да издржи, а и чиновник би био задовољан, јер би могао с оном смањеном платом да своју породицу и себе скромно издржава. Да би се помогло максимирању цена, треба бити јунак, па законом разбити картел фабрика, картел индустријских предузећа, картел разних акционарских друштава и картел великих трговаца. Тада би дошао народ и до јевтинијег шећера, и до јевтинијег одела, и до јевтиније обуће, и до јевтинијих свих других намирница.

Господо народни посланици, потребно је, углед наше државе захтева, да се високи државни функционери налазе на оној висини, на којој стоји величина и висина наше државе.

Потребно је да ти високи државни функционери достојно репрезентују нашу државу. Тих великих

државних функционера нема много, али за то ја бих молио Г. Министра финансија и Краљевску владу да се свима осталима сем високим државним функционерима, одузму разни додаци на репрезентацију, да се одузму аутомобили и бановински и државни и на тај начин да се унесе која мала сума у онај наш државни буџет. Ради уштеда не би било неуцутно смањити и број наших средњих школа, смањити и број стручних школа, које лиферију данас велики број школованог пролетаријата. Јер, господо, на једној страни би се вршиле уштеде државне, а на другој страни ускратила би се срамота, да школовани људи иду по улицама не могући да нађу запослења. Мени је један виши функционер из Општине београдске казао, да у београдској општини имају три свршена правника, као кондуктере на трамвају. Место тих школа требало би установити занатлијске, привредне и трговачке школе, које ће да замене њих и које ће да наш народ у масама просвете и васпитају. Наша школа у последње време у опште не даје оне резултате које треба да да. Јер омладина из наших школа излази са мало љубави према своме послу и са мало љубави према своме народу. То сви ми добро знамо и морамо да признамо ако погледамо на терену рад и нас свештеника и учитеља и професора и других чиновника. Али ти млади људи и ако су из школе изишли са мало љубави према послу и са мало љубави према своме народу, нису изишли а да нису научили шими и фокстрот и да не знају ко је Маркс и Лењин. Ја жалим, господо, као народни посланик, кога је изабрао сељачки свет, што буџет Министарства пољопривреде није десет пута већи него што је, зато што су прилике у земљи врло тешке, али се на подизање народне привреде мора обратити највећа пажња. Али исто тако жалим, господо, што наша привредна школа није дала и не даје оне резултате које је морала и треба да да. Јер место да је наша привредна школа својим ученицима омилала рало и мотику, она му је омилала свилену машину и лаковане ципеле. А господо, наша привредна школа дала је такве ђаке, да се једном економу у мојој близини удавио коњ од жеђи, и да су једном управнику ратарске школе вране појеле 150 килограма ораја, које је држава набавила из Француске да подигне саднице. И, господо, таква школа и такав управитељ ратарске школе не могу да даду добре ратаре, не могу дати добре економе, не могу да даду оно што наш народ тражи и што наш народ треба да добије.

Ја морам да замолим Краљевску владу да се о народном здрављу поведе много више рачуна, јер само здрав народ може да издржи све терете и све патње које га буду сналазиле у животу. Да је народни живот на селу и да је здравље нашега народа испод критике, господо, морам да будем слободан да кажем, да су нам најбољи доказ регрутације и школска деца, јер тамо данас на жалост има само 10 до 15% способних.

Из тога се најбоље види да је исхрана народа, његово здравље и његова нега испод сваке критике. Потребно је унети предавања о општој хигијени у народ, дати народу здраву пијаћу воду, асанарити села и омогућити народу бољу исхрану, бољи стан и боље одевање, на тај начин што би му се смањила пореза посредна и непосредна. Ми у томе послу имамо једног одличног помагача, а тај је помагач здравствено задругарство које је наш специјалитет

и које је летос у Женеви добило признање целог културног света. Зато би требало да Краљевска влада и Г. Министар финансија помогну тај покрет задругарства, јер се ово задругарство показало на делу као велики пријатељ народа. Неко ће ми, господо, рећи може бити да демагогишем, али руку на срце, говорим искрено. Господо, морамо да умолимо Краљевску владу и да тражимо од ње да се Београдска општина примора да подигне болницу за своје грађане. Јер наши људи из унутрашњости пуно пута не могу добити места у Општој државној болници само за то што су оне препуне грађана вароши Београда. Тамо их има који су се тукли, који су се тровали, који су вршили самоубиство, али народ из унутрашњости у тој болници не може добити места ни онда кад му највећа потреба и највећа нужда за то. Ја и као човек и као свештеник за то сам, да се помогне свима оваким људима, али је за то и Београдска општина дужна да се постара те да подигне болницу за своје грађанство. Исто тако Радничке коморе, Раднички уреди за осигурање дужни су да радницима који плаћају велике суме новца подигну болнице или бар да помогну Београдску општину да она то учини. Место што Радничке коморе, место што ови Уреди за осигурање радника или њихове братинске касе подижу велике палате у Београду и у другим варошима да би их улепшале, они треба да подигну болнице којима ће да омогуће лечење радника. Треба велим то да учине а не да подижу те палате или да стварају, како ми изгледа, капитале за нека „будућа“ и за нека „боља времена“ која у нашој држави Југославији неће никада доћи.

Господо, у овоме се дому говори, говори се и у бифеима и у клубовима, и свуда се говори о раздужењу сељака. И ја сам, господо, за раздужење сељака, па не само да сам за раздужење сељака, него и за раздужење свакога онога кога је сељак за собом повукао.

Али господо ја нисам за то да се наш народ сматра за просјака и да му се дуг отписује, јер наш народ то не тржи. Он је поштен и он хоће да плати свој дуг само тражи да му се да времена и могућности за то.

Али као што се надам у име Бога да ће ова Краљевска влада која је пребродила Сцилу и Харибду донети Закон о раздужењу сељака, ја морам да још сад скренем пажњу на то да се у тај будући закон унесе један параграф: да се сељаку забрани да се мене задужити на ком другом месту сем у својој задрузи. Тиме би се добило двоје: народ би се нагнао да се удружује и да ствара себи задруге, а у задругама би се научио да штеди и паметно задужује и поштено одужује а у задругама би му се дала прилика да може да се васпитава и образује. И моја би жеља била да Краљевска влада путем закона и наредаба пропагира задругарство, јер је то велика корист и за појединца и за државу, што нам је најбољи пример Данска.

Господо народни посланици, ја не могу да видим даље него као ној. Знам да су код нас општине испод сваке критике. Општине личе на устајале баре у којима се ништа не ради, и ако се ради, ради се рђаво. (Гласови: То није свуда!) На жалост, у тим општинама готово су сви моји пријатељи. Не ради у њима зато што су ти људи изабрани и постављени тамо пре 6—7 година. Они су посао

изгустирали а народ је изгустирао њих, зато би молио Краљевску владу да спроведе нове изборе било на основу Закона о општинама, који би донели, или на основу закона који већ постоје, јер верујем да кад бисмо добили нове општине, да би државни точак ишао бар за два поца унапред.

У овоме Дому, господо, још чини ми се првих дана кад смо се сакупили, па од онда стално, води се дискусија и дебата и приватни разговори о том закону о трошарини на вино и ракију. Ја сам један од оних који траже потпуно укидање трошарине, јер наш народ, што рекао један колега, од Косова до Господина Шврљуге није знао за трошарину. Наш народ је растао у слободи и развијао се у слободи. Наш народ господо, није дозвољавао ни за време ропства под Турцима, нити за време ропства под Бугарима и Аустријанцима да му се удара на част његове куће, већ је исту оружјем бранио. А данас је и богати Шумадинац доживео, да један сиромашни финанси који је због беде ступио у службу, да газди једном Шумадинцу, који је за ову државу који је дао синове за њу, који је дао своје волове и све што је имао, да му тај финанси који је нико и ништа, улази у кућу, да он буде татор једном нашем сељаку домаћину.

Наши агрономи, господо, стално су држали предавања, писали по нашим пољопривредним листовима и упућивали сељака, како да ради земљу и како да подиже народну привреду. Сељак их је слушао и све земљиште које није могао ни за шта да употреби, засејао је ловом и воћем. А шта је данас доживео? Доживео је тај највреднији сељак, који је пошао путем културног света, доживео је време да узме мотику и да вади лозу и своје воће. Треба имати на уму, да се на воћњаке и винограде плаћала већа пореза него на најлешне ливаде. И кад је сељак платио трошарину на вино и ракију, он је плаћао на једно земљиште пет пута више него онај што производи, мак, дуван, кукуруз, пшеницу и друге пољопривредне производе.

Пала је ономад једна пошалица у колико ми изгледа од једног посланика Дравске бановине који је казао, да се много мање пије ако остане Закон о трошарини, а ја смело тврдим да у моме крају нема више од 2—3 пијанице и ако је сит вина и ракије, а тамо одакле је господин сваки трећи је пијанац. (Министар социјалне политике Иван Пуцел: Одакле то знате?). Смело тврдим и жао ми је што није Г. Министар финансија овде (Чује се: Ту је.). Да ни један наш сељак не би ни кључио грожђе ни пекао ракију ако би му Краљевска влада створила могућност да прода шљиву и грожђе у непрерађеном стању, а кад га је нужда и невоља натерала, онда мора оно што је родило да искористи на ма који начин. Ти финансијски контролори врло стриктно врше своју дужност, али не за државу него за себе. (Гласови: Тако јел!). Јер у Младеновцу има један финанси који је издржавао поред своје жене и деце и невенчану жену и знам да му је у тканицама нађено 20.000 динара. Питам ја Вас велике државне чиновнике код кога може да се нађе готових 20.000 динара. Господин Министар финансија морао је да узме у одбрану своје чиновнике и казао је, зашто их народ не тужи! Не сме да их тужи, јер се њиховим рефератима верује, и ако би кој покушао да их тужи, оде му кожа на добош.

Изгледало би, господо, да сам ја један од тих који хоће да учи народ да не плаћа ни Богу Божијем ни цару, цареву, а ја тврдим са овога места да наш народ хоће да плати својој држави али само на један деликатан и достојанствен начин. Нека изволи Г. Министар финансија све кафане у земљи да категорично на 5, 6, 10 и 15 категорија и нака им разреже суму која пада од трошарине држави и бановинама, и ја смело тврдим, да ће наш народ радије све то да плати него да им финанси баратају по њиховим становима, подрумима и собама и да им спавају у кући.

Ја сам разговарао пре два дана са сељацима, и они пристају да плате уз порез онолико колико држави и бановини не достаје за покриће тог ефекта, али да плате то уз порез својој држави, а не да финанси то убирају за себе. Наш народ не бежи од тога да плати, него наш народ хоће да плати на достојан и деликатан начин, али само неће да трпи финансије, ту зелену војску која га потсећа на скоро ропство под Аустријом.

Ако и ово буде мало, господо, онда онај батаљон финансија, који ће на тај начин да се отпусти из државне службе попуниће ту празнину у буџету.

Жалим, што опет морам да молим Г. Министра финансија, да се на луксузну робу, на обућу луксузну, одело, веш, пиће, колаче, бело пециво, свилу, аутомобиле и све луксузне ствари удари тако велики порез и тако велике царине да се апсолутно онемогући њихова употреба, јер је луксуз зараза; која се шири без наше воље и то насилно шири и продире у народ те доприноси да криза буде још тежа и већа.

Ја с овога места морам да кажем неколико речи и као свештеник. Господо, морал је основа сваког друштва, и свих држава, те сам слободан да тражим од Краљевске владе да путем закона чувамо морал и веру у народу. Јер ако народ сачувамо у вери и моралу, имајте на уму да смо половину економске кризе збринули. Јер, господо, где је поштење, где је поштовање туђе својине, где је страх од Бога, где људи недељом радије посећују цркве, него кафане, где је поштовање старијих и поштовање Бога, ту је криза мала, јер такви људи не мисле на проводе, на луксузе, нити на бес, него само мисле на себе и своје ближње.

Ја са овога места мислим да имам права да кажем, да се Господи Министрима дала прилика да се сад у овим тешким временима прославе и нас да прославе. И нама се господо народни посланици дала прилика да својим радом овај парламенат доведемо на ту висину, да то буде један од највећих парламената у нашој историји до сада и од сада, јер ту дужност нам намеће, наша савест и наш народ и наш узвишени Господар, да у овоме Дому као пчеле радимо и допринесемо добру народа и добру нашег Краља и добру нас свију.

Пошћпрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Господине говорниче, време вам је истекло, молим вас да завршите.

Радоњић (наставља): Помоглимо сви нашем народу, јер нас на то и народ и дужност и наш узвишени Краљ позивају. Брза помоћ то је права помоћ а ја господо и вас и Господу Министре уверавам да ће се народ нама и њима зато достојно одужити, јер неће после нашег доброг и поштенног рада бити и једног човека, који неће оним људима на улици,

који злурадо чекају, окренути леђа. Зато молим Господу Министре и Господу народне посланике, прегнимо сложено на посао а прегооцу Бог помаже, а ја што се мене тиче гласаћу за овај буџет. (Аплауз).

Пошћпрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Господине народни посланици са вашим пристајком да прекинемо ову седницу с тим, да је наставимо у 9.15 вечерас.

Седница прекинута у 7 часова и 40 минута.

(*После прекида седнице*)

Прејседник Др. Коста Кумаууди: Настављамо седницу.

Има реч Г. Др. Милорад Костић. (Пљескање).

Др. Милорад Костић: Господине посланици, одмах у почетку свога говора изјављујем, да ћу гласати за предложени буџет, јер сматрам да тиме гласам поверење Краљевској влади. Гласам, јер верујем, да ће се Краљевска влада заједно са Народном скупштином хитно посветити решењу привредних питања, а нарочито ублажењу и коначном отклањању привредне кризе, па тиме, заједно с нама, испунити своју моралну дужност што смо преузели према нашем народу, који нам је 8 новембра дао своје поверење. Каже се: да је буџет огледало привредне снаге народа, да се у њему одразује привредни напредак и назадак. Ако се и за какав буџет то могло рећи, то се за предложени буџет с највећим правом може казати. Он нам показује крајњи напор, да се редуцира све што се може и смије редуцирати и да се штеди гдјегод се то може и смије. Иако се, по мом мишљењу, не може привреда народа подићи сваком штедњом, штедњом по сваку цијену, па и ако је и у предложеном буџету провађана уштеда и на штету привредног и културног развоја нашега, гласаћу за буџет, јер вјерујем, да је ова мијера била нужно зло, које морамо што прије поправљати.

Свјестан тежине одговорности и своје и ваше а и Краљевске владе пред Краљем и народом, желим, да скренем пажњу на неке моменте и учиним неке сугестије у циљу, да се ово стање разбистри.

Кад нас се увријежило схватање, да све наше недаће, сав наш привредни застој, наша привредна криза, долази једино као одјек општег свјетског зла, па се зато и надамо поправку од поправка напољу. Било би несмишљено, кад би се свјетској кризи оспораво утицај на наше привредне прилике у времену, када цио свијет сачињава само један привредни ланац, али се исто тако не смијемо варати, да ми нисмо доста криви, што је одјек свјетске кризе код нас овако јак.

Ако хоћемо да кризу лијечимо, морамо, у првом реду, поправити све оно, чему смо ми криви и убрзати оздрављење, које треба да нам донесе оздрављење свјетске привреде. Ми смо, господо, од нашег уједињења чинили велике грешке и на политичком и на привредном пољу, само што су се последице политичких грешака прије испољиле док се последице грешака на економском пољу сада у свој својој тежини јављају. Далеко је од мене помисао, да поричем честитост и патриотизам свима бившим политичарима и партијама. Сви смо ми свјесни, да су све наше партије и у бившој Краљевини Србији и доцније у нашој ослобођеној и уједињеној отаџбини допринијели свој дио за стварање и јачање наше домовине. Свјесни смо, да су те наше партије дале јаке и честите државнике, који су мудро и патриотски

управљали државним бродом, а ми с пуно оправдане наде очекујемо, да ће и наша млада странка дати државнике, који ће моћи стати у ред старих државника. Али смо, исто тако, свјесни, да се је мало по мало рад старих партија упутио правцем, којим није смио ићи и који нам је донио штете. Дотјерало се дотле, да је интерес партије стављен пред интерес државе, а лојално морам признати, да су томе криви највише они, који нису били навикли да граде и чувају своју кућу него да руше туђу да би могли подићи своју. Старе грешке на политичком пољу, кој су нас биле довеле готово до расула пресејчене су шестог јануара 1929 г., а радом Краљевске владе иза тога омогућено је, да се, опет, окупимо и да државне терете и одговорност за рад подијели Народно претставништво са Краљевском владом.

Ми нисмо ни могли ни смјели очекивати чуда од Краљевске владе него само то, да уклони главну сметњу правилноме раду — државно-правна и политичка питања и да створи терен за правилан рад и развој правога парламентаризма и демократије.

Ако је Краљевска влада успјела, да у Народном претставништву окупи добре и честите синове нашег народа из свих крајева отаџбине наше, она је постигла успјех.

На нама је, да заједничким конструктивним и честитим радом што више проширимо круг сарадника и за сарадњу придобијемо све честите синове народа нашега без обзира на њихову партијску припадност и њихов став, који су у почетку заузели и према Краљевској влади и према нама.

Рекао сам, господо, да смо ми осим политичких грешака чинили грешке и на привредном пољу, само смо ми били и сувише заузети политиком на их нисмо ни могли добро уочити и правилно оцијенити тежину њихову. Тежина тих грешака дошла је до пуног изражаја са доласком свјетске привредне кризе.

Краљевска је влада била и сувише заузета отстрањивањем политичких грешака, јер су оне биле непосредније и драстичније испољене, па у времену од непуне три године није ни физички могла отстранити и све наше грешке, које су чињене на привредном пољу од нашег ослобођења, а и тежина тих грешака осјетила се у свој својој величини тек при коњу 1931 године.

Одмах иза нашег ослобођења и уједињења били смо ми свјесни да не можемо остати само аграрна земља, него да морамо не само сачувати индустрију, коју смо већ имали, него је још и појачати и развити. Ми смо одмах били и тога свјесни, да индустрија треба да буде наша и да у првом реду треба да користи нашој земљи и народу. Да би то постигли, ми смо прешли на национализацију индустрије.

Овде је, господо, учињена прва и врло велика грешка. Не у томе, што смо хтјели национализовати индустрију, него у томе, што је ми нисмо стварно него само привидно национализовали. Сва се је наша национализација свела на то, да су по неколико угледних партијских људи добили по неколико акција и ушли у управне одборе. (Шљесак и бурно одобравање). У овим одборима нису ти наши људи успјели, да та страна индустрија послужи нама и нашем привредном развоју, па ни то, да на важнија чиновничка мјеста дођу наши људи. Оваква национализација не само да нам није користила него нас је и оштетила, јер су сада наши људи постали протектори и заштит-

ници тога — страног капитала, коме смо ми постали слуга мјесто да он нама послужи.

Чим је тако национализована индустрија одмах се је морало приступити и њеној заштити, ако се је хтјело, да се наша домаћа индустрија развија и да је не угуши страна. Принцип потпуно исправан, када би било тачно, да је индустрија наша и служи нашем привредном развоју.

И ето видите нерасудно уважање заштитне царине, која је била већа што су били утицајнији људи у управним одборима појединих индустрија, то је даљна грешка у нашем привредном раду. Грешка у толико већа у колико је заштита била неоправданија и неразумнија.

Пошло се је и даље, па се превидело, да се је та наша индустрија почела картелисати и тој се појави или придавала мала важност или су разни утицаји брзо заћуткали оне, који су томе приговарали.

Тако смо, господо, дошли дотле, да је наша привредно национализована а у ствари страна индустрија, осигурана заштитним царинама и картелима, управо противно дјеловала на наш привредни развој од онога, што се од ње с правом тражило.

Ја ћу, господо, да узмем само једну индустрију — индустрију шећера, да вам покажем, колико је постигнута сврха заштитне царине и како је дјеловао картел.

Од заштићене се индустрије у првом реду тражи, да буде у домаћим рукама, како би њена зарада остала у земљи и служила за даљне јачање народне привреде и даљње опорезивање.

Нашу шећерну индустрију сачињавају 2 државне и шест фабрика, које су у рукама страног капитала.

Ако се рачуна да је за првих 10 година т.ј. до 1929 произведено код нас 50.000 вагона шећера са просјечном цијеном 7,50 дин. килограм баз трошарине при чему су шећеране имале просјечну зарату по 3,37 дин. по 1 кг., то су шећеране зарадиле једну милијарду 685 милиона динара. Ако се овоме дода вриједност меласе и резанаца од 42 милиона, то су шећеране зарадиле за 10 година 1 милијарду 727 милиона динара. Ако одуземо суму, коју су зарадиле две државне фабрике, то су оних 9 фабрика у рукама страних капитала изнеле из земље. 1.295.000.000 Дин. Овај је новац изгубљен и за нашу привреду и за опорезивање. Дакле овај захтев није задовољен.

Од заштићене се индустрије тражи да запосли домаће чиновништво и радништво и да одгоји кадар специјалиста наших држављана. Код шећерана наше чиновништво и радништво ради само најситније и најтеже послове самалим платама, а готово сви боље плаћени чиновници специјалисти странци су. Ни овај захтев није задовољен.

Даље се тражи да заштићена индустрија јача и друге привредне гране, које су с њом у вези. Наше шећеране троше наш угаљ и креч, а увозе коке, репно семе и све механичке делове и други материјал потребан за кампању. Ни овај захтев није задовољен, јер и овде иду милиони ван наше земље и слабе наш трговачки биланс.

Заштитна се царина уводи, да би се повећао број предузећа и тиме ојачала привреда народа, која ће створити нове пореске субјекте и објекте, а уз то

да та индустрија постане извозном и послужи за јачање валуте и трговачког биланса.

Док се је у Енглеској после увођења заштите за четири године подигло 16 нових фабрика шећера, наша шећерна индустрија није подигла ни једне једине за 10 година а у последње време затворила је фабрику у Усори.

Према томе наша шећерна индустрија није постала извозна него живи само на рачун произвођача и потрошача. Главни разлог зашто наше шећеране не извозе лежи у томе, да се у пуној мјери искористи заштитна царина продајом шећера у земљу. Други је разлог што је страни капитал, који је власник наших шећерана у исто вријеме власник и многих шећерана у својим државама, које их силе на извоз. Зато наше шећеране не треба да конкуришу, не треба да извозе, него треба да истјерају максимум зараде у нашој земљи, да надокнаде штету, који њихови матични капитали имају при извозу. И овде је заштита промашила свој циљ.

Заштитном се царином хоће да се троши домаћа роба и тако спречи излаз новца у иностранство и увоз стране робе. Код шећерне индустрије спријечен је увоз робе, али се извози новац, па ни овде није постигнута сврха заштите.

Међу главне разлоге за заштиту шећерана спада унапређење пољопривреде и настојање, да се што више производи индустријско биље.

Ако се узму у обзир цијене, што их плаћају шећеране у Чехословачкој и Немачкој, које имају квалитативно бољу репу и цијене у Румунији и Италији, које имају лошију репу, видеће се да је у свима тим земљама цена била око 40 динара, док се је код нас плаћало у години 1924 од 30—40 динара а доцније када је образован картел од 20—26 динара по сто килограма репе.

Ако се рачуна да је произвођачу плаћано по по три и по кг. шећера за сто килограма репе мјесто по 6 кг. како су платежни услови код осталих шећерана у свијету, то износи разлика од 15 динара по сто килограма репе или у једној години на 40 хиљада вагона око 60 милиона динара. У наведених 10 година прерадио се око 400 хиљада вагона, па је према томе разлика око 600 милиона динара.

Према наведеном оштећени су за 10 година произвођачи са око 600 милиона динара. Ако се узме трошак обраде видеће се, да је произвођач радио са губитком, па је према томе и овде промашена сврха заштите. Када се рачуна да су шећеране за 10 година израдиле 50 вагона шећера, а заштитна царина просјечно да је износила 3,85 дин. по 1 кг., узеле су шећеране за 10 година од потрошача 1925 милиона динара. Ове скоро две милнарде ослабиле су и народну и државну финансијску снагу и за увијек су изгубљене за даљне подизање привреде. Питање је шта је омогућило шећеранама да искористе овако и произвођача и потрошача? Одговор — картел. Шећеране су се удружиле, расподјелиле рејоне и продукцију па тиме искључили конкуренцију и сву заштитну царину стрпале у свој џеп. Државне фабрике шећера мјесто да буду регулатор цијена и репе и шећера и штите народну привреду, ишле су руку под руку са осталим и ако према изјави данашњег Г. Министра финансија не постоји никакво ријешење, по којем су оне правно ушле у картел. Поред ове штете које су шећеране нанијеле произвођачу и потрошачу, нанијеле су и грдне штете држави,

јер су се својим фризираним билансима извукле од пореза и платиле само минималан. Као што је ово са шећеранама, тако вам је господо и са другим нашим формално национализованим и картелисаним индустријама. Тако вам је са картелом цемента, тако са картелом жељеза, тако са картелом квасца. Фабрике цемента склапају са предузетницима уговоре за лифоровање за годину дана. Сада су оне отказале уговоре гледе још неизлифороване робе и препоручују предузетницима да калкулирају веће цијене око 2000 динара по вагону. Дакле, док су све цијене нале, фабрике цемента хоће да их подигну. То им омогућава картел.

Од наше жељезаре у Зеници не можете данас добити бетонског гвожђа и ако га она има сву силу на продају. Не можете зато, јер је она исцрпела свој дио, који јој је картел додијелио. Шта више њи не можете од ње директно жељезо ни наручити него преко картелске канцеларије у Загребу.

О картелу фабрика квасца је било доста говора у јавности кака је суд у Дравској бановини морао да повуче на одговорност продавце квасца ради преступа по закону о сузбијању скупоће. Код њих је карактеристично то, да су успјеле, да им буде загарантовано, да се у року од 6 година неће дозволити грађња нове фабрике квасца.

Навео сам све ове ствари да би се могле правилно схватити изјаве Госп. Министра пољопривреде и Министра трговине, које су дали у Финансијском одбору и у јавности.

Г. Министар пољопривреде је изјавио, да ће тражити од Г. Министра финансија да државне фабрике шећера изађу из картела.

Г. Министар трговине изјавио је, да је повукао пристанак наше државе за ступање нашег удружења произвођача шећера у међународни савет у Хагу као и обавезу, да изда правилник, по коме ће забранити извоз шећера из наше земље преко 15 хиљада тона и забрањити подизање нових фабрика шећера у нашој држави за вријеме од 5 година.

Надаље је Г. Министар трговине изјавио, да ће у најскорије вријеме поднијети Народној скупштини законски предлог о картелима.

Ове изјаве ресорних Г.г. Министара доказ су нам, да се код нас повела озбиљна брига, да се исправљају старе грешке учињене на привредном пољу.

Даљна посљедица погрешне национализације и неразумне заштите и картела осјетила се и у нашим трговинским уговорима. Нешто само по себи а нешто и под утицајем људи из разних индустрија настојали смо, да у тим уговорима заштитимо нашу индустрију и спријечимо конкуренцију стране. Зна се да концесије на једној страни иду на рачун друге стране па су и овде концесије једној грани привреде штетиле другу, по нас можда важнију и кориснију.

Касније дошло је у свима државама негде више негде мање до изражаја настојање, да се све потребе подмире властитим производима, дакле, што мање увози, па су и еминентно индустријске земље форсирале развој аграрне производње. Овај систем погодио је нас необично тешко, јер смо ми и данас у основи својој аграрна држава и главни су нам извоз аграрни производи.

И поред тога, што смо ми задњих година покушавали све могуће, да ово зло одстранимо и преставници Краљевске владе на разним међународним

конференцијама предлагали разне мјере, дошло се данас дотле, да се свако увлачи у се и своје границе опкољава разним заштитама, царинама и девизним ограничењима.

Дошло је дотле, да се трговински уговори праве на што краће вријеме, а и кад се склопе, након неколико дана траже се измјене.

Не смије остати незапажена изјава нашег Министра трговине, да смо ми до сада најмање неприлика правили страниој трговини, али да смо присиљени, да се ради одбране својих интереса, послужимо истим мјерама, које се употребљавају према нама. Ову изјаву морамо сви одобрити и нагласити, да желимо, да се одмах и практично проводи.

О сметњама нашој извозној трговини биће говора у специјалној дебати Министарства трговине, а сада бих хтио да се осврнем још на два важна питања, која су данас најактуелнија и која траже хитно ријешење. То су дугови у првом реду сељачки, а друго је исхрана.

На овом је мјесту било говора о презадужености нашега сељака и о потреби регулисања и олакшања тих дугова.

Наведени су узроци задужењу сељаковом као и то, да је немогуће помишљати на оздрављење пољопривреде без регулисања тих дугова.

Хтио бих само сада да нарочито подвучем, да се је данас тежина тога дуга нарочито зато у толикој мјери осјетила, јер су производи сељачки пали за $\frac{2}{3}$ па и више. Падом цијена сељачких производа пала је и цијена његовом непокретном имању, јер му је смањена рентабилност.

И баш ради пада вриједности сељачких производа а усљед тога и непокретног имања сељаковог, опала је и кредитна подлога сељакова и он од здравог дужника постао презадуженик — инсолвентан. Дакле усљед квалитативне а не квантитативне промјене кредитне подлоге наступила је нагла инсолвентност сељакова.

Ради ове презадужености и немогућности одговарања обвезама постоји опасност, да сељак остане и без жетве и без земље. Без жетве, јер ће му је одијети или порески или судски извршитељи, а затим без земље, јер ће му бити продана за дуг. И овде је највеће зло и највећа опасност, да сељак постане бескућник, а тада ће бити много теже помоћи му и побринути се за њега него данас.

Ми требамо здравог сељака, доброг домаћина, коме је његово имање осигурано догод он ради и живи као добар и честити домаћин. Здрав и добро ситуиран сељак најчвршћи је темељ државе, а од бескућника нема нико користи.

Усљед ове презадужености и неизвјесности шта ће даље бити завладала је код нашег сељака потиштеност, јер не зна, шта га сутра чека. Једна изјава са стране мјеродавних, да се води брига о његовом незгодном стању и да се неће дозволити, да сељак остане без земље и постане бескућник, подигла би сељака морално и дала му душевне снаге, да стрпљиво чека регулисање својих обавеза. (Аплауз).

Неопходно је нужно, да се хитно донесе Закон, којим ће се олакшати сељаку дугови до њиховог коначног регулисања. Регулисати дугове значи довести их у сразмјер са платежном моћи, са кредитном подлогом. То је могуће учинити само на два начина: или рестрињирати дугове или повећати кредитну подлогу повећањем рентабилности њене. Тре-

ћега нема. Ма којим од ова два пута да се жели поћи, треба ићи што пре, јер сваки изгубљени дан доноси неизмјерне и моралне и материјалне штете. Разуме се, да се упоредо са регулисањем сељачких дугова мора мислити и на друге који су с њима у вези.

Исто тако хитно и у данашњем моменту још хитније питање јесте питање исхране народа. Парадокс је, да у нас постоји питање исхране, а ми не знамо шта ћемо са храном. Говори се о хиперпродукцији хране, а наш народ оскудијева у храни. Ја не говорим о нашим пасивним крајевима, гдје је увијек оскудица у храни; него о крајевима, који пре нису били пасивни, него су се сами хранили. Увијек и у предратно доба било је у нас, у свим крајевима, људи који су почели куповати храну у јануару и фебруару, да је плате о жетви. Ове је године тога још и више, а нарочито у крајевима бив. Босне, гдје је кукуруз главна храна, а ове је године изгоро од суше. Само је ове године дошла уз сушу и општа криза, која је сељака потпуно уништила. Стоку је продао у бесцјење да плати порез и камате за дуг. Хране нема, пара нема, а ни кредита нема, јер је његова кредитна способност спала на трећину ланске. Рада нема нигде да заради килу брашна да прехрани себе и своју чељад.

И сваки се дан храна све више измиче и сваки је дан све већи постотак оних, који немају шта да једу. Овде нису у питању само они којима треба дати бесплатну храну, него и они, који имају земље али немају ни хране ни пара ни кредита, и којима треба дати храну у зајам и то хитно, што пре, јер када завлада глад, неће бити могућности да свуда стигне храна на вријеме и да спријечи несрећу. Не помаже овде резонување да многи наши крајеви, иако сиромашни, не траже храну, јер су се побринули да зараде; не помажу ту ни морална резонувања да ће се народ научити па да ћемо и у будуће увијек морати давати; сада се мора дати, и то хитно дати, а за будуће се треба побринути, да до овога не дође и то било увођењем општинских и сеоских кошера, било на други начин.

Глад се мора спријечити без обзира на материјалне жртве.

Ја вјерујем, да ће и Народна скупштина, а нарочито Краљевска влада и хтјети и моћи наћи начина да предусретне глад и да се не догоди и та аномалија, да на једној страни југословенско жито лежи по магацинима као бесцјена роба, којој се не може наћи купца, а на другој страни југословенски народ умире од глади јер нема хране.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик Г. Др. Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Ја, господе, нећу да говорим о ономе што је било, нити ћу се на то обавирати, јер мислим да нам је та прошлост корисна у толико, што је она најбоља школа за то, како ми не треба у будуће да радимо и која нам указује на пут којим треба, односно којим не треба да идемо; јер нама та прошлост казује не само шта, него и како треба да радимо.

Ја морам да се обаврем на неколико говорника који су говорили овде у скупштини баш из те прошлости. Морам приметити, да ми је пао у очи један врло интересантан факат, да су у већини случајева говорили о тој ствари они људи, који су већ по једанпут или двапут били посланици.

Изгледа нејасно да су се ти људи враћали на ствари за које бар ми који смо и до 8 новембра знали куда идемо, који смо и од 8 новембра пошлели извесним одређеним путем, немамо разумевања и ми сматрамо, да не би требало да се на њих враћамо. Ти се људи враћају на то питање по оној: „Што дика навикла“. 8 новембра постављена је нова идеја и нов програм на коме смо ми изабрани и на коме стојимо и сада. Идеја тога 8 новембра била је јединство, југословенство као главна и основна подлога свега нашег рада. Међутим ви видите у говорима често пута да се понављају старе зајевнице и старе погрешке. Ја мислим да то није на месту и да треба или оним путем и радити на оном програму са којим смо агитовали 8 новембра.

Господо, има још један факат који бар мене обвезује да морам да радим овако како говорим. У адресном Одбору сви сте ви те принципе одобрили и продискутовали на један достојанствен начин, па мислим и зато да није на месту да се поново враћамо на та питања, осим ако желимо да ускрене оно због чега се у ову кућу три године није долазило. (Пљесак.) Господо, ко хоће да је с нама, тај мора да је искрено и из свег срца Југословен. И у том питању компромиса нема. Ко није за Југословенство тај је против нас, и ми то морамо овде изјавити свечано и категорички. То не значи да је искључена пријатељска и добронамерна дискусија и критика Краљевске владе и њеног рада. Сви они који мисле да ће моћи да разоре нашу слогу љуто се варају, и неће дочекати да се ми размимоиђемо, јер ми ћемо бити много борбенији кад завршимо овај важан посао, и кад изађемо у народ него што то изгледа онима који мисле нашу слогу да руше. Свака идеја има својих присталица, а наша идеја има врло много присталица. Један је важан фактор који треба поменути, да већина наших присталица није у градовима и међу господом чије се становиште базира на личним интересима и изгубљеним каријерама, већ у нашим народним масама. У време кад су биле у нас четири државе, није постојало питање ни Срба ни Хрвата. То питање стварали су и стварају они који из тога праве себи занат. Зато не треба више да се о том говори, јер сам и ја из једне од најмањих од те четири државе, из бивше краљевине Црне Горе. Зато сам ја те ствари посматрао хладнокрвније него ви остали, ја сам пешке пропутовао целу Србију и Босну док ми аустријске власти нису забраниле доживотно пролаз кроз Босну и Херцеговину, и у масама простог народа, међу сељацима, то питање није постојало. Ја сам за време избора у Боки Которској чини ми се 1911 године као студент учествовао у агитацији за нашег кандидата и тај наш југословенски кандидат победио је на тим изборима.

Господо, народ је нас тада разумео. Разумео нас је после 1 децембра 1918 године, а и данас нас разуме прост народ и не прави спорове, већ спорове праве они који су били изгубили материјални интерес или њихову каријеру. Таквим људима прекинут је пут и није им дато да уносе у народ зајевнице и неистине. И ми са будућим организацијама идемо тим путем, а они који хоће да уносе сметње у народ срећне нас на томе путу на коме ми нећемо имати компромиса. (Гласови: Живео!)

Господо, ми смо 6 јануара имали политичку пустош. То треба добро знати. 6 јануара била је кураж узети крмило државно у своје руке и одго-

варати у оном моменту за то да се та држава, која је била на ивици пропасти, изведе из онога ужаса у који је била запала. У нашој штампи се тада писало, а у страниој штампи још и много више, да код нас мирине грађанским ратом. Господо, после 6 јануара тако мирно и тако успешно одвести земљу од тога руба пропасти, избећи грађански рат — који је неминуовно претстојао, — о томе треба при свима критикама водити рачуна. Неко је то радио и томе некоме треба одати признање. И у критикама личним не можемо поред тога великог дела, поред тога великог факта да се жучно објашњавамо због ситуација, јер ко не ради, не греша, а ко ради, мора грешити.

То је у колико се тиче општег дела. Ја сам лекар и увек кад ми један болесник долази, он ми апсолутно искрено каже шта му је и шта осећа, да бих ја могао поставити тачну дијагнозу. Мислим да је дужност Министра финансија да нам искрено и отворено у буџету каже тачно све оно што мисли да треба дати и што мисли да може примити. Ако је тај извештај Г. Министра финансија, како је рекао Г. Министар, ако је тај рачунски прорачун тачан онда значи да је наш буџет добар.

Економске прилике данашње, не наше него светске, дискутују и познају чак и деца из основне школе. Ја нећу понављати оно што су овде говорили пре мене људи из праксе, али могу рећи само то да су постојале само две алтернативе: једна, да штампамо у Топчидеру фиктивни новац или да пођемо у штедњу да би се примила она вероватна цифра која се може примити од народа без штете по њега. Пошло се овим другим путем; пошло се путем штедње и уштеда и ја мислим да је то био једини пут, и у колико је Министар финансија конзервативније ишао тим путем, у колико је пре постигао свој циљ.

Сматрам да не треба да понављам оно што је већ понављано, да су у буџету учињене веома велике уштеде, да је учињен један неизмеран напор да се са народних леђа скине један огромни терет и да тај труд буде довољно и успешно завршен. Али како је буџет наше главни и основни и право и дужност, то је обичај у свима парламентима, па и у нашем, да се уз буџет говори о свему ономе што боли и што би требало поправити и ја у томе циљу морам да дам такође извесне напомене.

Ја, господо, морам да кажем одмах да би овај наш буџет за још неколико стотина милиона динара био мањи кад би наша државна администрација била простија, исправнија, ваљанија. У томе погледу познато је да се за једно најобичније питање мора да прође кроз 10—15 инстанца, понекад шест месеци, да се реши једно најобичније питање. Један државни чиновник, који је служио 30 или 35 година, а то је господин који је заслужио сваку пажњу, он често мора да чека и две године док се скупе подаци о његовом пензионисању, а за време од 40 година, док је служио државу и био у државној служби, нису се могли скупити подаци о његовом пензионисању. (Ово Гаврилковић: То није тачно.) То је тачно и ја тврдим да има чиновника који су три године чекали да се прикупе подаци о њиховом пензионисању. Господине Ото, ја знам да је ваша дужност да браните, само вам кажем да имате људи који сметају у томе да буде регулисана пензија, јер имају извесног интереса. Ја ћу казати да има људи, који су на томе питању били голи, па су после подигли куће па

тако знам једнога који је кућу кућио за милион ипо динара.

Ја мислим, господо, да је упрошћење наше државне администрације немогуће све дотле док постоји један страхан закон, закон о државном рачуноводству. То је главна препрека, преко које се ломе сви наши буџети и сва наша старања да се упросте сва решења која произлазе из државне администрације. Ја ћу вам, господо, за то казати и пример. Ја сам пре неколико година као лекар једне болнице учествовао на лиценцијацији за набавку дрва. Та је лиценцијација била потпуно законска. То је био франтан случај, који ја баш зато и наводим. Погодио сам дрва 68 динара од кубног метра. Исти тај дан, од иста три лица, која су учествовала на овој лиценцијацији, једно друго надлештво, у истој соби, после пола сата, док сам ја купио 300 метара по 68 динара кубни метар дрва, дрва су купљена у количини од 3000 метара за друго надлештво по 164 динара један кубни метар! Све је било потпуно законски, правилно, тачно и исправно! То је могуће само по Закону о државном рачуноводству и ни на који други начин. Ви знате, да по томе Закону три човека која се договоре да иду на лиценцијацију, кад испуне формалност продају за много скупије паре много гори материјал, јер је законска форма испуњена. Господо, кад дате једном човеку да управља гимназијом, која има 1000 ученика, и кад томе човеку поверите васпитање омладине, која ће водити државу и заменити нас овде и ову господу овде, која ће водити ову земљу, тај господин нема поверења за 300 динара. Дакле, док директор гимназије или командант пука који води 4000 наших узданица, нема личног поверења до 300 динара, дотле не може бити упрошћена државна администрација и ја мислим, да то лично поверење према вишим функционерима једини је здрав и правилан пут који треба да нас води. Што буде простије решено то питање утолико боље, брже и јефтиније по државу.

Ја, господо, морам да пређем на једну другу ствар, која мене нарочито, ако хоћете, интересује и боли. Морам да говорим и као посланик оног краја одакле сам, чији сам претставник. Ја нећу овде да гуслам, јер уопште тврдим да је прошло време гуслама, а дошло је време рада, иако се ја гусала не стидим, иако их највише има у мојој постојбини. Ја морам да говорим и приликама и да критикујем све оно што је рађено у Црној Гори, јер је то покрајина о којој говоре да је до данас, та Црна Гора, добила милијарде државне помоћи.

Те су помоћи даване на такав увредљив начин, да су револтирале онај народ. Нема никога који не би пребацио људима, јер то је давано тако нерационално, тако невезано, да је претстављало или раније партиске интересе или невезана питања. Давало се за то, јер је сваки знао да су то пасивни крајеви. А да су те суме, које су дате за тако зване пасивне крајеве; издаване рационалније, ти крајеви не би остали пасивни. Тим сумама могли сте изградити путеве, воде, јер тамо нема ни воде, могли су се изградити мостови, могле су се саградити железнице, могле су се експлоатисати шуме и рудници, којих тамо има доста и ти су крајеви могли постати активни од пасивних и данас не би претстављали оптерећење буџета државног са тако званим дотацијама. Ја бих хтео да скренем пажњу на то да се не иде старим путевима, него да се те суме рацио-

налније дају и да се рационалније примењују у сврхе за које се издају. У даном моменту то је доцкан, али мислим, да у будуће треба боље и тачније радити и треба скинути са државних леђа тај терет помоћи, поклона, дотација и тога увредљивог начина оним крајевима, који нису заслужили ништа рђаво. Стање путева у тим крајевима је таково, да ви имате данас простора по 150 км. и 120 унакрет, где нема ни колскога пута, ни једнога метра железнице, а нема ни изгледа да ће доскора се изградити. Интересантан је случај, да смо имали једно једино сретство, а то је авионски саобраћај до Подгорице. Кад је отворен авионски саобраћај, тражили смо, да тај једини авион долази код нас, јер немамо куда преко оних брда него да летимо. Од центра Подгорице до Београда путује се 34 сата, тај пут кошта 1000 динара, а потроши се неколико дана, а кад је невреме, често и недељу дана. Међутим авионом путује се 2½ сата. Тај ваздушни саобраћај није само с тога значајан да врши саобраћајну службу. То је моралан фактор, који много значи. Кад сам се дотакао тога питања, ја се морам сада осврнути на то питање у нашој држави.

Код нас се томе питању поклања врло мала пажња, јер је то питање врло крушно питање будућности. Ми који смо преко четрдесет година памтимо кад смо се плашили аутомобила, који је за нас изгледао као неко чудо, док данас за децу из основне школе није аероплан никако чудо. Наша држава треба о ваздушном саобраћају да води много више рачуна, особито кад знамо, како о том саобраћају воде рачуна други, нарочито наши западни суседи. Ми имамо са иностранством једну линију, која иде од Беча, преко Загреба, Београда и Скопља. Сушак нема с том линијом везе, ни Црна Гора, нема везе ни Сарајево, а ни само наше Приморје, док ми говоримо о туризму, који нам доноси паре, а говоримо о задатку који тај ваздушни саобраћај има.

Италија даје 200 милиона динара за цивилни ваздушни саобраћај, док наша држава даје само шест милиона. Сигурно да има некога разлога у диспропорцији ове две цифре. Италијанска цивилна авијација прелази четири и по милиона километара, а јуче је отворена пруга на Тирану, од Тиране на Скадар. Имате пругу Атина—Солун, од Солуна на Цариград, па ће вероватно поћи и на Варну, онда на Букарешт, а имају намеру да та пруга долази до Мађарске и то у Будимпешту. Има то своје велико значење. Ми пак нисмо пробали да прекришемо ту мрежу која се око нас плете до сада нигде.

Ко прати то питање, тај ће видети, да се о том води рачуна на конференцији за разоружање у Женеви. То се питање увек подвлачи најдирнијим мастилом и ја мислим, кад би се повећала ова сума у буџету, да људи који би то учинили не би се кајали.

Ја, господо, поводом тога саобраћаја морам рећи да знам да постоје понуде за изградњу железница у нашим крајевима. Какве су те понуде у детаљима, ми то не знамо, али било би интересантно кад би то знали, — и кад је реч о железницама онда не би било згорег да се оне праве у оним крајевима где су две Краљевине, због њиховог отсуства у тим крајевима, доживеле катастрофу. Осим тога, треба водити рачуна и о томе да би те железнице пролазиле кроз највеће шуме и кроз најбогатије крајеве у нашој земљи у погледу рударства. Ми смо имали до сада једну индустрију у Црној Гори, а та индус-

стрија обављала се на тај начин што смо моји другови и ја ишли пешке преко Санџака и Ужича у Београд, где смо учили школе. Данас, хвала Богу, ми имамо и код нас школа. Међутим, сада видимо да је у пројекту да се педесет гимназија затворе, — и од тих 50 гимназија вероватно ће се затворити и неке гимназије у покрајинама где су оне биле једина индустрија. — Ја мислим, господо, да у крајевима који су дали доста интелектуалаца нашој земљи који су јој служили на част, мислим да бих у погледу тих крајева требало обратити највећу пажњу и тамо оставити највећи број школа. Тај је случај и са Босном и Херцеговином, где је непписаност највећа. Тамо треба отворити што већи број основних школа. — У погледу школа морам да кажем још и ово: Овде се говорило да ми имамо три Универзитета и два споредна факултета и да би ту требало нешто укинути. Ја се, господо, не слажем са таквим схватањем, па макар да ми се пребади да сам баш ја тај треста шести који се са тим не слажем. Не слажем се због тога што сматрам да никада огњишта културе не треба затварати. Ја сматрам да та огњишта треба у што већем броју отворати. Јер, права је национална и културна срамота затварати Универзитете и факултете у једној земљи. Кад се један Универзитет у једној земљи отвори, цео културни свет води о томе рачуна и сматра да је то успех за општу културу, за прогрес и за човечанство. Не знам, каква је то невоља која би нагонила да се затварају Универзитети. Господо, у маломе Печују постоји један Универзитет и он је постављен на нашу границу искључиво због пропаганде. И због тога ја држим да је факултет у Суботици једна потреба; он служи као противтежа Универзитету у Печују. Исто тако, господо, ја мислим да би требало баш, због велике непписаности у Босни и Херцеговини, отворити и тамо неки факултет. Према свему томе ја сматрам да не треба затварати ни један Универзитет нити пак смањивати факултете, већ да, у томе погледу, треба ићи само даље. — Што се тиче медицинских факултета, знам као лекар да је ту уложено стотине милиона динара, — и сад, господо, затворити тај факултет, значило би упропастити и бацити толику своту новца. На медицинском факултету васпитавају се наши будући лекари, он је неопходно потребан нашем народу, то је жика културе и новац утрошен на тај факултет није бачен узалуд. — У току ове дискусије чуло се од стране појединих говорника да се у изнајмавању кредита не може ићи даље јер се, каже се, нема новца ни за исхрану. Међутим, господо, за довршење Народне скупштине предлаже се кредит од 15,000.000 динара. Истина и то је једна потреба, невоља је да та зграда стоји тако недовршена, али кад има да се бира између факултета, исхране и довршења нове скупштинске зграде, јасно је да је прече сачувати факултете и употребити тај кредит за исхрану; и једна и друга потреба могу се подмирити из суме одређене за оправку новог Парламента.

Кад будемо у бољим приликама, онда можемо довршити зграду за нови Парламент. (Чује се: То се прави већ 25 година!) Нека се прави још пет година, али ово што поменух то је прече. Ја не могу да разумем да се даје 15 милиона за довршење једне зграде, а да се може и помислити на то, да нема кредита за исхрану, и да се не може кушити жито од оних који га никоме не могу продати, па куњено

жито дати онима који немају шта да једу. То је много већа и преча потреба, него довршење нове скупштине ске зграде.

Господо, ја ћу пред крај свога говора, да говорим о још једној ствари, а то је да има још начина да се уштеди. Ви овде одлично знате да имамо Државну хипотекарну банку, Привилеговану аграрну банку, Класну лутрију, Фабрику шећера итд. Дневнице чланова управе тих усанова износе од 100 до 200 хиљада годишње. Изволите господи која имају те приходе открити једну половину, па да им ипак доста остане; и ви ћете имати довољно кредита за све потребе које нам се као хитне намећу. Тамо иду милиони, господо!

Има још једно питање, у чије се детаље ја нећу сада упуштати, јер је овде већ о њему говорено, а то је питање раздужења сељака. Ако се решењу тога питања не приступи законским путем и што пре, оно ће се решавати незаконским путем. Сељаци на овај начин како то постоји не могу и неће да плате те дугове. Треба наћи хитно, што пре, пута и начина, да наш сељак поштено плати коме је што дужан и дати му законске могућности да да држави што јој припада, да остане поштен домаћин, да врати коме је што дужан и да може да живи. Ти људи ништа друго и не траже него то, и траже брзо. Јер, господо, ако ми не пожуримо с решењем тог питања овде, банке и они који потражују журе, и они су, под притиском тога да се то питање овде покренуло, већ притисли и ухватили за грло оне који су им дужни. У колико простије и брже буде било решење тог питања, у толико ће бити боље; а не да се опет ствара нека сложена администрација и да се иде од Понтија до Нилата; јер, ако би то било, онда ће опет стати да се заокреће нова административна машина, и неће се знати ни ко није, ни ко плаћа. У погледу питања како се штеди, и како се не штеди, навешћу вам, господо, један пример. Помоћник једног бана за своја путовања у току једне године, наплатио је 150.000 динара поред плате и дневнице. (Чује се: Који је тај?) То ће се наћи код Г. Министра финансија, то ће се проверити, и видеће се да је тачно. (*Извештај Ојго Гавриловић*: Треба да имамо стварне податке о томе, па да их сравнимо.) Ја ћу вам, г. Гавриловићу, дати податке да их сравните, па ми онда можете овде одговорити, је ли то тачно или не.

Ја мислим да се могу постићи уштеде и у томе, да се за сада не доврше неке банке палате, које смо почели да зидамо. Кад будемо имали пул ден, можемо их довршити. Ми смо некада из много скромнијих кућа свршавали велике државне послове. Ко не верује, нека погледа зграду бивше предатне Народне скупштине у Београду, па ће видети да је из оне скромне бондрукаре створена Краљевина Србија и данашња наша велика држава.

Ви знате, господо, да има једна до 2000, па и више хиљада господе, која имају по 4 до 5.000 динара месечне пензије, а налазе се по разним надлештвима и задужбинама као дневничари и добијају на име дневнице још по неколико хиљада динара месечно. То питање још није решено у потпуности. Оно је решено само у општинама, и то за мале чиновнике, а има их још доста који су и сада по задужбинама и вуку, поред великих пензија, лепе приходе. Кад се врши редуција прво треба редуцирати ту господу.

Износиће све ово у доброј намери да то буде један важан задатак и предмет нашег рада и решавања да појемо тим путем, ја кажем: да је буџет, зато што је био консеквентан у принципу штедње, постигао једино што је било могуће учинити; сматрам да је овакав буџет, какав је предложио Г. Министар финансија, и логичан, и праведан, и паметан, одобравам га унапред, и гласаћу за њега.

Прејседник Др. Коста Кумауци: Има реч г. др. Милослав Стојадиновић.

Др. Милослав Стојадиновић: Господо, ако би се тражио смисао ствари по ономе правилу да се иде од главнога ка споредном, то бих ја одмах у почетку изјавио да гласам за предложени буџет. (Гласови: Живео!) Има пуно разлога да овај буџет овакав какав је предложен изгласамо. Пре свега неоспорна је чињеница да овај буџет показује знатио умањење, он је много мањи него што је и од Владе стварно предложен. А Влада га је предложила, за разлику од прошлога буџета, у много мањој суми тако да ми фактички, излазећи пред народ, можемо правдати поверење које се везује уз изгласавање овога буџета, јер сума смањења није мала; ја мислим да је она већа од свих смањивања буџета која су била у периоду од 1919 године па на овамо.

Важно је истаћи да ми, изгласавајући овај буџет подвлачимо важност оног преокрета и санкционишемо ону политику која наговештава ту нову еру и потпуно нов курс с обзиром на све промене које су наступиле у животу нашега народа, а нарочито с обзиром на велике преокрете који су настали на чисто економском и социјалном пољу. У овом преокрету извели смо много важне реформе, неутралисали политичке страсти, извели унификацију нашега законодавства; даљи позитиван рад тога карактера дао је читав низ закона који имају за циљ регулисавање односа чисто привредних и социјалних, напоследку читав низ других мера као и оних које су тек у припремању или које су поднете у форми законских предлога. Сума свих тих мера које одликују ово стање заједничке сарадње Владе и Парламента наговештај је једнога преокрета, једног великог курса који се исцрпљује у знаку шире делатности на економском и социјалном пољу. И зато што то није гола шимера, што је наступио један позитивни преокрет ствари и што смо инаугурисали један рад који има за циљ санацију наше привреде и наше државе уопште и зато што претходи један читав низ политичких мера и закона, напоследку зато што се показује у целокупној активности нашој да ћемо истрајати у том позитивно привредном правцу, што ћемо том колективном вољом дати даљег потстрека влади да настави рад у правцу одређеног јачања привреде, ми ћемо зато гласати за овај буџет и са пуном вером да ће рад у томе правцу бити крунисан још већим успесима нашим.

Господо, ја мислим да ми улазећи у овај Парламенат, ми смо се већ користили позитивним успесима у преокрету који је настао од 6 јануара и који резултира из плодних иницијатива од тога датума. Период од 6 јануара с правом можемо рећи да је био позитиван, чак да ништа друго није дао доли унификацију нашег законодавства и неутралисање чиновничког апарата и политичких страсти, он ипак бележи позитивне успехе. И ми, примајући се мандата и борбе на путу за побољшање положаја нашега народа, ми смо решени да се на томе не зауставимо

него да дамо потстрека и да кажемо и самој Влади ако је потребно да прибегне оним мерама које су исписане у нашем програму и које имају за циљ јачи просперитет нашега народа.

Господо народни посланици, ја бих учинио само једну малу компарацију са приликама које су недавно биле у Енглеској. Лав Николајевић Троцки написао је пре неколико година једну књигу у којој је казао да је Енглеска на прагу своје пропасти. За велико чудо да је у Енглеској велики енглески премијер лорд Џорџ био је први тај који је прихватио ову тезу садашњег изгнанника на Принципу и са оном познатом својом доследношћу и издржљивошћу, која је својствена његовим земљацима хтео да види на којој је страни истина и да ли је Енглеска заиста на прагу пропасти. Енглези се нису бојали да ово тврђење Л. Троцког испишу крушним словима и да га подвргну најслободнијој критици. Овај је пример заиста карактеристичан за народ који смело гледа у своју будућност и који зато и има своју будућност што сме да говори истину. Ја мислим, господо, да ми не треба да бежимо од оних појава који су нам понекад и непријатне и да не треба да се бацамо на оне који критикују појаве које се морају критиковати. Из те дисхармоније, из тих разноликих схватања и противречности и ниче хармонија. Ја верујем да ћемо ми у том међусобном трвењу доћи до хармоније у овој скупштини која, као што сам казао, добија све више карактер раднога тела. Она мора бити радно тело, јер свака установа и правда тиме своје постојање што ће добити карактер раднога тела. Радећи тако, господо, ми настављамо борбу да после оних лепих одлика које је показао 6 јануар дамо Југословенству и једну ширу унутарњу правилну садржину. Ја се сећам говора Светозара Прибићевића, с којим сам имао част да пољемисшем неколико пута у своје време преко јавности, кад је он наглашавао и стално истицао идеју јединства и само јединства. Ја сам онда казао да то није довољно него да томе јединству треба дати позитиван оквир и његову одређену привредно-социјалну садржину, да треба учинити живот широким масама сношљивијим и на тај начин доћи до народнога поверења а кроз то поверење и до сопствене снаге унутра. Ми смо, господо, изгубили доста времена у нераду и у међусобним зајевницама. Наш политички живот био је потпуно на странпутици и, не треба да се заварамо: једна читава деценија проишла је у непродуктивном раду, у политичком вербализму. (*Ојо Гавриловић:* Није тако!) Ја ћу г. Гавриловићу да докажем да је доиста тако било. Али ја нећу то доказивати само ради тога да бих пољемисао противу оних који су грешили, него да бих извукао поуку за будућност, јер ја тврдим да се много грешило. Из тога бисмо могли извући ову поуку: онај на чији се рачун грешило нека то заборави, а онај који је грешно нека се увек сећа својих грехова. То је услов за споразуман рад у будућности. Не треба онај који је грешно да бежи од сећања својих грешака, а онај на чију се штету грешило и противу кога се грешило нека заборави грешке других. То је у своје време била парола, коју је згодно убацио један енглески историчар за споразум између Ираца и Енглеза. И ја бих исто тако учинио алузију у овој фигури на ту идеју кад ми се већ додају да не треба овако да говорим. Ако то није тако и ако се у истини није грешило, онда апсолутно ни у колико и ничим не

може да се правда оно што резултира из хаотичног стања пре 6 јануара. Ја мислим да г. Оту Гавриловићу недостаје један јасан критеријум за оцену догађаја из тога периода.

Господо, ми морамо да користимо и да научимо нешто из даљне прошлости наше, а она је у томе да смо ми култивисали један специфички дух, који се огледао у оном нашем фаталном: професионални политичар. Тај професионални политичар био је лишен свих лепих атрибуција и људских и божанских.

Јесте, господине Гавриловићу, од тога смо ми патили што су привредна и социјална питања добила била сасвим подређену важност. То је довело стање до 6 јануара, то је довело до погибија у старом Парламенту. (Одобравање. Ото Гавриловић додаје.) Ја волим да ми се додаје, али, господо, у овом централном питању лежи зец, у томе је главно питање и оно се овим у главном додирује. Зашто наша политичка акција у том времену није имала своје реалне и здраве постулате? Зато јер није имала економску и социјалну базу, зато што је била лишена свих одређених циљева, зато је у тој политици био потиснут радан човек, зато су се масе нашег народа дезоријентисале у томе режиму, и зато су масе народне са пуно хладнокрвности и са пуно индиферентности примиле ликвидацију болесног стања и један историјски чин, кад се то и такво стање угасило. То објашњава психолошко расположење народних маса у моментима ишчезавања једног стања, које је само себи допело смртну пресуду. И зато што је то тако, и зато што се грешило у прошлости, и зато што је наша политичка акција била лишена своје здраве подлоге, зато што су привредна и социјална питања била потчињена питањима и потребама једностране политике, зато је и био хаос код нас и зато је било оно стање у коме привредна политика није могла доћи до свог пуног изражаја. Не знам да ли има човека, који може да ме увери да су привредна питања доминирала до 6 јануара. Ево, сви конгреси привредни, све наше привредне манифестације, трговачке, занатлијске, индустријске и сељачке утврђују једну и исту немилу појаву: пуно и апсолутно заостављање привреде и широких привредних интереса у то време. И ако хоћемо да утврдимо дијаметралну разлику између стања до 6 јануара и онога после 6 јануара, видимо, да је не можемо да окарактеришемо ни у чему другом, него да су онда, до 6 јануара, привреда и сва привредна и социјална питања била у служби политике, а да је данас политика у служби привреде. Ту је преокрет, који је наступио и који је дао једно лепо маркантно, историјско обележје садашњем стању. Господо, ја чврсто верујем у то ако ми успемо да своју политичку активност саобразимо брзо новим приликама и ако своју политичку акцију резултирамо из тих социјалних и економских потреба широких народних маса и ако је привреда та моторна снага, која живот народни креће, напоследку ако је политика само једна метода, једно сретство за остварење великих циљева а не само себи циљ, онда ћемо ми успети и онда ћемо тек доћи до пуне сагласности између наше акције и акције широких народних маса. Ми видимо, господо, у свима народима да су код политичких акција одлучујуће економске и социјалне потребе. У Енглеској оријентација између либерализма и конзерватизма није ништа

друго до израз подвојености на чисто економским питањима. Ја, господо, народни посланици, верујем да смо ми у нашој лепој Југославији после ослобођења приступили оријентацији социјалних и економских проблема да не би дошло до племенске и верске оријентације. У мору тих плодних иницијатива, које имају за циљ да обнове живот нашег народа, никад не би могле да избију племенске и верске оријентације, нити би могао онај „само политичар“ професионалац доћи до невероватног утицаја који је имао у нашој земљи.

И ако тражимо смисао нашег политичког задатка ми га можемо наћи само у томе, да се иницијатива политичка потчини социјалним, економским и културним обзирима и потребама, јер само тако може доћи до пуног изражаја сва национална снага наша. Господо, зашто се ова питања потцењују? Потцењују се просто зато што се њима не уме да да прави значај, зато смо пали у грешке које овде избијају а које наговештавају повраћај нежељеног стања. Ја вам кажем, да оно што се је испољило у овој буџетској дебати није ништа више доли један нови покушај да се нашој нацији паметне једна избеумљена борба и да се народ стави у службу оних политичара, који са интересима широких народних маса немају никаквих веза. Како је било раније нека покаже овај пример. У периоду пре 6 јануара једна еминентна личност која је у своје време заузимада чак и положај Министра, рекла ми је ово: Развијајте ви економске и социјалне програме колико хоћете, ја ћу ићи у Срем, грдићу Хрвате и покућићу све српске гласове. И та је личност са демагогијом виста добила све гласове. То су исто чинили и многи Хрвати говорећи против Срба и купећи на тај начин гласове простодушних маса. У једном народу где има беде, где има мизерије широких маса, и велике потребе оздрављења индустријског организма, ми га упућујемо сад на племенску странпутицу! Сада нам опет говоре да су Срби и Хрвати рђави и истражује се њихов међусобни племенски однос. И шта бива? На ту странпутицу нико паметан не може да иде, не може и не сме ићи ни један поштен Србин, и Хрват, на ту фаталну странпутицу могу поћи само људи нижих квалитета, ситних прохтева и страсти, који ничега светога у души немају. Ни један поштен Југословен не може и не сме ићи на странпутицу борбе, којом се сеје мржња између Срба и Хрвата. Ја држим да је то давно и давно прошло. Зар у доба привредне кризе и социјалног поремећаја, кад имате толико беспосличара, кад у Европи има тринаест милиона људи без рада, и кад се све потреса пред покретом гладних маса, зар у то доба ми сад да сејемо мржњу и неповерење између Срба и Хрвата? Ја мислим да они који масе на тај пут упућују, пут мржње и раздора да они врше издајство Срба и Хрвата. Ја мислим, господо, да је не мање фатална и она ствар где се, у вези са овим што се дешава у правцу истицања племенске тезе од неких претставника старих странака којима смо иначе одали дужни пијетет и похвалили њихов рад у садашњости, што се са те стране посредно наглашава преимућство старих метода. Ако ми на крупним питањима треба да бијемо битку на два фронта и против оних који кажу да не можемо бити против старих организација и метода и они који бране племенску тезу онда је наш положај тежак, али не

и опасан, јер морамо прибећи и сами ефикаснијим методама борбе. Стјепан Радић који се племенски одређено у своје време из разлога политичке стратегије, организовао је сељаштво церирајући градове. Стјепан Радић кад је дошао до пуног изражаја своје моћи почео је све мање да се племенски одређује тражећи све више смисао борбе у социјалним и економским реформама. Стјепан Радић био је велики човек, један несумњиво велики зналац и изнад свега човек који је разумео душу народних маса. Он никада не би ишао на ову странутицу у доба страшне привредне и социјалне кризе на који нас сада упућују они који се боре о богато наследство овог народног трибуна и то не путем служења народним интересима него демагогисању на рачун његове невоље. Јер је Стјепан Радић био уистину пријатељ свога народа, као ретко ко међу нама. Господо, не иде да се наша борба упућује на ту страну, да у овим тешким данима голицамо инстинкте маса ради снажења свога утицаја до кога иначе можемо доћи здравим одређивањем у служби правих народних интереса. Ако би се продужио рад у томе фаталном правцу, на тој племенској странутици која је пропаст и Хрвата и Срба, онда нам ништа не стоји на путу да сами пођемо у народ и да га обавестимо о опасности која му грози, да ми на такав рад нећемо никад пристати и да се нећемо никада сложити на компромисима, који би ишли на рачун наше државе и народног јединства. Тај компромис нећемо без обзира на све остало. Наша је дужност дакле, да примимо наметнуту борбу отворена срца на случај да се од ове не одустане. Велим, ми те компромисе не можемо да примимо и у томе смо тумачи правог расположења народа. Зар у доба заошћених односа класа, у доба привредне кризе, чија је опасност недогледна, када се оцртава у глави сваког човека једно тешко стање, зар ми у то доба кад наш сељак пропада, кад наш привредник уопште пропада, да математичном тачношћу истражујемо однос у коме стоји неколико Хрвата у Влади према неколико Срба! Као да је то најважнији проблем! Ја мислим да сви увиђамо и сву бесмислицу ове тезе којом се сада оперише на штету народних интереса. Ја мислим да на пространом и светлом хоризонту југословенске идеологије и међусобног братства ова питања не могу уопште да се постављају. Отуда је индиферентно ко је у Влади по племенском припадничству. На место тога тражимо друге квалитете Владе. Ја лично са своје стране примно би Владу састављену од самих Хрвата уз пуну толеранцију коју они иначе уживају код нас Срба као браћа истоветних интереса и тежњи. Тако исто, да ли је начелник у једном срезу Хрват или Србин питање је сасвим подређеног значаја. То се питање више не сме да поставља. Они који га постављају чине то са разлогом јер рачунају са глупошћу маса и ефектима које траже на лак начин. Ја мислим да се у томе неће успети, као ни са другим покушајима профитирања на рачун маса чија се свест овако грубо потцењује. Народ већ долази до цуне своје свести, а та свест срушиће сваку демагогију.

Ја ћу са неколико речи изнети у чему би био смисао наших тежња у садашњости с обзиром на сам буџет који се овде поставља. Пре свега утврдили смо да у нашој држави имамо пречих задатака него што је међусобно прогањање Срба и Хрвата.

Ја сам, господо, у једном разговору са пок. Стјепаном Радићем, у доба заошћене племенске борбе, кад је било речи о томе, зашто би се правила сметња Хрватима да дођу у Србију и да врше агитацију, изјавио и казао му као непристрасан јаван радник да од оног момента кад браћа Хрвати афирмирају државу и јединство у потпуности, и ако Срби осете да је они искрено воле, онда ништа не стоји на пут да масе сличних економских тежња приме Радића и за вођу, онда су му врата Шумадије потпуно отворена. Тако је то било онда. Данас, хвала Богу, разлике између нас нема, и питања ове врсте и циљања да се наша држава и народ упуте на странутицу не могу постојати. Хрвати је отворена Шумадија онако исто као и Србину Загорје и то је правији пут наш. Ово је далеко важније од астрономског истраживања односа броја у Влади. Наш народ има много важнијих других проблема у чијем решавању тражи смисао садашњице.

У Финансијском одбору, а и раније имали смо прилике да говоримо о многим питањима, која заседају у интерес наше државе и изразито су привредна питања. Том приликом говорили смо и о гимназијама, стручним школама као и просветној политици уопште. Сматрам да те ствари не треба сада да понављам са обзиром на време које пролази и кратак рок који нам је одређен за говор.

Господо, број 80.000 ђака, колико има у гимназијама, представља у првом реду једну војску која се спрема за чиновнике. Ја сам приликом раније дебате тврдио да држава не може толики број чиновника да прими и да се школовани људи могу од сада јаче да унесу у привреду, услед чега и велики значај стручне школе. На страни постоје сличне невоље. Савез индустријски у Немачкој тврди ових дана, да ће тржиште Немачке бити оптерећено крајем ове године са 100.000 нових академичара. Један велики проблем, који се у Немачкој поставља у виду сто хиљада нових, перфектних академичара. Господо, код нас поред 80.000 ђака који кроз гимназију иду да би се посветили функцијама државе и просвете ми имамо свега 7.000 ђака у стручним школама које у својству радно-стручних интелектуалаца може привреда да унесе. Из тога факта несоразмере између стручне и гимназијске спреме резултира потреба да се просветна политика наше земље стави на нову базу у смислу прилагођавања школе више оном типу радних стручних школа које, поред гимназија, морају добити своју пуну важност. И не само да школе треба прилагодити промененим приликама земље и са тежњом да привреда добије што више стручњака него и све установе у нашој држави треба да добију карактер чисто радних тела. Ово је нама потребно у толико пре, јер код нас нема бојазни од хиперпродукције оних ђака у школи који су нам стварно потребни.

Господо, поразжавајуће су цифре које говоре о неписмености нашег народа. Морамо гледати тешком стању у лице и без бојазни да говоримо истину. Према тачним подацима ми смо имали у Словенији 8,85% неписмених, у Бачкој, Банату и Барањи 23,23%, у Хрватској, Славонији и Мејумурју 32%, у Далмацији 49%, у Северној Србији 65%, у Црној Гори 66%, у Босни и Херцеговини 83%, а Јужна Србија 88% неписмених. Још је поразжавајућа цифра кад је реч о неписмености жена. У Словенији их има 8,85%, у Банату, Бачкој и Барањи 26,75%,

у Хрватској, Славонији и Међумурју 38,62%, у Далмацији 59%, у Северној Србији 83%, у Црној Гори 86%, у Босни и Херцеговини 89%, а у Јужној Србији 91% апсолутно непписмених жена!

Ето, господо, још једно широко велико поље рада за наш народ једна потреба и тежња отварања основних школа које нама апсолутно недостају. У Јужној Србији наћи ћете читава села непписмена, а у моме изборном срезу Овчеполском има села где нема ни једног писменог човека да прочита писмо од војника, које је добио, него иде у суседно село и моли да му се то писмо прочита. Једна невероватна непписменост која је у пуној супротности са интересима народа и културним тежњама нашег доба уопште. С обзиром на расе писменост је ова. Немци са Финском, стоје на првом месту, Англи-саксонци на другом месту, романски народи на трећем месту, а ми Словени на последњем месту. То тешко стање нам намеће свету дужност свестраног рада да створимо односе јаче просвећености нашег народа. Човек, који је непписмен није се довољно искоришћава у процесу рада није може да чита, ни да се служи књигом. Њему измичу све културне појаве и тековине. Дискусија која се водила у знаку кризе и популарисања наше књиге плод је жалосног факта јаче непписмености нашег народа која се мора брзо сузбити.

Господо, ми то морамо да чинимо са разлога што је просвећивање један од првих услова за напредак сваке земље. Један енглески лорд говорио је у своје време: „Кад би мој коњ знао да чита, он ме не би носо“. То је био први период кад се на просвећивање нижих друштвених слојева гледало са презрењем као на опасност која је угрожавала права власничких класа, али се давно с тим престало, јер се дошло до уверења, једино правилног да је просвећивање широким народних маса главни услов за шири прогрес свакога народа. Отуда ми морамо да упутимо своју иницијативу у правцу рада на овој страни.

У поратним годинама приступили смо јачем извођењу социјалне политике. Ове мере диктоване су како социјалним поремећајем и обзирима према радничкој класи тако и потребама саме привреде, напослетку и самим обавезама које смо примили Версаљским уговором о миру и статутом Међународног бироа рада. Мене је погрешно разумео уважени колега Маршић, кад је оноврговао глединте по коме ја истичем особиту важност напредне привреде у решавању питања и сложене области социјалне политике. Ја ово питање нисам поставио у форми антитезе него разумне синтезе ствари. Социјална политика, то је неоспорна чињеница, пре је дошла у нас до одређених система но сама привредна политика која је за дуги низ година остала изложена лутањима. Али она је никла из живота и стварних потреба нашег народа уз то у доба јачег социјалног поремећаја који је наговештавао свакојачке промене. У општем интересу наметала се потреба брзог решавања свих социјалних питања. И ми смо хвала Богу брзо и ово решили што нам је признато и од других народа. Моја је теза у томе, увек држећи се поменутих синтеза, да смо ми решавајући социјалне проблеме пропустили да решимо привредно-политичке проблеме и да целокупну привреду нашу ставимо на здраву основу као један од главних услова и за добро развијање соци-

јално-политичких реформама. Цео период од 10 година прошао је у раду где су се запостављала привредно политичка питања. Тек новија ера успела је да елиминише ови проблеми да бољи емисао у привредном смислу речи, и да није тешке кризе која притискује нас и цео свет, ми би смо на томе пољу учинили много више. Наша активност све се јасније одртава у непоколебљивој тежњи остварења изразитих економских и социјалних задатака, тако да кроз те напоре и наше Југословенство добија своју здраву подлогу и виши емисао.

Господо, ми морамо да тежимо измени стања радника на начин што ћемо њихов живот учинити спосљивијим. То је интересе нашег опстанка, у толико пре, јер се борба, која се данас води у друштву, одртава у знаку заоштреног односа рада и капитала, који се мора ублажити смињеним социјалним старањем. Пред том чињеницом не треба нико да зајмури. Кад сам 1921 год. био у Енглеској као делегат наше државе на међународном конгресу, енглески министар народног здравља водио нас је у Велхол, колонију радничку, и показао чуда од социјалних творевина, које је дала енглеска влада за своје радништво. Он се онда понео на сто и говорио нам је: у овој радничкој колонији нема проституције, нема криминалитета, ни болшевизма. И, господо, фактички, није га било. Енглески Министар народног здравља рекао је још и ово: ми смо им дали све, а они, ако хоће, могу то да руше. На то су радници бурним одобравањем поздравили свога Министра.

Господо, није довољно говорити против болшевизма него треба провести санацију друштва, оспособити друштво до степена најјаче отпорности против свих немилых струја. Ми смо имали тежак поратни период 1921 год. у коме је један парадокс драстично опртавао погрешно упућену нашу политичку активност. Ми говоримо о многим парадоксима, али ето тај нисмо истакли. Било је малих људи, ситних сопственика, занатлија, трговаца, индустријалаца, сељака, — једно чудо, које ни једна друга држава на свету није дала, да се ти економски људи удруже у идејне групације, које су имале за циљ рушење друштва, чија је база приватна својина. Парадокс се огледа у томе, да се тај економски мали човек, ако би своја убеђења довео у склад са својим економским положајем, израз тога стања био би извешан социјални конзервативизам оличен у тежњама прилагођивања економских и социјалних односа потребама малог човека — да се тај економски мали човек стави у службу идеје колективизма и свега онога што руши основу његова живота. Не треба да се заваравамо у оцени појава болшевизма у 1921 год. Она је све друго само није била диктована потребама економским нашег народа, најмање потребама средњег сталеза и сељака са индивидуалном својином. Чак ни уз најстрожију примену Марсове теорије не бисмо могли да објаснимо ове специфичне наше парадоксе. Откуда то, да се људи, чији су економски интереси били у пуној супротности са интересима колективизма и комунизма, ставе у службу комунистичких идеја? Као ми је, да нема овде г. Гавриловића, који ми је мало пре додавао. То је та идејна дезоријентација, која је господарила у периоду наших задртих партизанских страсти и осуету свести, организације, просвећивања и ства-

рања одређених живих организма друштвених, који би се истакли на супрот оних, који руше друштвену равнотежу. Али природа ствари у то време искључивала је здраве иницијативе. И ја кажем, господо, и данашња наша странка, која се ствара, није довољна, ако ми не будемо приступили организовању свих друштвених слојева; ако не будемо приступили раду на зближавању свих оних, који имају интереса да се удруже и схвате велики значај социјалних и економских проблема као најважнијих у политичкој акцији, као преобладајућих у великој нашој борби за опште друштвено оздрављење. Нажалост, раније се свему томе давао подређени значај, Господо, не треба да се варамо. Велики талас, који се ваља у Европи, заплускује и нашу земљу и под утицајем тога таласа, ми морамо хтели не хтели, да се мењамо, а ми ћемо то моћи само тако, ако будемо јачи и организовани и ако будемо свесни, свесни пре свега економских и социјалних потреба садашњице. У низу наших аномалија, ја бих навео и то да, ево, и данас поједини људи, који нису наклонени новом стању макар и по цену да буде све угрожено и доведено у питање, јавно говоре: ипак је боље нека буде и болшевизам. Господо, то на први поглед изгледа просто, али није тако. Ту је садржана једна опасност у систематском култивисању индиферентности човека, која ме потсећа на стање од 1921 године. Јер човек треба да чини оно у погледу јавне политичке активности своје што је пре свега у складу са његовим економским интересима; а наш је економски интерес, да малог човека заштитимо и водимо ону политику, која одговара у свему интересима малог човека и широких сељачких слојева. После овога да додирнемо у главним потезима нека важнија питања села и сељака.

Ми смо по статистици, господо народни посланици, имали у пољопривреди, у шумарству, и индустрији 9,215.000 људи, од чега долази само на пољопривреду 9,179.000, на индустрију и занате 1 милијон 157 хиљада, на трговину и саобраћај 508 хиљада, а сама трговина у јавној служби има 287.500. Свега 11 милијона 684 хиљада према попису од 1921 године. Из тога излази да код нас доминира земљорадник и средњи сталез уопште.

Господо, ми морамо да омогућимо да тај мали човек дође до пуног утицаја своје снаге, да његов продуктивитет рада буде што већи и, изнад свега, да се у нас рад далеко јаче цени. Нама је потребан култ рада и стручности, не онај рад што нема никакве везе са истинским стварањем народног благостања на материјалном и духовном пољу, него стваран продуктиван рад човека у најширем смислу те речи. Допустите ми једно мало упоређење. У француској револуцији, зна се за наредбу неког Мариуса који, да би упослио раднике и тиме правдао награде њихове тражио је од њих да копају рупе на марсовом пољу по с тим да после у те исте рупе убацују поново исту земљу. Исто тако зна се за једног човека у париској библиотеци који је радио непрекидно три цуне године, и кад је био упитан чиме се у опште бави уз толике напоре, он је одговорио да истражује колико се пута у јеванђељу појављује свеза „и“, па пошто је то утврдио прешао је на даље истраживање у свима Шекспировим делима свезе „или“! Као што видите, такав непродуктиван рад, никоме не користи. Отуда ми желимо

продуктиван и стваралачки рад, у толико пре јер код нас има много ових Мариуса и сличних истраживача. Ми желимо, ја то поново истичем, да се у нашој држави створи култ рада, и то култ позитивног рада човека. Нама то треба зато, што смо заостали у културном и у економском погледу а имамо све услове да будемо велики. У вези тога, дозволићете ми да вам у неколико цифара и речи покажем тешко стање нашега народа, у колико се тиче заосталости нарочито нашега сељака.

У нашој држави има насељених места око 30.115, а од тога долази на засеоке преко 4.000. Засеоци претстављају удаљенија места од јачих огломерација, у културном и економском погледу претстављају једно непотпуно заостало село, једно насеље, које је тек у почетку своје формације. Велики број засеока у једној држави показује такође социјалну, економску и културну неразвијеност. Према податцима статистичким од 1921 године, становништво вароши износи 16%, а становништво сеоско 84%. Сада број варошана износи сигурно 20%, јер становништво по начелима урбанизације друштва еволуира ка градеком живљу померајући однос снага на штету села. Ово је најјаче манифестовано у Војводини, где има највише варошана, а исто тако и у Јужној Србији. Што се тиче Јужне Србије, тај јачи прилив маса у вароши диктовао је мање оним општим напретком који је одлучан у стварању градских насеља, више пак чињеницом, да је народ на селу био угрожен услед чега је у вароши тражио и налазио више у погледу јавне безбедности. У колико је јавна безбедност на селу јача, у толико ће бити нормалнија и еволуција на селу с обзиром на ово питање. Према томе у Јужној Србији имамо рачунати за извесно време и са појавом децентрализације градова у корист села и сеоске огломерације у опште. Но то је једно засебно питање.

Пре него што пређем на непосредно излагање прилика на нашем селу, допустите ми само још неколико напомена о питању нашег пореског система, у вези овог буџета. Ово у толико пре, јер то питање нико није додирнуо а оно је важно у сваком погледу. Бићу кратак с обзиром на време које је већ истекло.

Господо, покојни Лазар Пачу, бивши Министар финансија, иначе један од нетко способних људи Краљевине Србије, говорио је, да, ако би се институције државе цениле по њеном пореском систему, оне се не би могле оквалификовати као демократске. Ја исто кажем да се права демократија и права слобода у економском смислу речи, огледа не мање и у пореском систему који један народ има т. ј. у начину на који су распоређени терети према привредној снази група и појединаца, једна тема о којој се да надугачко и широко говорити. На жалост то не могу овога пута да учиним. Порески систем наше државе није довољно демократски. Он не фаворизира у довољној мери економски малог и социјално слабог човека. Однос у коме стоје посредни порези према непосредним, најбољи је доказ за то. Ја бих само неколико примера навео овде. Ми имамо порез за земљиште предвиђен са 510 милиона; на зграда, кућарина 260 милиона; предузећа, радње, самостална занимања и течевине 200 милиона; док се порез од несамосталног рада предвиђа у суми 222 милиона динара, не рачунајући порез на пословни промет, који се по начину појављивања и плаћате успешно преноси

на самог консумента код увезених производа још на самој граници. Упадљиво је да несамостални рад т.ј. чиновници и службеници свих врста плаћају 222 милиона, више него сва самостална занимања у виду непосредне порезе. Једно питање које би било веома актуелно да нисмо за моменат у економској кризи, али чим она буде прошла, у име Бога, то ће питање доћи на тапет и ми ћемо га хоћемо-нећемо морати решити. Тако је дакле у оквиру самих непосредних пореза. У односу на посредне порезе социјална неправичност је много већа. Господо, да видимо како стоји у другим државама однос непосредних пореза према непосредним. Приближно у Француској су два пута веће посредне порезе од непосредних; у Немачкој једанпут; у Италији је један и по; у Белгији су посредне порезе исто толико колико и непосредне; у Чехословачкој три и по; код нас три и по а само у Румунији 4 пута већа. У Енглеској су 2 пута мање посредне порезе од непосредних. Према томе ако бисмо ценили смисао установа друштвених и по томе, и политичку демократију по систему пореском, онда бисмо, морали признати да је у Енглеској демократија најјаче изражена у овој социјалној правичности. Ми смо народне масе несразмерно оптеретили посредним порезима. Ми стојимо у том погледу, господо народни посланици, међу државама на првом месту, тако да се правичнији порески систем намеће као прека потреба. Несумњиво је да се ова ствар мора решити, и ако нам баш за моменат тешка привредна криза налаже многе обзире према привреди и финансијама уопште, али чим се прилике мало стабилизују, ово питање мора се правичније решити. Нови пројекти које ће Влада поднети, као и оне које је већ поднела, наговештај су преокрета и на тој страни.

Господо, најважније питање код нас је питање нашег села. Услед кратког времена ја се морам ограничити само на неколико података и ако само питање тражи да се о њему дуго говори. По површини у нашој земљи долази на области: пасивне 36,5% целокупне површине на области, средње руке 19,2%, на области активне 44,5%, а по броју становништва отпада на области: пасивне 31,5% житеља, средње руке 19,1%, активне 49,4%. То значи да у нашој држави једна добра половина мора да храни другу половину становника. Из тога као и потребе нашег даљег напретка резултира потреба увеличавања жетвених приноса да би се наша земља, апстрахујући моменталну невољу, могла да оспособи и за сопствену — добру исхрану и за јачи експорт. Г. Коста Поповић, један од најбољих агронома у нашој држави, за кога ја верујем да ће ући у Привредно веће, не хотећи тиме ни у колико да прејудуцирам одлуке ове врсте, показао је на један згодан начин, графички, у виду броја класова пољопривредну интензивност појединих земаља у односу на нашу Краљевину. Претпоставио је Холандијана који држи 10 класова, Чехословачка која држи 6 класова, докле југословенски сељак држи једва један већи и један мали клас, што симболички претставља наш минимални жетвени принос. Ако узмемо да је производња у Холандији 100, онда је у Чехословачкој 58,6 а наша тек 18,1. А сад, господо, да видимо како стоји ствар у погледу просечног приноса у Југославији од 1 хектара, који је износио у 1920 години — 8,17 твара, 1921 — 9,52, 1922 — 8,27, 1923 — 10,84, 1924 — 9,26, 1925 — 11,83, 1926 — 11,61.

У Бачкој је Пеција пробао и успео је да добије жетвени принос у 1927 години и то за време сушног лета 25 твара по хектару, а један насељеник у Срему успео је да добије 24 твара. То је исто успео и Коста Поповић у Мачви са њему својственим разумевањем. Значи да постоји апсолутна могућност добијање већег жетвеног приноса у нашој држави, ако би се само вршила рационална производња, која нам данас апсолутно недостаје. Ето врло важног питања, много важније од истраживања односа у коме стоје Срби и Хрвати у Влади, а које питање интересује како Србина тако и Хрвата, а исто тако и брата Словенца. Ми скроз нерационално обрађујемо пољопривреду, а исто тако нерационално и трошимо. Главни савез земљорадничких задруга приредио је пре рата анкету која је дала врло интересантне резултате. Утврђено је да они који имају од 0-1 хектара земље сами троше 89%, а продају 11%. Дакле минимум од онога што се може да уновчи. Даљи су подаци ови: они који имају 1—2 хектара троше сами 81% а продају 19%, од 2—5 хектара троше 80% а продају 20%, од 5—10 троше 79 а продају 21%. Од 10—15 хектара троше 78% а продају 22%. Од 30—50 троше сами 68% а продају 31%, од 50—70 хектара сами троше 59% а продају 41%.

Како стоји статистика Швајцарске, једне брдвите земље, која је далеко од тога да има повољне услове које има Југославија. У њој на површини од 3—5 хектара потроши сам сељак 33% а прода 67%, од 5—10 хектара земље потроши 28 а прода 72%, од 10—15 потроши 28% а прода 72%, од 15—30 потроши 21% а продаје 79%, од 30—70 потроши 16% а прода 84%.

Наш сељак не зна за рационално газдинство у опште и ту је наш проблем пре свега; он незна за вештачко гнојиво и рационалне методе, које би га оспособиле да има већи жетвени принос. Према подацима објављеним у „Нашем селу“ исти Савез анкетом је утврдио пре рата, да на 100 земљорадника код нас немају: 20 своје земље, 50 довољно земље, 30 стоке за вучу, 32 свиње, 46 оваца, 41 плуг, 57 кола воловских, 72 кола коњских, 18 немају куће, 60 купују храну, 30 потроши сам што произведе, 18 купују храну још од Митрову дне, 72 немају здраве станове, 30 не осветљавају стап никако, 12 служе лампом без стакла, 38 немају кревета, 20 немају стола ни столице, 70 немају тањира, 8 немају пећи, 37 не једу никако или ретко месо, 12 не користи никада лекара, 92 не купује књиге, 97 не купује новине.

Господо, ако ово пису поражавајући резултати о животу нашег сељака, ја не знам где би се они могли да нађу. Ја особито износим ове податке да се види у каквој заосталости живи наш сељак и да се види где је проблем питања у садашњици. Ми морамо да се бацимо на ово поље рада са разлога одржавања малог поседа нашег села. Мали посед код нас добио је Кумановску битку, тај мали посед добио је Брегалничку битку, наше село малог поседа извојевало је наше победе и одвело остварењу велике идеје нашег народног јединства. Оно је дало поред националне и политичке слободе нашем народу; оно се и данас јавља као моћан стваралачки фактор на свима пољима. Мали посед има и сва преимућства, а показује се и у најновије време, понед свих теорија, које му одузимају значај, да се мали посед утврђује. Велики руски научник, проф. универзитета у Москви, Чајанов, објашњава преимућство

малог поседа овако: „Узрок овоме не лежи у техничким преимућствима малог поседа, већ у економско-социјалним особитостима, које се јављају у карактеру једне приватне привреде, у којој се производња обавља помоћу породице без употребе најамничког рада“.

Национални економисти испитују претежно капиталистичку производњу и капиталистичку привреду. Национална економија не испитује односе сеоског газдинства у обиму и на начин, како је то диктовано животним потребама самога села. А, господо, ми ако хоћемо да наше симпатије за село и сељака не буду само платонске, него да радимо стварно и предано за село; ја бих желео, да ова Скупштина још код овога буџета, реши и учини оно што су већ урадили Руси, Немци, Швајцарци и други народи: да створимо један институт за испитивање сеоског газдинства и села у опште с обзиром на његове привредне и социјалне потребе. (Одобравање и аплауз).

Господо, испитивањем села, сеоског газдинства и односа на селу у опште мора бити предмет нашег нарочитог старања. Не можемо се заваравати више... (Један посланик упада: Па имамо Привредно веће!) Привредно веће има за моменат други задатак, а ово би био специјалан институт, посвећен само пољопривреди. Из Привредног већа може да се организује једна институција, један институт и за специјално испитивање прилика на селу. Боље је да се те установе створе независно од свега чиме бисмо учинили први корак да на место платонских симпатија урадим и нешто стварно у погледу стручног испитивања села.

Данас у Америци постоји нарочита наука т.зв. рурална социологија, која се бави испитивањем села и сељака. Руси су врло много урадили на томе пољу и они предјаче код испитивања земљорадње. У Швајцарској постоји врло добро уређен Лауров завод; у Прагу постоји завод који се зове Пољопривредни завод за рачуноводство и газдовање; Москва има одлично организовану институцију: Истраживачки институт за аграрну економију и аграрну политику. У Прагу завод има 4 одељења: 1) Одељење за књиговодство, 2) Одељење за испитивање потрошње у газдинству, 3) Одељење за испитивање цена сељачких производа и намирница и 4) Одељење за испитивање утицаја аграрне реформе на пољопривредну производњу.

Па и код нас се чуо у редовима стручњака глас за оснивање једне такве установе.

На конгресу наших стручних претставника пољопривреде у 1928 години донета је једна резолуција, која гласи:

„Да би се омогућило испитивање и усавршавање организације сеоских газдинстава треба основати завод за испитивање економских и социјалних питања у пољопривреди...“

„Треба га организовати тако, да ужива потребно поверење пољопривредника, који ће с њима сарађивати и да његов рад и резултати буду осигурани од нежељених утицаја“.

Ја сам у толико махова писао, да у нашој држави, где има 80% сељака, немате ни једно тело и ни једног државног органа, који се специјално бави испитивањем села и сељака. Министарство грађевина, које има организацију рада и службе за регулацију градова и осталог, ни једног чиновника нема

који се бави регулацијом и испитивањем техничких односа на селу. И ако хоћемо, да наше симпатије у истини не буду само платонске, морамо приступити стварању ових институција, које ће одвести што правилнијем испитивању села и сеоских прилика, а затим и фактичком побољшању односа на селу. (Аплауз).

Господо, ми морамо да радимо на наслону на село и неисцрпне снаге сељака, јер све главно што имамо у нашој држави, можемо рећи, да је дело села. Ја не претерујем, кад кажем, да су код нас грађански сталежи дали релативно мало, а у културни биланс Срба као и Југословена у опште вароши уносе врло мало. Село је дало националне слободе а тако исто донело је вароши на тањиру и политичке слободе. Код нас је сељак био творац наше државе и послалац државне мисли кроз све историјске периоде. Кроз цео средњи век па и све до данас биле су и остале наше државе чисто сељачке, као што је била сељачка држава и код Хрвата и код Словенаца. (Одобравање). Зато што су наше државе биле сељачке, зато што је сељак био носилац њених идеја, и српски и хрватски и словеначки, зато су наше државе биле јаке. У Бугарској војничка олигархија била је репрезентант државе. Кад су изгубили битку на Трнову вели с правом уважени историчар г. Ст. Станојевић, Бугарске је државе нестало. Кад су изгубили битку на Велбужду, бугарска властела нудила је целу државу Стевану Дечанском. Кад су изгубиле битке на солунском фронту, бугарска држава била је потпуно зрела да пропадне после јединствене војне капитулације која је за њих и овога пута отворила врата општем расулу. Срби су изгубили битку на Косову пољу, али је држава и после тога живела скоро једно столеће. После Одисеје албанске живела је у истој свежини; и држава; и државна мисао.

Та наша преимућства су у сили факта, да је наша држава сељачка држава, и да је тај жиливи сељак са својим гаравим рукама, снажним плећима и јаком радном свешћу моћан чинилац, који је омогућио и омогућиће увек да наша држава буде стално јака, снажна и напредна. (Одобравање).

У Хрватској организације хрватских сељака захваљују за своје постојање и моћ утицаја традицији још од Матије Гупца. Тај мудри сељак успео је да у Стубици преко простог сељачког стратега Грегорића организује 20 хиљада сељака и да их крене против Франје Тахија и његове моћне олигархије. И не само против њега, — већ као што каже смело професор Шишић — на тој страни био је и Зрињски, опевани јунак са Сигета, затим разни Франкопани, Ердеди и други претставници власти и властеле. Велики хрватски јунаци, прости хрватске масе развиле су у 16 веку заставу своје слободе у борби „за старе правце“. То су светле стране у историји борбе хрватских сељака под Матијом Гупцем и Грегорићем које и данас изазивају дивљење према сељачким претцима. Сељачке масе са истим менталитетом и схватањем као што су и наше, ношене у своје време мислима и генијем бесмртног Карађорђа, дају у својој истоветности традиција, тежња и мисли најјаче валове за одржање вечне слоге и љубави Срба и Хрвата. Нема разлике и не могу постојати, сем оних који се вештачки стварају, између наших и хрватских сељачких маса. И мени је врло жао што у процесу нашег зближавања и амалгамисања које је отпо-

чело писмо могли још јаче да зближимо наше хрватске и српске сељаци тако да сваки удрхти при помисли у издајничком покушају да нас у ма коме виду дели. И да смо тај процес зближавања, уједињења и амалгасања, првенствено сељачких маса, тај конструктиван рад у стварању једне колективне воље раније обавили, онда се не би могли да чују овакви говори у Скупштини какве смо чули у облику непосредног конструисања односа Срба, Хрвата, па самим тим не би се питало да ли у Влади има један мање или више од хрватских Министара, него би се тражио лек на другој страни. И зато, што је наш сељак конструктивна снага у процесу међусобног зближења и снажења државе и јединства, зато је Онај, који је инаугурирао данашње стање, наш народни Краљ, изговорио речи, које треба да буду нама свима увек у свежој упомени. Он је написао у књизи „Наше село“, коју сам недавно издао, ове класичне речи: „Кроз све мучне периоде наше историје село је било и остало будан чувар националне тековине и извор снаге у свим лепим изражајима народног генија. Радити у правцу културног и привредног подизања нашег села уз строго чување његовог националног карактера, значи одговорити дужностима садашњости и потребама нашег здравог и успешног развијања у будућности“.

Она традиција која нас је спајала, и Хрвате и Србе, оне велике вође, који су гинули за нашу идеју, она сељачка мисао која нас је водила ка нашим победама уз наглашавање села и сељака, ето то је залога да ћемо се ми Срби и Хрвати наћи на истом терену и фактички остварити идеју нашег потпуног братства. Ја мислим да је село најконструктивније елемент у том процесу нашег зближења и зато треба апеловати на ову живу, неискривну, елементарну снагу, која је кадра да уништи све оно и све оне који се стављају њој на пут. Зато је рад за подизање села уједно и рад за подизање свеукупног нашег народа, његове културе и његове лепше будућности. (Аплауз).

Ја морам да завршим свој говор, јер је време говора одавно истекло. Хтео бих да искористим ову дебату и да при завршетку учиним једну напомену о ствари о којој ће говорити у специјалној дебати код Министарства социјалне политике и народног здравља.

У низу мера које смо предузели да побољшамо социјалне прилике нашег народа, ја морам са задовољством да истакнем заслуге Рокфелорове мисије, чије је седиште у Њујорку.

Велики амерички добротвор Рокфелер руководио се најплеменитијом тежњом помагања невољног човечанства и допринео у најјачој мери његовом оздрављењу на начин што је створио у историји добротворства јединствени фонд од (13,000,000,000) тринајест милијарди динара, из кога су до данас поникле многе здравствене и културне установе свих размера и врста. Благодети тога фонда осветили су готово сви народи света који овоме добротвору дугују највећу захвалност, поштовање и љубав.

И наш народ има да захвали племенитом дароваоцу на великој помоћи која, према извештајима самога фонда, износи од 1925 до краја 1930 год. око (20,000,000) двадесет милиона динара, од које суме долази на Београд и остала места око 8,000,000, осам милиона динара, на Загреб (12,000,000) дванајест милиона динара, а остатак суме до горњег износа иде на остале делове наше Краљевине. Овако ве-

лика свота дата је нашем народу од високог дароваоца за подизање здравствених и културних установа, чиме је творац фонда Рокфелер заслужио свако признање и хвалу нашег народа.

Мени је мило што ми је пала у део та ретка част да као народни посланик на оваком видном месту у нашем Парламенту и пред целом јавношћу будем скроман тумач велике захвалности, коју дугујемо на првом месту Рокфелеру а тако исто племенитом америчком народу чијег смо великана, бесмртног Вашингтона, прославили ових дана у колективном изражају наше љубави и пажње.

Племенитост која је кроз Рокфелерову фондацију омогућила да се Краљевини Југославији као таквој стави на расположење сума у тако великом износу учвршћује нас у оном лепом уверењу које смо увек имали и иначе према хуманизму америчког народа и његовим племенитим иницијативама у корист слабих и невољних. Та племенитост у читавом пизу других које се изливају на добро човечанства и са традиционалном љубављу Американаца за ствар општег прогреса, наилази на нарочито разумевање и респект код нашег народа који је, идући кроз најтеже фазе живота у борби за своје ослобођење, увек давао израза свога пијетета и туне захвалности према свима онима који су му ма какву помоћ указивали па било материјалну или моралну.

Подвлачећи поново значај акта ове ретке човечности и искреног пожртвовања Рокфелерове фондације, ја уз захвалност узимам и наде да ће иста фондација, аналого помоћи другим земљама, и у будуће вршити своје благотворне утицаје на оне установе наше земље чије је одржање и рад у пуном складу са интенцијама племенитог дароваоца и његовом непоколебљивом тежњом за побољшање здравствених и културних односа свих народа света. Ова племенита идеја означава не мање зближење народа путем солидарности којој Американци дају нарочити смисао једном хуманом акцијом и са њима својственом љубављу за ствар невољних.

Сматрао сам за своју дужност да ово истакнем на данашњој седници Парламента, ово у толико пре, јер је целокупна помоћ била намењена Југославији која уме да буде према сваком благодарна.

Господо, ја бих имао и о многим другим питањима да говорим која су у тесној вези са буџетом, али с обзиром на краткоћу времена ја морам да завршим свој говор. У специјалној дебати имаћемо прилике да се мало више позабавимо и осталим питањима. (Бурно одобравање и пљескање).

Прејседник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Витомир Видаковић.

Витомир Видаковић: Господо и браћо! Када сам полазио овамо и овај високи дом, ја сам се осећао веома радостан, веома усхићен и са пуним срцем дошао сам овде. Али извесне ствари, извесни догађаји у Скупштини створили су у мени неку братску нелагодност, о којој ја хоћу, пре него што пређем на конкретна питања, да кажем неколико речи. Ја верујем и осећам да те појаве не долазе из дубине, не из каквог система, већ из нашег сангвинизма, из наше каприциозности.

Ми смо у Србији раније имали сличних појава у већим размерама и у већем степену. Ја се осећам оне политичке борбе кад смо једни другима набацивали тешке грехе, када смо једни о другима говорили врло тешко са оптуживањем, али доцнији

догађаји и доцнији резултати показали су да су сва та оптуживања била неоснована. Једна партија оптуживала је другу, да је конзервативна, да је водила политику наслона на ту и ту државу и тако даље. Међутим, браћо, ми смо видели да је целокупни политички живот малене Србије имао лепих резултата и показао својих успеха.

Ја верујем да смо ми сва три племена једне крви, један народ, једног осећања, једне диспозиције, једног менталитета, па због тога извесне појаве које се моментано дешавају на другој страни чине једну нелагодност, која нам пада тешко на срце и душу. Ја мислим да то не би требало узимати тако тешко и да треба разумети ствари онако какве су. Ја сам имао част да будем на Солунском фронту у југословенској дивизији и видео сам, да смо ми и по јунаштву и по карактеру и по врлинама, и физичким и моралним и духовним једно, и као такви морамо бити једно и хоћемо да будемо једно. То је наш аксиом, то је догма. Зато треба братски да идемо у ствари и да сарађујемо на овом великом делу нашег уређења и консолидовања наше миле и драге Југославије, заједничке наше куће која нам омогућује да можемо заједнички стати у ред осталих великих народа под зграду једног великог Бога, заједничког оца великих и малих народа. Зато, браћо, треба да разумемо те ствари тако и да верујемо, да због пропорције нећемо долазити у сукобе, јер је овде главно интерес народа, а поједини прваци и главари народни на часовнику историје од данас су до сутра, али остаје народ и његове велике тековине, на којима морамо сарађивати најинтензивније и братски, јер су остали народи нас претекли и измакли стотине година пред нама.

Господо и браћо, сад ћу да учиним неколико напомена о извесним стварима које су у вези са самим буџетом.

Инвалидско питање то је једно деликатно питање, инвалиди су наш народни понос, наша тековина и најваслужнији људи који су учинили велика дела. То је управо свето питање, а оно је запостављено, о њему се не води довољно рачуна. Извесне ствари говоре да инвалиди нису на онаквом старању како заслужују као људи који су своју крв, своје руке и ноге, своје очи дали за слободу народа и за његове високе циљеве.

Молим вас, браћо, обавештен сам да се на пресуде инвалидске чека на дугачко, још од 1 јануара 1930 године или код нижег или вишег инвалидског суда. Преглед тешких инвалида врши се сваке године као да ће им руке и ноге поново израсти. Довоже се или доносе у невреме, кад је велика зима и врши се преглед тих инвалида као да ће се они успобити за мањи проценат. Налазим да би приликом регрутације требало извршити преглед тих инвалида, кад регрутне комисије буду излазиле у дотична места ради регрутације војника. Многи инвалиди изгубили су због цензуса порезе инвалиду. Цензус порезе за инвалиду треба проширити у њихову корист, а § 98 Закона о непосредној порези не примењује се, а он каже: „Порезе ће се рачунати код ратних инвалида она коју су плаћали у време њиховог осакаћења“ код породица и задруга рачуна се она пореза коју су плаћали у моменту смрти онога лица од кога доводи право инвалиди. А међутим, господо, узима се цензус од 120 динара по новом пореском закону. Ја држим да је то високи

цензус и да би га требало спустити још ниже, да би већи број инвалида могао добити инвалиду, јер она није ни иначе велика, она варира од 12 динара месечно па на више. Зато молим да дотични Г. Министар изволи наредити или нарочитој комисији или нека образује једну анкету да се прегледају сви наши инвалидски судови и да се види колико има тих пресуда неизрађених или израђених а не предатих, а има примера да се не предају по неколико месеци.

Даље, господо, долази једно друго питање. То су санитарски прописи о школама. Ти прописи о школама прописују да треба уз школу и код школе подизати најсавршеније установе треба подићи купатило, учионицу и друга оделења са прописном кубатуром и хигијенским условима ит.д. То су хигијенске школе у правом смислу западњачких школа. Међутим, браћо, наше школе су сада у многим местима, по сеоским кућама, а да се овакве школе подижу потребна су огромна средства. Да се подигне једна школа према оваквим прописима законским требало би утрошити за школу се два оделења шест до седам стотина хиљада динара, а је ли то сада могуће. Међутим, браћо, ми немамо тих средстава да се те и такве школе сада одмах могу подизати. Нужно би било ублажити те законске мере иако су оне идеалне, да се за неко време може допустити и одобрити да се школе подижу и са мање хигијенских услова, како би се према приликама недостаци могли поново урадити.

Даље, господо, имам да поменем и о закону о трошарини. Трошарина је код нас остала из доба окупације, колико се ја сећам и она је примљена веома тешко, са тешком психозом. Међутим прерада шљиве је код нас једна привредна грана, један извор народног опстанка и тај привредни извор опорозовање не само на земљарину него и на плодове. Зато налазим, да би овај закон о трошарини требало укинути и од трошарине ослободити вино и ракију и то у толико пре што су шљивари пропали са 50%—60% и треба олакшати људима, да би ову привредну грану даље подигли, да би шљиваре обновили, јер ће доћи време кад ће суха шљива имати свој просперитет и онда разуме се мање ће се ракије производити. Колико је мени познато сваке године тај фискални рачун подбацује и неуспех се изазива, јер се шверцовање шири све више и више и они људи који су честити домаћини, који су исправни и, ти су се људи често пута заборавили, и у већини случајева постали су шверцери. У нашим крајевима врши се шверцовање 90% и нема те силе која би то могла зауставити. Није постигнут ни васпитни резултат са ограничењем производње алкохола, јер данас се више троши алкохол него када је била слободна продаја, јер овај производ при оваквим приликама преставља неку вредност.

Сем тога манипулација око продаје и куповине по овом Закону је врло тешка и незгодна. Кад хоће неко од ималаца овога артикла да отера извесну количину на пијац, ради продаје, мора ићи у општину да узме пропратницу, колико ће терати и које јачине. Кад дође на пијац извештава Финансијску контролу о доласку, а кад прода, извештава коме је продао и зове финансица да премери јачину и ако јачина не буде онаква, каква је записана код општине, настаје спор и незгодна ситуација за продавца. Ако се обрачун о плаћању не сврши до пола

дана, не може се изручити дотична течност зато, што после подне финансијске власти не примају новчане приходе а изручити се не може док се не покаже признаница о трошарини. А још је теже и дуже то све ако су финанси отпутовали куда по своме послу у срезу.

Продаваоци морају водити регистар на сваких литара и кад продавац издаје рачун, треба да се исти овери код Финансијске контроле и од купца мора узети потврду о проданом пићу.

Некада се пред вратима код финанси чека по 2—3 часа а кад су пазарни дани и када такви продајци имају по десетак купаца, онда треба један од момака или сопственик радње да стално иде да одлази и долази и оверава рачуне око те манипулације код поменуте контроле. А све је то, господо, једна огромна незгода за дотичне посленике, који су и иначе тешко порезом оптерећени.

Даље, браћо, у нашим крајевима има велика количина јабука. Тако на пр. на пожешкој пијаци извезено је претпрошле године око хиљаду вагона јабука разнога квалитета. Кад има цена на домаћим и страним пијацама, те се јабуке уновче, али као што је било ове године, јабуке остану непродате, јер се на домаћој пијаци не могу уновчити, а чекају на извоз, а извоза нема, а немају се где оставити.

С тога је потребно, да Министар привреде обрати нарочиту пажњу на ову привредну грану нашега краја, која се са успехом развија. Потребно би било да и држава нарочито субвенционира подизање фабрике за прераду воћа у Пожеги.

А за сада би било потребно подићи хигијенске магацине за остављање у њих нашег воћа и наших јабука. На тај начин ми би за зимску кампању и пролетну потрошњу могли да искористимо наше воће, а не да за страно воће дајемо 3—40.000.000.— динара годишње. Ја бих на крају молио да се са регулисањем сељачких дугова похита што пре, јер се треба бојати пасивне резистенције у плаћању тих дугова, а та би појава била заразна и могла би одјекнути и на друге врсте плаћања.

Затим бих молио да се осушени воћари ослободе од категорија у које су категорисани приликом категорисања земљишта; било би потребно да се они ослободе тих категорија јер су те категорије воћа више од категорија земљишта на коме је воће засађено односно воће је у вишој категорији земљишта, те би осушене воћаре требало превести у нижу категорију. Најзад бих молио да штампа добије већу слободу и шири права те да се извесне ствари могу саопштавати, разуме се у границама закона, у границама државних интереса, у границама реда и поретка, који овај режим и наша отаџбина морају одржавати у интересу консолидовања, све до времена када буде могуће да се штампи да потпуна слобода. Са тим напоменама, господо, изјављујем да ћу гласати за овај буџет, и дати своје поверење Краљевској Влади.

Пошћрејседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Младен Лисавац.

Др. Младен Лисавац: Господо народни посланици, ја држим да наш народ и наша држава пролазе кроз три епохе. Прва је епоха, епоха народног ослобођења и уједињења. Та се епоха завршила 1 децембра 1918 године. Друга је епоха ова епоха у којој ми живимо: епоха народног и државног сређивања. Трећа је епоха она епоха која нас чека. Неки ће је доживети; а мала је вероватноћа да ћемо је

ми старији доживети — а то је епоха народног развитка и унапређења.

Господо народни посланици, како је прошла она прва епоха — то сви знамо. У овој другој епохи наишли смо на велике запрехе при сређивању нашег државног и народног живота. И ту бих могао разликовати две етапе, и то прву етапу, која је трајала до 6 јануара, и ову другу етапу, која и данас траје. Сметње које су се чиниле у првој етапи долазиле су од људи који су онда били у скупштини и који нису могли да изведу оно што су требали да изведу. Ви их познајете који су то били, и ја нећу да их овде лично набрајам; али држим да је много од њих ушло у скупштину и примило се тога посла да сарађује на општим пословима за народ и државу, а нису били за то способни. Ти људи су имали можда само амбиције, или можда само уображења, али праве спреме и правог родољубља није било. Данас су друге прилике. Данас имамо сметње од прилика у којима живимо. Данас можда од људи не би било никакве сметње, али од прилика у којима живимо има великих сметњи. Ви ћете ме питати: Па какве су то прилике? Сваки је од предговорника истицао те прилике. То је криза. Ја се не бих овде много задржавао на тој кризи, али нисам опазно да се код те кризе праве разлике. Има двострука криза. Једна је криза светска криза, а друга је криза наша домаћа криза, наша криза, коју само ми прекужујемо и нико други, можда, у целој Европи, сем, можда, балканских држава, у које ја рачунам, разуме се, и Бугарску и Румунију. Та наша домаћа криза много је опаснија него она светска криза; јер од светске кризе би се наш народ могао доста брзо опоравити ради тога што је по себи са малим задовољавањем, и што уопште не тражи много и што бисмо имали у руци средства да ту нашу кризу преживимо тако, што бисмо се од увоза бранили, као што се бране друге државе од нашег увоза у њихове земље. Друга је ствар та наша унутрашња криза. Она долази отуда што код нас има нечега што код других, нарочито западних и северних држава, нема. А то је да је наш народ и наша држава, од 1919 год. па на овамо, да је наш сељак у тој држави био потпуно без дуга, ради тога, што је, услед велике инфлације, настало то, да су његова дотадања предратна дуговања толико ниско спала, да је управо смешно било говорити о неком задужењу. Ко је био у крајевима пређашње Аустро-Угарске дужан 100.000, тај је, одмах после ослобођења, био дужан свега 1000 динара, јер је, услед инфлације, толико спала вредност новца и управо и самог дуга, да се може рећи да је он био потпуно раздужен. Међутим, за кратко време, за врло кратко време од 12 година, — јер шта су 12 до 13 година у животу једног народа — ти исти сељаци, који нису били ништа дужни, толико су се задужили, да данас морамо озбиљно мислити о томе: како ћемо тога сељака раздужити; како ћемо га ослободити овог дуга у који је он упао.

Господо моја, ја нећу овде да наводим многе већ само навешћу најважнији разлог ради којих је наш сељак упао у те дугове. Први је разлог тај што су се услед стабилизације наше валуте они дугови које је он пре тога контрахирао двоструко подигли, тако да се он, може се рећи, преко ноћи два или три пута више задужио него што је био пре тога. Јер ако је 1920, 1921 и 1922 године наших сто динара равно било 3, 4 и 4 и по швајцарских франака

онда је у време кад се почео новац стабилизирати тај исти човек који је узео 100 динара, био дужан 9 швајцарских франака а не само четири. То је већ двоструко или троструко веће задужење, и то без његове кривнице. И друго, услед тога што је био двоструко дужан, а није могао на време да плаћа камате, они који су му давали новац почели су дивати камате те је тако онај који је контрахирао свега са 7 до 8%, добио на једанпут рачун са 10, 15 и 24%. То је тако рапидно напредовало да он није био у стању од тих камата да се ослободи, јер није имао шта да прода, а ако би и продао, све је то уцпола или у трећину мање вредело него онда кад је он своје дугове контрахирао. Треће, тај дуг ради тога је тежак што је његова пореза рапидно расла. Дакле, поред тога што је добио већу камату, што је добио дупли дуг, он је на све то морао плаћати четвороструку и шестоструку порезу. Кад се ово све узме у рачун, онда долази још и то, да је тај дужник био још и на незгодан начин задужен. Он је дуг свој контрахирао на темељу менице, а меница, морамо признати, није за сељака. Он је морао назити на минут, на сат и на дан да не би пропустио онај рок кад треба да плати меницу, да му меница не би отишла на протест, да не буде егзекуиран и да не дође до продаје. Услед тога што је често долазило до протеста и до продаје, смилни трошкови су се направили. Али није само он упадао у те дугове. Он је увек у те дугове увлачио и онога који му је жирирао, и сасвим природно, јер онда кад је он тај дуг направио, тај је дуг био мали, износио је свега једну десетину или једну петину његове имовине, тако да његов пријатељ или његов кум није имао сумње да неће моћи тај дуг отплатити. Међутим кад се једанпут потпише, више не може одустати од тога, и онда мора кроз неколико година да плати 18, 20 и 24%. А кад се ово не може да плати, онда услед тог интереса и камате дође до тога да се за две, три или четири године дуг утростручи или учтвостручи тако да онај који је био солвентан постане инсолвентан и не може да плати. Сад смо дошли у једно стање у коме се налази тај наш сељак.

Он је толико дужан да није више у стању да исплати своје дугове кад би и цело своје имање продао. Господо моја, као што видите, томе човеку, који је у ову невољу упао, мора се помоћи. Мора му се помоћи не само ради тога што неко може имати милосрђа него и ради тога што се то тиче једног дела нашег народа, онога дела који управо сачињава наш народ. То је она основа, то су оних 80% нашега народа на коме све остало почива и од кога сви остали живе.

Господо, ви ћете рећи: Па на који начин да му се помогне. Ја држим да није тешко наћи начина за то. Рецимо да се тим сељацима њихова имања данас продаду, шта би од тога добили њихови повериоци који су осигурани на тим имањима? Добили би онолико, за колико би се то имање продало. Ништа више не би они добили. Једино још што би могли добити, то је да томе сељаку не даду да даље живи, то јест да живи увек у страху, ако некад заради штогод да ће доћи повериоци да му и то попишу и продаду. Разуме се да је то нешто, с обзиром на начин и стање како се сељак задужио, неправично. Неправично је да човек целог века не може да живи и да му се не да прилика да свој положај може поправити, да може боље живети. Дакле ја мислим да оно

што данас поверилац може добити да му се то може и дати и на тај начин да се сељачки дугови — а под сељацима ја не разумем оне који су куповали спашилуке, него праве сељаке који су упали у дугове као Пилат у веру, — дакле за те сељаке одредити ликвидацију тих дугова од прилике онако као што се поступа, кад се неко имање продаје на лицитацији. На основу правила националне економије, једног правила које сам слушао још пре 50 година, кад сам слушао народну економију на универзитету и кад ми је професор који ми је тај предмет предавао, то је био Лоренц Штајнер врло угледни национални економиста, казао: Запамтите господо, да онај кредит пољопривредни где каматна стопа не стоје у сразмери према земљишној ренти, тај кредит мора да убије земљорадника. Зашто? Јер он гризе његову земљу. Он се не наплаћује од онога прихода, од онога износа земљишта него гризе земљу као што рђа гризе гвозђе, те и најјаче гвозђе услед рђе пропада. Тако исто бива и са сељаком. Још нам је овај професор увек наглашавао: Ако на испиту не будете знали за овај закон, ви ћете на испиту пасти и мораћете га поново полагати ради тога што је то једно од главних и основних правила народне економије. Против тога не сме се нико огрешити. Господо, ми смо као ђаци могли пасти на испиту, али они који су требали пазити да не дође до тога да наш сељак на овај начин не постане презадужен, ти су морали пасти онда кад се је то dogodило. Разуме се не ови данашњи, јер су они добили готову ствар, него они који су били противу тога, а који нису на то пазили. Кад се, господо, пази на трамвај да нико не уђе ако су места у њему попуњена и плати глобу од 500 круна ако то учини, требало је пазити и на то да ли неко од сељака неће морати да плати више него што може да издржи.

Кад је та ствар таква, онда се поставља питање на који начин и из којих сретстава можемо сељака да раздужимо. Није само довољно говорити да сељак треба да се раздужи него треба и предложити како. Најпростији је начин да се израчуна земљишна рента, коју земљиште може да да, и да се од тога одреди извесан део за порез а други да се употреби на исплату дуга и плаћање камате, али само толико, колико земљиште може да издржи. Земљиште не може да издржи више од 4% јер када би било више кроз неколико година дошли би у стање које сељак не би могао да издржи. Врло је добро казао један од г.г. предговорника да, ако будемо овако оставили доживећемо то, да ћемо добити кроз кратко време то стање да сва земља пређе у руке оних, који не обрађују земљу. А онда држава мора да се побрине да им земљу врати натраг, јер мора рачунати да ће имати пролетере земљораднике, елеменат који је врло опасан и на који се не може поуздати. (Одобравање.)

Кад се говори о изворима из којих би се то регулисало, увек се почиње са тим да је то инфлација. Каже се да инфлација није добра и помиње се куда води. Ми смо о инфлацији овде елушали само ово, да ћемо почети штампати нашире до плафона и да ће то бити инфлација. Међутим, могу да вам напоменем један пример, да поред тога што се штампа државни новац, не мора бити инфлација. У Америци 1862 године за време оног великог њиховог унутрашњег грађанског рата између северних и јужних држава дошло је до повчане потребе, и Северо-Америчке Сједињене Државе почеле су штам-

пати доларе којима су покривали своје повчане потребе. Те државне новчанице дошле су 1865 године, 1866 и 1867. године до тога, да су биле ал пари са златом, значи да су без подлоге, без покрића златног имале вредност. И сами знате да је 1866 године дошло до рата између Аустрије и Пруске. Тај рат је довео до тога да су морале и овамо да се издају сличне новчанице. Издаване су у Аустрији папирне новчанице, штампоте. То су биле петице и педесетице које су биле у оптицају од 1866 до 1901 године. И оне су биле ал пари са златом. Човек је могао за 5 форинти и 47 новчића добити један златан дукат.

Златни дукат није био новац него једна роба. Ако сте имали 5 форинти и 47 новчића, ви сте могли отићи и купити један дукат, да дате поклон или што друго. То је трајало све до 1901 год. А шта је та Аустро-Угарска монархија са 312,000,000 форината, — што одговара 7,200,000,000 динара, — што је она заштедила за 35 година. Ја ћу да вам кажем. Ако узмете да ми данас за наш дуг плаћамо по 7% интереса и узмемо да наши папири коштају 47 динара, за 147 динара номиналних 100 дин., то значи да плаћамо добрих 15% на наш дуг. Та Аустро-Угарска морала би, да је толико плаћала по 15%, за 35 година, колико је код ње трајао курс тих банака, платила 50 милијарди. Јер сам новац без интереса на интерес износи 40 милијарди, и она би платила 50 милијарди динара да се није сетила да штампа неки новац на који се не плаћа интерес. Сваки од нас има у џепу 10, 50, 100 динара. Тај новац не носи интереса. Ви знате колико има тога новца у џепу. Исто онолико колико Народна банка има у оптицају новца — преко 4000 милијона новца стоји у нашем џепу, који не носи никаквог интереса. И сам новац који стоји у Народној банци носи 7 и по од сто интереса. И још нешто. Ако ја хиљаду динара имам у џепу, значи да ја морам да платим 15 динара интереса, јер сам ја тај новац примио из државне касе. Држава је мени издала хиљадарку, на коју је она морала да плати интерес, јер би иначе могла купити неку своју облигацију и не би више на то плаћала интерес. Она је за 150 динара морала себе да оштети, а ја тај новац држим у џепу и не добијам никакав интерес. Ако ово говорим, ја ћу вам рећи и ово: Има неки начин где су државе инфлацију и без инфлације спроводиле да не би плаћале интерес. У Немачкој, у Америци није било инфлације, него онолико новца да се одржи оптицај. Што сам ово говорио, говорио сам да доведем у везу раздужење сељака. Новац држава може штампати само онолико колико износи четвртина њенога буџета.

То значи да сав новац четири пута мора ући у државну касу преко године исто онако као што улази крвоток код човека. Кад ствар тако стоји ја некажем да ми сад штампамо новац за нас, али кад ми хоћемо сељака да раздужимо, и кад тај сељак пружа хипотеку на своју земљу, и ако поред тога држава преузме јемство за тај дуг, онда, будите уверени, да нема никакве сметње да се толико новца штампа колико је потребно за оптицај у народу. Ви ћете казати, па хоћемо ли ми свих осам милијарди да штампамо. Не, ми ћемо штампати онолико колико нам је потребно за оптицај. Не морао штампати банке и новчанице него издаћемо облигације, које ће носити онолики интерес колико зем-

љиште може да издржи. Ви ћете рећи да ли ћемо на тај начин да снизимо каматну стопу и како они од 18% да приме 4%. Ко не може више да плати, од оног не можемо више ни тражити, јер и само римско право каже, оно што ко не може, не може се од њега ни тражити. Ја држим, кад би се тај начин употребио, и кад би се овако ликвидирали сви дугови и установило да се један део или све исплати са заложницом која гласи на ону каматну стопу коју може земљиште да издржи и кад би осим тога употребио као сурогат оне новчанице за оне који неће да их држи, и да их може променити на благајници, за онај папирни новац као што је код Народне банке данас, да неће да држи новац него тражи благајничке залихе. Овде се ради о друштву које има капитал 300,000,000 дин. овде се ради о читавом једном народу, јер ја тврдим да су сељаци, којих има 80%, читав народ. Ја држим да сам у кратким потезима споменуо начин на који би се ово могло извести. Разуме се да ће бити и других каквих предлога и начина, али овај начин, према стеченом искуству, има изгледа да би се могло остварити. Господо, ово што сам споменуо, ово је раздужење сељака, а није ослобођење и поклон њиховог дуга сељацима, јер то значи помоћ да се сељак онога дуга који је дужан ослободи. Дакле, господо моја, то сам ради тога споменуо.

Данас кад сам једном имућном сељаку споменуо како је буџет смањен ето сад можете бити задовољни, а он ми јена то одговорио: ништа нама то, господине, не помаже да нам све то поклоните, јер толико смо задужени да не можемо више да живимо од дугова, а што се тиче плаћања порезе то би можда још и могли.

Зато ми морамо да створимо од тога сељачкога народа један здрав елемент на коме може наша држава даље да се развије. Кад то будемо урадили онда тек долази главна задаћа, да се наша пољопривреда интензифицира, ако хоћете механизира, али што је главно да можемо рачунати са народима који имају све и са којима ми неможемо на пијацу изаћи, јер ми много скупоје продуцирамо него они.

Господо моја, народно благостање као што сте видели из говора г. Стојадиновића не састоји се само у томе да много свиња, много стоке, много кукуруза продуцирамо, има и других ствари, које би наш народ могао и требао да ради. Замислите како стојимо са кућама и са становима. Зар не пада никоме на памет да наш сељак проводи пола године у нераду, и то су људи који нису упослени и који при свакој киши и мразу не раде, али кад би имали шта да раде они би свакако и радили. Они живе у таквим кућама, које нису нити хигијенске нити одговарају условима за живот, може бити у нашим крајевма још које како, али у крајевима који су били под туђином, ту је сасвим тешко. Кад би створили грађевинске задруге па да један другоме при грађењу куће помажемо и да детету, кад га удомимо да му дамо и кућу, будите уверени да би се за кратко време могло створити нешто не новцем него заједничким трудом и радом.

Осим тога има пуно других ствари, али о томе ћу говорити кад на дневном реду буде буџет Министарства пољопривреде. О овом другим стварима нећу говорити не само ради тога што је време одмакло него и ради тога што држим да кад се о нечему

говори треба узети једну ствар да не би онај утисак ишчезао и да се не би заборавило што је било главно, а ја ћу гласати за овај буџет, јер имам пуно поверење у ову Владу. (Аплауз).

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Макар Дако. (Гласови: Није овде!)

Онда, господо народни посланици, са вашим пристанком, ову ћу седницу да закључим а идућу заказујем за сутра у 9 часова пре подне са наставком данашњег дневног реда: Претрес предлога буџета са Финансијским законом за 1932/33 годину у начелу. Прима ли Народна скупштина? (Прима).

Седница је закључена у 12.15 часова ноћу.